ATHENÆUM

Aprilie—Iunie. 1938. IV. 2.

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a ne trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

ATHENÆUM

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recenzarea sunt rugaţi a ne trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

ELITELE SOCIALE ŞI ARTA DE A CONDUCE

— Consideraţii dintr'o conferinţă —

Cuvintele îşi au vieaţa lor ascunsă şi cine s'ar încumeta să le spună povestea s'ar trezi fără să ştie, încercând să refacă etapă cu etapă, însăşi cugetarea umană, în toate strădania ei, în neobositul efort, spre adevăr. Noţiunea de „elită socială", ca multele altele, s'a bucurat în timp, de atenţia gânditorilor şi a primit dela fiecare din ei un adaus de originalitate.

Pentru lămurirea şi actualizarea ei în realitatea vieţii sociale, vom aminti, mai întâiu trei concepţii filosofice. Astfel, pentru Carlyle, Ibsen şi Nietzsche, istoria nu este un proces de înşiruire a destinelor colective. In fiecare om, cu adevărat mare, se concentrează adevărata valoare a istoriei. Dacă vieaţa trebue să meargă înainte, progresul nu poate să fie reprezentat decât de o castă de oameni superiori. Aceasta este aristocraţia naturală, elita socială, care exprimă şi dă valoare vieţii. Din sânul ei, este aşteptată apariţia unei rase superioare: supraomul, un nou tip de vieaţă. Cuvântul „supraom" exprimă ideea sau simbolul acestui tip.

Desvoltarea sa **„este sensul pământului"**, iar sufletul său, fără înţelegere şi fără milă: crud şi bestial, faţă de toţi oamenii prezenţi. Elita nietzscheeană are faţă de turmă — de marea massă a celor mulţi şi slabi, — conduita unui stăpân arogant, dispreţuitor, mândru, puternic, brutal. Turma este desconsiderată, subjugată, înfrântă. Ea reprezintă un obstacol compromiţător pentru ceea ce trebue să fie idealul umanităţii.

In concepţia lui Gabriel Tarde, elita nu mai este aristocraţia îndreptăţită să deslănţue nedrept şi aspru furia dispreţului şi urii, ci, unealta întotdeauna neînţeleasă şi jertfită a ci-

vilizaţiei şi culturii umane. După Tarde, indivizii trăesc în societate într'o stare hipnoză socială, în care 99 la sută, din ceea ce fac şi gândesc, este datorat nu unei munci personale, ci le este impus de împrejurări, de mediu, de tradiţie şi de moravuri. Ceea ce face şi gândeşte individul în societate nu are, deci, nimic original în esenţă, căci ceea ce apare ca o operă personală, este în fond o operă colectivă, pe care el şi-a însuşit-o prin imitaţie.

Omul social este ca un hipnotizat, care crede că acţionează personal, pe când, în realitate, el nu execută decât ceea ce i se dictează, tocmai din cauza acelui somn hipnotic în care trăeşte şi în timpul căruia el reproduce şi desbate idei, împrumută şi imită scopuri şi mijloace. Vieaţa socială nu se poate, însă, eterniza într'o continuă imitaţie a celor create mai dinainte. Progresul n'ar mai fi atunci posibil, civilizaţia şi cultura ar înceta. Spre binele umanităţii, apare un individ, un inventator, care, într'unul din domeniile de activitate socială, aduce o inovaţie, aruncă sub ochii mulţimii dormitânde, prinsă în lâncezeala unei imitaţii automate: un gând mare, o descoperire, o invenţie. Lumea se ridică atunci unanim şi spontan împotriva celui care le-a deranjat somnul liniştit şi uşor, societatea este cuprinsă subit de fiorii unei agitaţii necunoscute, agitaţie, în care revolta împotriva incomodului ocupă cel mai însemnat loc. Omul de elită, **dominat de demonul creaţiei,** caută să dea lumii o altă direcţie decât cea obişnuită, de aceea el este adesea combătut cu înverşunare, isgonit şi chiar jertfit, pentru ca în urmă, aceeaşi massă revoltată contra inventatorului, să-i primească părerea şi să devină un simplu mijloc de propagare a ideilor şi faptelor lui, un simplu instrument de continuare, de socializare, de propăşire.

Lumea s'a simţit în toate timpurile oarecum turburată de apariţia oricărui om nou, s'a solidarizat împotriva lui, l-a pedepsit, l-a aruncat în lanţuri, l-a ars, l-a crucificat ca, după ce furtuna a trecut şi apele s'au liniştit, să îngenunche ascultătoare, admirativă, înaintea gândurilor, vieţii şi crucii lui. Dela cei mai mici şi mai necunoscuţi mesageri ai adevărului, binelui, frumosului şi propăşirii, şi până la înălţimea de jertfă, care se împreună cu cerul, a divinului Iisus, în vieaţa fiecăruia, stă o Golgotă, şi pe umerii fiecăruia, o cruce de purtat spre ea. Istoria îşi ia târziu sarcina să împartă celor care au suferit pen-

tru binele umanităţii, dreptatea şi recunoştinţa de care contimporanii i-au lipsit. Şi aceasta înseamnează a le oferi un certificat de dreptate socială, cu ani şi, chiar, cu secole în urmă, în mijlocul unei posterităţi şi ea, ca şi celelalte generaţii, gata de revoltă împotriva celor care ar încerca să-i mute graniţele spiritului, certificat, care este, în acelaşi timp, şi o dovadă de tardivitatea pe care societatea o pune întotdeauna în recunoaşterea meritelor celor care i-au fost pioni ai progresului.

Ca şi Tarde, şi înaintea lui şi chiar, a lui Nietzsche, Guyau dă elitei sociale o menire morală. Spre deosebire de Tarde, însă, o menire morală conştientă. După el, voinţa de putere, surplusul de vieaţă, care caracterizează elita, nu trebue lăsată să se deslănţue orbeşte, să se exercite fără măsură şi fără iubire împotriva celorlalţi oameni ci, superioritatea şi impulsiunea spre activitate, trebue să servească drept bază devotamentului şi simpatiei pentru idei şi oameni.

*
* *

Dacă părăsim câmpul teoriilor filosofice şi ne coborîm în mijlocul vieţii concrete, observăm că elitele ca şi massa, sunt o realitate. In adevăr, oamenii nu sunt egali nici ca fizic, nici ca suflet. Intre ei, stau în chip natural o seamă de deosebiri calitative şi cantitative. Tocmai această inegalitate fecundă şi binefăcătoare dintre oameni, asigură vieţii sociale dinamismul pe care nevoia ei de progres îl cere. Ce s'ar întâmpla dacă toţi oamenii ar fi identici ca însuşiri? Oamenii s'ar putea atunci dispensa uşor unii de alţii, cooperarea şi-ar micşora cu mult efectele ei solidarizante, vieaţa socială şi-ar slăbi coeziunea, în sânul ei ar apărea izolările, nemulţumirile, discordia. Spre binele ei, însă, într'o societate sunt aşa de mari şi de numeroase deosebirile între indivizii ce o compun, încât se poate completa o scară foarte lungă, punând pe treapta cea mai de jos pe cei rămaşi mai aproape de starea de natură, pe când pe celelalte trepte s'ar înşirui toate gradele de perfecţiune omenească, până la treapta cea mai de sus, unde ar sta posesorii celui mai înalt spirit.

Pe de altă parte, orice societate are nevoi multiple şi complexe, care nu pot fi satisfăcute decât, făcând apel la calităţile foarte diferite între ele, ale oamenilor. Activităţile ce se

desfăşoară înăuntrul societăţii, se pot aşeza, ca şi oamenii, pe o scară foarte întinsă: **jos**, ar sta cele manuale sau mecanice, care se dispensează aproape de orice contribuţiune intelectuală; **sus**, s'ar aşeza cele mai delicate şi mai subtile, care nu pot fi duse la bun sfârşit decât cu o largă şi serioasă contribuţie a minţii.

Acea categorie de oameni, născuţi din sânul unui popor, care este dotat cu anumite aptitudini şi prin care el se conduce, este elita lui.

Adevărul, ordinea, istoria însăşi este creaţia elitelor.

Adevărul nu este determinat totdeauna de confirmările majorităţii. Giordano Bruno a avut împotriva lui, atunci când a afirmat infinitatea universului, toată lumea clericală contemporană cu el, care l-a ars pe rug ca pe un eretic. Bismark a luptat în ţara lui cu aproape totalitatea oamenilor politici, în frunte cu regele, dar a fost, totuşi, singurul care a văzut clar, atât în cele trei războaie pe care le-a făcut, cât şi în toate împrejurările sociale şi politice ale timpului.

Ordinea nu este nici ea apanajul majorităţii, ci, al elitei. In dezordinea generală a tuturor nemulţumirilor, apare voinţa supremă care impune pentru toţi un sistem organizat de vieaţă. Atunci patimele tac, braţele se încordează la muncă, spiritele se liniştesc şi se avântă într'o cooperare unanimă.

Istoria popoarelor este în cea mai largă măsură o operă datorită înţelepciunii şi hotărîrii pe care aceşti conducători au dovedit-o. Nu este o simplă întâmplare că Moldovenii au dobândit cele mai multe şi mai răsunătoare victorii sub Ştefan cel Mare şi că Francezii au îngenunchiat mai toată Europa sub Napoleon Bonaparte.

Mulţimile simt o nevoie instinctivă să asculte de un conducător. In timpurile cele mai vechi, ca şi în cele mai noi, o aceeaşi lege naturală şi-a spus pretutindeni cuvântul, hotărînd totdeauna un conducător unui grup social, conducător, care să-i disciplineze acţiunile şi să-i canalizeze eforturile spre mai bine. Soarta popoarelor este legată de capacitatea şi osârdia celor care le conduc, în lungul şi încercatul drum al vieţii istorice.

Viaţa omului urmăreşte scopuri şi foloseşte mijloace. Când este vorba de scopuri care privesc colectivitatea, acestea nu se pot defini şi impune decât de către unul singur, care trebue să distribue fiecăruia mijloacele de mânuit, pentru ca scopul co-

mun să fie atins, şi să supravegheze, corecteze şi armonizeze întreaga desfăşurare a activităţilor parţiale.

Conducătorul împlineşte destinul unui grup social (omul politic), rosturile unei instituţii şcolare (îndrumătorul cultural), speranţa unei armate (generalul), etc. Nu oricine poate corespunde unei asemenea chemări. Pentru aceasta, se cer anumite însuşiri sufleteşti şi o anumită pregătire intelectuală generală sau specială. După cum un corăbier, un naer, trebue să posede şi arta şi puterea unei bune stăpâniri a valurilor, să cunoască vânturile, adâncimea apelor şi locurile primejdioase cu stânci, tot aşa, cel care încarcă pe umerii săi răspunderea de călăuză şi înfăptuitor, trebue să cunoască legile aplicabile în domeniul în care este chemat să acţioneze şi să fie stăpân abil pe secretul conducerii. Simpla cunoaştere a mecanismului vieţii unei instituţii nu este îndeajuns pentru a asigura succesul. Mai trebue şi priceperea de a aplica principiile, acolo unde se potrivesc şi tehnica sau *arta* de a supraveghea cu tact şi folos buna lor îndrumare. Un mare teoretician al războiului nu este neapărat şi un mare strateg pe câmpul de luptă. Pentru a putea fi un bun strateg se pretind pe lângă cunoştinţele teoretice şi însuşiri de realizator. Un erudit este un cunoscător. Un artist, un înfăptuitor, Primul se ocupă cu cercetarea adevărului şi formularea lui teoretică. El depăşeşte lumea concretă pe care o îmbrăţişează în scheme largi şi o explică prin principii generale, extrase pe cale de analiză şi abstacţie, din ea. Al doilea îşi însuşeşte principiile, împrumută adevărul, dar nu pentru a-l cunoaşte ci, pentru a-l încorpora vieţii, modelând în materia informă a acesteia, forma ideală.

Nu excludem posibilitatea întrunirii în aceeaşi persoană a teoreticianului şi a înfăptuitorului. In marea majoritate a cazurilor însă aptitudinea cercetătorului este deosebită de aptitudinea şi construcţia sufletească a realizatorului.

Care este construcţia sufletească a realizatorului? Care sunt însuşirile lui? In ce constă arta de a conduce?

Vom împărţi aceste însuşiri în trei categorii: fizice, intelectuale şi morale.

I. Simpla înfăţişare a unor persoane, ochii, privirea, atitudinea, mişcările, impun, cuceresc.

Există în ei o putere misterioasă, care poate naşte admiraţie sau teamă şi care se chiamă prestigiu. El constă într'un fel

de dominare, pe care o exercită asupra spiritului nostru și o idee sau o operă, dar și simpla apariție fizică a unui om. Această dominare paralizează toate facultățile noastre critice și ne umple sufletul de mirare și respect. Suntem magnetizați, fascinați.

Oamenii cu adevărat prestigiu își impun ideile și sentimentele celor care îi înconjoară. Marii conducători de mulțimi, îndeosebi, au avut în cel mai înalt grad această formă de prestigiu. Astfel, Augereau și Massena s'au supus lui Napoleon, deși nu puteau să-l sufere. Iar generalul Vandamme povestea următoarele: „Acest drac de om exercită asupra mea o fascinație de care nu-mi dau seama. Eu care n'am teamă nici de Dumnezeu, nici de draci, când sunt aproape de el tremur ca un copil". Este folositor să reamintim că în afară de strania lui privire tăioasă și pătrunzătoare, nimic nu putea impresiona ochiul celui care privea pe Napoleon. Statura lui mică — în tinerețe — slabă, anemică, nu erau de loc capabile să impună respect și teamă. Iar atitudinea sa întreagă, întregul său aspect și în deosebi ochii săi suplineau atât de bine lipsa de dimensiuni și de robustețe, încât, atunci, când nimeni nu era cuprins de fiori în fața unui Kleber masiv și frumos ca un Arhanghel, oferea cea mai spontană și lipsită de rezerve supunere în fața lui Bonaparte.

II. Prestigiul fizic nu este, însă, de ajuns. Un conducător trebue să mai aibă și însușiri intelectuale.

Intr'o zi, marele duce de Falkenberg se hotărî să refacă strada principală a capitalei sale, după modelul arterelor principale din regatul vecin. Chemă, deci, în cabinetul său pe primar și îi exprimă voința sa. Primarul convoacă imediat pe toți șefii de servicii municipale și îi însărcină să studieze, care pavajul, care luminatul electric, care instalarea unor fântâni elegante. Aceștia fură la rândul lor foarte promți, căci în scurt timp își prezentară proiectele — toate excelente — care sunt aprobate cu entusiasm de marele duce. Când să înceapă, însă, lucrul, diferitele servicii nu sunt gata în același timp și iată ce se întâmplă:

Intr'o bună zi, strada principală din Falkenberg fu invadată de o echipă de lucrători, care începură, de zor, să pregătească suprafața necesară asfaltului.

Comercianții și locuitorii se consolară ușor de neplăcerea hârtoapelor, în care se transformase strada lor, plină acum de

noroiu, gropi sau praf. Ei își spuneau: „N'o să dureze mult, vom mai suferi puțin, dar vom avea în schimb o stradă modernă".

In curând, pavajul și astfaltul sunt terminate, lucrătorii ridicându-și materialele și uneltele, strada este redată circulațiunii. Pe trotuare sau dela ferestre, toată lumea admira netezimea și comoditatea străzii.

Nu trecură, însă, nici două zile și o a doua echipă de lucrători se instală în strada cea nouă și se apucă să o strice și să o scormonească din nou. „Ce înseamnă asta?" se întrebară locuitorii. Erau lucrătorii însărcinați cu instalarea cablurilor electrice. Atunci din nou apărură gropi și canale, noroaie și praf. Dar locuitorii se consolară și de data aceasta, gândindu-se că lucrările odată terminate, vor avea lumină ca ziua. Și veni, în adevăr, o seară când lucrătorii, instalând ultimul lampadar, strada fiind vindecată de toate rănile suferite, falkenberghezii se regăsiră în pragul locuințelor sau pe trotuare, pentru a admira frumoasa lor stradă.

Vai! această seară avu o „a doua zi", și în această a doua zi, o a treia echipă de lucrători sosi, cu un impunător material și multe mașini și instrumente. „Ce înseamnă aceasta"? Se mirară iar orășenii noștri. Erau lucrătorii însărcinați să ridice în fiecare piață havuzele de fontă aurită, unde trebuia să-și astâmpere setea băștinașii și trecătorii. De data aceasta, gropile sunt și mai adânci și mai mocirloase, canalele și mai largi și mai abrupte și falkenberghezii și mai triști, căci ei crezură că trebue să-și îngroape acum toate speranțele. După zile și zile, fântânile sunt instalate, strada reparată.

Dar locuitorii din strada principală a Falkenbergului nu cunosc nici acum fericirea, căci, la intervale de timp, fiecare dintre ei se decide să-și instaleze în apartamentul sau casa lui, lumina electrică și aceasta aduce după sine de fiecare dată, gropi, gropi...

Gropile din Falkenberg au devenit legendare. Legendele trebuesc nu numai ascultate, ci, și înțelese. Falkenberghezii nu ar fi avut atât de suferit dacă acei conducători ar fi avut mai multă prevedere, spirit de coordonare, de organizare și de control. Care sunt atunci însușirile intelectuale esențiale ce se cer unui conducător?

a) *A prevedea* însemnează a stabili un scop și a fixa, în vederea atingerii lui, un program de acțiune, a stabili drumul

de urmat, etapele de străbătut, mijloacele de întrebuinţat; a cerceta toate datele problemei practice şi toate elementele soluţiunilor sale; a stabili un program orar, zilnic, săptămânal, lunar, anual şi chiar decenal al întreprinderii sau instituţiei respective. Un program de acţiune, stabilit în mod judicios, dă celui care este însărcinat cu conducerea: încredere, linişte, autoritate şi curaj, pentru a învinge toate piedicile, pentru a rămânea tare în faţa tuturor insucceselor trecătoare.

„O conducere fără program de acţiune" — zice Carlioz în: *Le gouvernement d'une entreprise* — ar fi întocmai ca o barcă fără cârmă, părăsită în voia vânturilor, a curenţilor şi a întâmplării, o corabie care are toate şansele de a naufragia.

Un conducător care a reuşit să precizeze misiunea socială a conducerii sale şi să pornească cu metodă şi tact către realizarea ei, se aşează pe drumul, nu al speranţei ci, cu siguranţă, al victoriei.

b) *A organiza.* Odată cu precizarea misiunii sale, conducătorul trebue să procedeze la organizare, adică la dotarea întreprinderii, administraţiunii, armatei sau a instituţiunii ce conduce, cu toate elementele umane şi materiale indispensabile bunei execuţiuni, a tuturor operaţiunilor pe care le comportă misiunea a cărei răspundere o poartă. Atât oamenii, cât şi maşinile vor fi repartizate fiecare la locurile potrivite cu însuşirile şi capacitatea lor. Aceasta pretinde din partea conducătorului o însuşire esenţială: *desăvârşita cunoaştere a oamenilor.* El trebue să practice o ştiinţifică şi, deci, serioasă diviziune a muncii, să determine ierarhia personalului, după competenţa fiecăruia, în cadrul general al întreprinderii. A realiza cele mai bune condiţiuni administrative pentru executarea programului de acţiune: diviziunea muncii, determinarea ierarhiei, recrutarea atentă şi instruirea personalului, încurajarea iniţiativelor şi cunoştiinciozitatea, răsplata echitabilă a serviciilor prestate, pedepsirea greşelilor, iată ce înseamnează a organiza. Nu este un lucru uşor, dar atunci când toate acestea s'au făcut, fiecare îşi va cunoaşte datoria cum şi în ce scop trebue îndeplinită. Numai atunci responsabilitatea şi randamentul vor fi maxime, căci, în felul acesta, fiecare element folosit va avea totdeauna o funcţiune pentru care superiorii l-au considerat îndeajuns de capabil şi de care el se simte legat.

c) *A comanda* înseamnează a da ordinele care trebue, când

trebue, cui trebue şi cu tonul necesar. Pentru a putea comanda trebue să ai prezente în minte scopul, mijloacele şi planul misiunii; să cunoşti personalul din punct de vedere al valorii tehnice şi morale; să ai energia să elimini pe incapabili şi să recompensezi iniţiativele şi eforturile inteligente; să fii arbitru imparţial şi să încerci să obţii din partea tuturor activitate neobosită, devotament şi iniţiativă.

A comanda însemnează a face uz de o autoritate raţională, ştiind să-ţi iei răspunderile ce ţi se cuvin şi să însufleţeşti întreaga instituţie, întocmai cum motorul însufleţeşte o maşină.

d) *A coordona.* Astfel, cum într'o întreprindere sau instituţiune publică, în care fiecare are o misiune determinată, coordonarea fixează condiţiunile în care fiecare trebue să exeercite misiunea sa.

A coordona însemnează, deci, a pune armonie în toate acţiunile unei întreprinderi, în aşa fel încât buna funcţionare şi succesul să fie asigurate; însemnează a da fiecărui element din întregul organism proporţiunea ce i se cuvine; însemnează a face ca fiecare serviciu să meargă în armonie cu celelalte, iar înăuntrul serviciului diferitele secţiuni să colaboreze în mod real şi în perfectă cunoştinţă de cauză la opera comună; însemnează, în fine, a da tuturor activităţilor particulare caracterul unui efort conştient şi comun.

Dacă toate forţele naţionale vor fi ţinute în acest echilibru, atunci ele se vor manifesta, când conducătorii vor găsi necesar, cu repeziciune şi siguranţă, acelaşi scop suprem, indicat cu claritate şi impus în mod imperios de împrejurări.

e) *A controla* însemnează a verifica dacă totul se petrece în conformitate cu scopul urmărit, dacă ordinele date au fost bine înţelese şi corect executate. Controlul are drept ţintă finală semnalarea greşelilor, pentru a le repara şi, în viitor, a le evita.

Pentru ca să fie eficace, controlul trebue să fie făcut la timp şi de oameni capabili şi imparţiali şi — mai ales — să fie urmat de sancţiuni imediate. Constitue pedepsirea un rău? Nu, căci sancţiunea care repară nu trebue condamnată, ci violenţa care distruge. Conducătorul nu trebue să cunoască indulgenţa. El nu trebue să renunţe la pedeapsă, cu atât mai mult cu cât ea priveşte mai mult viitorul şi se aplică, deci, nu numai pentru a reprima, ci, mai ales, pentru a preveni.

Când este bine făcut, controlul este un preţios auxiliar al conducătorului, căci îi furnizează informaţiuni necesare reformelor, sugestii fericite în legătură cu metodele de muncă şi ţine încordaţi în continuu pe toţi cei care sunt supuşi ordinelor sale.

A prevedea, a organiza, a comanda, a coordona, a controla, iată care sunt mijloacele intelectuale pe care orice conducător trebue să le cunoască bine şi să le aplice cu abilitate. Milleyrand avea dreptate când spunea: *„Nu concep că statul poate să se conducă după alte reguli decât cele ale unei mari industrii, bine conduse"*.

In concluzie: executarea rapidă şi curajoasă, dar după o înţeleaptă chibzuire şi pregătire: iată tehnica adecvată a conducătorilor din toate timpurile.

III. Cei mai mulţi oameni ajung în posturi de conducere, fără să-şi dea seama ce însuşiri morale speciale se cer pentru atari situaţii şi ce stăruitoare şi îndelungată educaţie de sine. Cei mai mulţi conducători, odată ajunşi sus, intră imediat în neînţelegeri şi ciocniri cu cei mai mici, nimicesc în personalul de colaborare orice plăcere de muncă, ajung de o nervozitate de nesuferit şi-şi irosesc viaţa sub greaua povară a lipsurilor morale.

Toate aceste neisbânzi vin din pregătirea noastră care este numai tehnică şi ştiinţifică, nu şi morală. Să nu uităm niciun moment, că în tot felul de întreprinderi, în armată, şcoală, biserică, industrie, agricultură, etc., ai deaface mai întâi cu oameni şi apoi cu arme, maşini, minereuri, etc. De aceea trebue să înveţi arta de a porunci, tot atât de bine ca şi folosirea celor mai perfecţionate arme, sau compoziţia celor mai bune aliaje sau formule.

Robert Owen, marele filantrop, negustor de bumbacuri, spunea că e de mirare cum pentru ungerea şi mânuirea unei maşini punem atâta îngrijire şi facem totul pentru a-i da productivitatea cea mai mare, însă, nu ne gândim că omul, maşina cea mai fină dintre toate, are nevoie de mânuire cu mult mai îngrijită, spre a da la iveală tot ce are mai bun. Prin această „mânuire îngrijită" trebue să înţelegem cea mai importantă parte din „arta de a conduce", care constă în a şti cum să mânueşti sufletul omului, pentru a nu-l duce la încăpăţânare şi ură.

Un conducător trebue să ştie că înainte de a pornuci şi stăpâni pe alţii, trebue să înveţe a-şi porunci şi a se stăpâni. Cine

vrea să înveţe să comande, trebue să înveţe mai întâiu să asculte.

Omul stăpânit nu caută direct triumful asupra altora, căci dacă „a trăi însemnează a triumfa, a triumfa însemnează a te învinge mai întâi pe tine". (Starcke: La force de caractère).

Deci, primul obiectiv, asupra căruia trebue să se exercite autoritatea energică şi rezistenţa bărăbătească a conducătorului, este *conducătorul însuşi.*

Calmul, liniştea forţei, este o altă condiţie necesară conducătorului. Nu te grăbi! Aşteaptă, judecă. In timpul războaelor cu Germania, mai mulţi soldaţi francezi, strânşi în jurul focului, în curtea marelui Goethe, cântau, jucau, glumeau şi făceau un sgomot neobişnuit. Era aproape de miezul nopţii şi gălăgia lor contrasta supărător cu liniştea naturii şi a casei. Atunci, figura celui mai blând geniu, a incomparabilului Goethe, apăru, însoţită de flacăra tremurândă a unei lumânări, în pridvorul casei: soldaţii îl priviră şi el îi privi şi deodată, ochii lui buni, privirea lui fascinantă, atitudinea lui calmă şi demnă, produseră o asemenea impresie, că liniştea se aşeză brusc între ei, iar soldaţii emoţionaţi şi ruşinaţi, părăsiră unul câte unul şi focul şi sgomotul. Se spune că, mişcat el însuşi de această întâmplare, Goethe ar fi rostit: „Ce uşor s'ar putea conduce oamenii, dacă conducătorii ar avea tact".

Calmul este semnul puterii. El însuşi este o forţă, căci refulează orice emoţie, orice sentiment care s'ar putea opune unei reflexiuni libere şi luminate. El ne liberează de vasalitatea la care ne supun impresiunile fugitive şi ne lasă libertatea de a îndepărta tot ceea ce este în legătură cu obiectul voinţei noastre.

Liniştea este o dovadă de putere, căci cel care se simte puternic nu-şi risipeşte rezervorul de energie în gesturi inutile. In timp ce adversarul său se agită, el reflectează la actul definitiv, care va desăvârşi intenţiunea prin faptă. Calmul este apanajul forţei, care are oroare de mişcări sterile, teatrale şi nu trebue confundat cu apatia, căci el este dovada de tărie şi hotărîre a celor modeşti care luptă fără reclamă şi fără sgomot.

Liniştea, calmul desăvârşit, trebue păstrat împotriva tuturor calomniilor şi a tuturor piedicilor. Conducătorul trebue să dispreţuiască în egală măsură atât pe calomniatori, cât şi pe linguşitori.

Autoritatea este nu numai o consecinţă a unei îndelungi şi

corecte atitudini morale, ci, și o însușire și o dovadă de înțelegere umană și de tact. A porunci nu este un prilej de ofensă sau de prigoană. Trebue să știți, poruncind, să respectați simțul de onoare și de cinste al subalternului. Trebue să pui în mișcare, prin ordinul dat, imboldurile cele mai fine și mai demne de încredere· Controlul făcut, fie cu brutalitate, fie cu slăbiciune, desgustă și aduce în cei mici prăbușirea oricărei plăceri de a munci și a oricărei conștiinciozități. Randamentul — fie că este vorba de armată sau de orice altă instituție publică, particulară sau de o întreprindere industrială — scade atunci într'un chip impresionat numai pentrucă *„energia“ conducătoare nu are tact și pricepere în manifestarea autorității și controlului.*

Adevărata energie, care impune și captivează, este aceea care isvorăște dintr'o mare dragoste de oameni și o puternică disciplină de sine. Energia înfumuratului și a necioplitului — zice Förster — duce curând la nimicirea oricărui ordin, căci subalternii reacționează și ei prin vrăjmășie și dezordine. Trebue să poruncești în așa fel, încât să faci ușoară îndeplinirea odinului dat, câștigând adeziunea și simpatia inferiorului. Tonul tăios și brutal este manifestarea desgustătoare a omului parvenit, fără muncă și merite a cărui acțiune de comandă distruge orice bucurie de a servi și de a asculta, la inferior.

Ceva mai mult: niciodată să nu primești un serviciu sau un act de supunere dela altul, fără să-i arăți în vreun fel că, deși el este cel care te servește, îi păstrezi, totuși, în inima ta un loc de cinste. Când ordonanța ofițerului japonez îi pune masa, acesta se scoală și-i mulțumește printr'o plecăciune. Obiceiul aceasta întrupează, într'un chip simbolic, adevărata ținută a superiorului față de subaltern: lipsa de îngâmfare, stima arătată omului ca om, chiar dacă ți-e ordonanță. Felul acesta de purtare, nu nu mai cruță, ci și înalță demnitatea omenească. Ce s'ar întâmpla acolo, unde tonul silnic al superiorului ar fi imitat din treaptă în treaptă de către personalul inferior, așa fel încât, conlucrarea vioae și de bună voe ar fi înlocuită printr'o muncă mecanică și morocănoasă? Producția, de orice natură ar fi, ar scădea, căci știut este că sufletul și caracterul contribue foarte mult la cantitatea și calitatea rezultatelor dobândite.

Să nu se înțeleagă, totuși, din cele ce am spus până acum că, suntem împotriva *severității în serviciu.* Mâna tare este tot așa de trebuitoare ca și bunătatea. Numai că niciodată mâna tare

n'o capeți prin brutalitate și asprime. Dimpotrivă, cei care arată înafară o energie teatrală și tiranică, dovedesc că sunt oameni dezorganizați sufletește. Adevărata energie isvorăște numai dintr'o bună ordine și așezare interioară, dintr'o voință exercitată ani de zile, dintr'un cuget senin, din curajul moral, Cine și-a făcut o educație în acest sens acela va dobândi totdeauna disciplina și va da la oparte cu ușurință elementele răsvrătite.

Machiavelli spunea: „Trebue ca poporul să se teamă de prinți, dar dacă principele se teme de popor, totul este pierdut".

Cine nu se pricepe, ci caută de a regula el însuși toate, până în cele mai mici amănunte, răpind astfel bucuria răspunderii la inferiori, cine nu se silește să provoace un asemenea entusiasm de muncă la subalternii săi, acela nu este un factor conducător, ci dezorganizator· Atari conducători sunt, în fond, născuți ca să asculte. Ei fac parte din sfera muncii de amănunt și au ajuns, din greșeală, la un post de comandă. A conduce înseamnează a educa; iar a educa înseamnează a face să răsară puteri, nu a le înăbuși.

Tactul. Trebue să ai, pe deapsupra, darul de a nu trata pe toată lumea după un calapod comun, ci să tratezi pe fiecare potrivit cu firea și cu felul său de vieață. Revoltele, zice Carlyle, nu se stârnesc în industrie ca și în societate, din pricină că oamenii nu voesc să asculte; dimpotrivă, ei jinduesc după conducere, rânduială și ascultare: voesc, însă, să asculte ca oameni, nu ca animale, și să aibă în fața lor o putere morală. Se mânie însă pe un superior nedestoinic și tiranic, tocmai fiindcă firea lui violentă le face ascultarea cu neputință și le strică orice rânduială sănătoasă a vieții.

Tactul — acea intuiție clară a specificului unei împrejurări sau al unui individ, plus acomodarea corectă și abilă corespunzătoare — unit cu calmul — au dat și vor da întotdeauna rezultate și succese acolo unde, o fire superficială și grăbită ar fi încheiat cu o ruptură.

In timpul Războiului franco-german dela 1870, într'o localitate foarte apropiată de Paris, Bismarck discută cu Thiers condițiile păcii. Când primul evaluă pretențiile Germaniei la 6 miliarde, Alsacia și Lorena, Thiers strigă deodată că asta înseamnează ticăloșie curată. Bismarck începu atunci să vorbească nemțește și cheamă un interpret. „Cunoștințele mele de limba franceză — zise el — nu sunt suficiente pentru a-mi permite să

înțeleg ultimele cuvinte ale d-lui Thiers". Acest procedeu liniștit, neașteptat, încurcă pe Thiers. Discuția se continuă de aci pe un ton aproape cordial.

Petre Carp a definit lapidar, printr'o ripostă parlamentară, necesitatea virtuții de mai sus: „Oamenii trebue să aibă în raporturi acel tact, fără de care orice contact social devine imposibil".

Conducătorul trebue să fie și drept. Ambasador în Rusia, Bismarck chemă într'o seară, pe unul dintre consilierii de legație, care îi făcuse o mai bună impresie, Schölzer, căruia i se adresă pe tonul lui aspru, poruncitor: „Șezi și scrie ceea ce-ți dictez"

„Talentul de a scrie sub dictatul altuia, îmi lipsește cu desăvârșire", replică Schölzer, a cărui rafinată cultură se împletea într'o armonie sobră și prusacă cu cea mai înțeleaptă mândrie.

Bismarck a frânt în el valurile crescânde ale mâniei și, mai târziu, a acordat lui Schölzer, de a cărui capacitate se convinsese, toate distincțiile și l-a onorat cu cele mai delicate misiuni. Iar către sfârșitul vieții lui, unul din cei doi prieteni rămași lângă izolatul care unificase Germania și disprețuise lumea, era Schölzer.

Amintirea poporului păstrează la loc de cinste chiar pe conducătorii care au fost cruzi în dreptatea lor. Dar pe cei care și-au manifestat spiritul lor de dreptate nu numai în a pedepsi, ci, și în a recompensa, amintirea istoriei i-a iubit și adesea i-a sanctificat. Unul dintre aceștia este Ludovic al XIV-lea, despre care Voltaire povestește următoarea întâmplare: „Ducesa de Bourgogne, foarte tânără, glumind la masă pe socoteala unui ofițer foarte gras, își atrase din partea lui Ludovic următoarea apostrofă: „Eu îl găsesc, Doamnă, unul dintre cei mai frumoși oameni ai imperiului, căci este unul dintre cei mai bravi".

In fine, conducătorul trebue să fie un desăvârșit caracter moral, model viu de onestitate, pus în slujba energiei creatoare, de energie aprigă pusă în slujba onestității și a binelui altora. Jertfa consimțită pentru altceva decât pentru propria lui ființă, jertfa desinteresată și fără limite, jertfa care inundă pustiind adesea fragila așezare a vieții omenești, dar care încălzește cu satisfacții pe care nu le poate cuprinde graiul omenesc, jertfa care pune pe cei aleși în directă comunicare cu Dumnezeirea, aspirată prin ferestre larg deschise în suflete: iată ce caracterizează pe conducător.

„Vei fi în curând rege — scrie Ludovic al XIV-lea, cuvânt greu de adio celui care trebuia să-i urmeze la tron — regele unui mare imperiu. Ridică poporul cât poţi de sus şi fă tot ceea ce eu n'am putut face pentru el. Fă cu orice sacrificiu! Ceea ce îţi recomand însă cu mai multă tărie, este de a nu uita niciodată obligaţiunile faţă de Dumnezeu. Aminteşte-ţi că Lui îi datorezi tot ceea ce eşti"! (După Henry Dagan: *L'art de gouverner)*

*

* *

Privită în această perspectivă socială şi creştină, elita se umanizează, supraomul nietzscheean se schimbă dintr'o maşină dată pradă instinctelor, într'o inimă aleasă şi senină, într'un *conducător* care, coborât în mjlocul vieţii, înţelege vremea în care trăeşte, îi simte adâncul nevoilor şi-i împlineşte destinul.

El pătrunde direcţiile în care vieaţa colectivităţii se cere desvoltată, se integrează cursului ei istoric şi devine, astfel, canalizator, întregitor, instrument al binelului şi al progresului.

Conducătorii trăesc şi se consumă în substanţa etică a eroismului, a devotamentului integral, a uitării de sine. Fiinţe iluminate, ei leagă prin faptele şi virtutea lor călăuzitoare, frământarea către mai bine a prezentului, de eternitatea fără margini a istoriei. Cine le priveşte vieaţa înţelege că, din trăirea ei, conducătorii au făcut ruguri pentru alţii, stele a căror traiectorie luminează paşii mulţimilor, simboluri ale supremei jertfiri pentru binele tuturor.

Generalul IOAN S. DEMETRESCU

ARTĂ ŞI NATURĂ

Un critic cu o întinsă reputaţie, d-l Eugenio d'Ors, a făcut de curând observaţia că desvoltarea istoriei artelor se petrece după un ritm destul de regulat, în care cunoscătorul poate distinge un moment de îndepărtare a formelor artistice de formele naturii și un altul de apropiere a plăsmuirilor artei de modelele lor naturale. Coloana dorică n'ar fi altceva decât stilizarea trunchiului de copac, într'o intenţie cu desăvârşire antinaturalistă, care nu lasă să subsiste din modelul natural decât schema ei cu totul abstractă. Coloana barocă însă, mai cu seamă în varietatea ei churiguerescă, despre care se poate spune că este excesul unui stil judecat în totalitatea lui excesiv, manifestă tendinţa de a înapoia forma artistică spre modelul ei natural, de unde mulţimea frunzelor care o îmbracă de sus și până jos şi a motivelor vegetale care se revarsă din încărcatul ei capital. Neîncetat ar fi alternat în istoria artelor năzuinţa de a uita natura prin artă și aceea de a o regăsi pe aceeași cale. Clasicismul din toate timpurile ar corespunde primului îndemn; barocul s'ar desvolta din cel de-al doilea.

Sunt mulţi acei care n'ar sta la îndoială, cerându-li-se să decidă căreia din aceste două categorii îi revine arta franceză din veacul al XVII-lea. Stilul operelor arhitecturii, al artelor figurative și al poeziei din această vreme, pare a comprima exuberanţa formelor naturale, din care nu mai reţine decât substratul lor abstract sau tipic. Acolo însă unde caracteristicile acestui stil par mai evidente, este în chipul în care veacul al XVII-lea a tratat natura însăși, nu numai reprezentările ei, în renumitele grădini ale lui Le Nôtre. Pentru contimporanii lui Ludovic al XIV-lea, observă un gânditor francez, natura nu

este decât „un accesoriu al mobilierului": în trunchiurile stejarilor sunt sculptate fotolii şi în ramurile boschetelor sunt tăiate lire şi tridenţi sau numai simple nişe menite să adăpostească statui. Intreaga exuberanţă organică a vegetaţiei este supusă unui tratament geometric, încât de unde grădinile altor civilizaţii aveau rolul să odihnească şi să delecteze prin umbră şi răcoare, prin frumuseţea şi parfumul florilor, savantele construcţii ale lui Le Nôtre înfăţişează o natură care a primit sigiliul inteligenţii şi a cărei virtute este să satisfacă exigenţele de ordine şi claritate ale spiritului. Dacă mai era deci nevoie de a dovedi că arta veacului al XVII-lea aparţine mai degrabă antinaturalismului clasic, decât naturalismului baroc, considerarea grădinilor din Versailles se însărcinează cu completarea dovezii.

Deşi păreri ca cele de mai sus apar mereu sub pana criticilor şi istoricilor artei, ele pot fi cu multă îndreptăţire infirmate, ca şi vederile lui Eugenio d'Ors. Căci aceste vederi, care par atât de simple şi de evidente, pornesc dela o înţelegere cu totul contestabilă a conceptului de natură. „Natura" pare a fi pentru criticul spaniol o totalitate de date, pe care spiritul nostru le găseşte drept ceva deplin constituit, înainte de începerea operaţiilor sale. Din această pricină, arta ar putea să se apropie sau să se îndepărteze de natură, modelul însuşi rămânând invariabil şi neatins de atitudinea spiritului faţă de el. Acest fel de a înţelege natura, ne duce cu mintea la naturalismul veacului trecut, când arta mărturisea veleitatea extrem de modestă de a copia aşa zisele modele ale firii. Să spunem că amintitul concept al naturii este cu totul antifilosofic şi că el nu mai corespunde deloc deprinderilor de gândire pe care ni le-a transmis educaţia ştiinţifică a timpului. Căci departe de a fi o „dată", natura este pentru noi un „produs", rezultatul unei elaboraţii spirituale, ceea ce explică de ce istoria ştiinţelor sau artelor a putut propune despre ea, în succesiunea epocilor de cultură, imagini dintre cele mai deosebite. Insuşirea naturii de a fi un produs spiritual, a fost bine văzută dealtfel nu numai de criticismul kantian, dar şi de unii gânditori ai veacului al XVII-lea francez.

Dar chiar admiţând că natura poate fi întrevăzută prin operele artei, ca dată autonomă şi invariabilă, nu este deloc adevărat că artiştii clasici francezi şi-au conceput sarcina lor

ca o lucrare care îndepărtează de natură. In această privință, nu trebue uitat că „Arta poetică" a lui Boileau, manifestul artistic capital al clasicismului francez, nu obosește să repete că artistul nu trebue să piardă niciodată din vedere natura, că natura trebue să fie obiectul unic de studiu al artiștilor, că tot ce ține de natură place în reprezentările artei. Nu numai în literatură, dar și în arhitectură sau în artele figurative, față de romanicul sau goticul vechilor catedrale, clasicismul francez, ca și renașterea italiană, sunt curente imanentiste; ele recheamă gândul din transcedent în câmpul lumii observabile și se îmbată de farmecul ei, care este când grandios sau aerian, ca la Poussin și Claude Lorrain, când de un realism țărănesc, plin de sevă și de culoare, ca acela al lui La Fontaine și al fraților Le Nain. Alăturarea acestor simple nume este suficientă pentru a arăta că este cu neputință a vorbi de un antinaturalism al clasicismului francez. Desigur, Eugenio d'Ors ar avea dreptate să afirme că naturalismul clasic este altfel acordat decât naturalismul baroc sau decât alte forme ale naturalismului. Nimeni n'are dreptate însă, să susțină că în Franța veacului al XVII-lea, arta a căutat să uite natura, așa cum au făcut-o artele orientale, unde tendința decorativă și stilizatoare are o semnificație hotărît antinaturalistă. In mișcarea estetică mai nouă s'a încercat de mai multe ori a se stabili o dicotomie de tipuri estetice, în care naturalismul alternează cu antinaturalismul. Ar fi inacceptabil însă, să grupăm o mișcare cum a fost clasicismul francez, alături de artele abstracte și antinaturaliste ale orientalilor. Clasificarea la care ne îndeamnă Eugenio d'Ors, ne conduce însă la acest rezultat, ceea ce dovedește și artificialitatea ei.

Pentru a preciza ce era „natura" în concepția clasicilor, nu este nepotrivit a arăta ce nu este ea din câte sensuri a căpătat, între timp, acest cuvânt pentru noi. Mai întâiu, natura nu era pentru clasicii francezi libertate, spontaneitate, lipsă de granițe, exuberanță de forme. Cine dorea să găsească natura, nu se ducea s'o caute afară, în aerul liber, pe munți și pe câmpii. Clasicii sunt oameni de cabinet și de saloane. Ei nu călătoresc aproape deloc. Când se întâmplă să se deplaseze, ei descriu cel mai neînsemnat accident de teren sau cea mai firavă dumbravă întâlnită în cale, cu adjective atât de exagerate, pictând alarma lor de citadini în fața naturii inculte, încât este cu ne-

putinţă să ne reţinem un zâmbet de ironie. Nu, natura pe care o caută şi o recomandă clasicii este cu totul alta decât aceea la care ne gândim noi, atunci când vorbim de foloasele sau desfătările în natură sau de splendoarea şi măreţia ei.

Natura este pentru clasici un concept filosofic. Când ei pronunţă acest cuvânt, ceea ce le apare în spirit nu sunt impresii, ci idei. Boileau nu va recomanda deci conformitatea cu un model sensibil, ci o anumită convenienţă a lucrurilor, felul lor de a fi, asimilabil pentru inteligenţă. Din această pricină, „Arta poetică" va preconiza unitatea de timp în dramă pentrucă nu este natural, adică nu este inteligibil, ca o acţiune reprezentată în trei ceasuri, să fi durat în realitate mai multe zile sau luni. In numele aceleeaşi regule, respinge Boileau burlescul, preţiozitatea sau miraculosul creştin. Toate aceste categorii estetice sunt judecate ca fiind lipsite de naturaleţe, nu pentrucă n'ar exista în natură, dar pentrucă inteligenţa le respinge. Pentru punctul de vedere înfăţişat aci, ceea ce este natural, este deci raţional, conform cu exigenţele inteligenţii.

Poate nu este un mijloc mai bun de a stabili doctrina estetică a unei epoci, decât comparaţia teoriilor ei particulare în domeniul feluritelor arte. Căci ceea ce se dovedeşte comun în această comparaţie, nu poate fi cerut de condiţia specială a artei respective, ci de orientarea generală a timpului. Operaţia aceasta este uşurată în cazul clasicismului francez, unde avem în scrisorile lui Nicolas Poussin, un document estetic, întru nimic mai prejos de „Arta poetică" a lui Boileau. Cititorii scrisorilor lui Poussin pot fi de mai multe ori isbiţi de analogiile pe care le întâmpină cu „Arta poetică". Aceleaşi exigenţe raţionale funcţionează în ambele cazuri. „Natura mea, scrie Poussin, mă constrânge să caut şi să iubesc lucrurile bine ordonate, fugind de confuzie, care mi-e tot atât de contrară şi duşmană, cum este lumina faţă de întunecimile adânci". Printr'un fel de dublă vedere, care ţine de firea intuiţiei intelectuale, Poussin crede a vedea pe străzile din Nîmes, în tinerele fete care se perindă, siluete deopotrivă cu acele ale coloanelor care împodobesc renumitul templu antic, cunoscut acolo sub numele „la maison carrée". Ba chiar, într'o scrisoare adresată d-lui de Noyers, Poussin edifică o întreagă teorie a viziunii plastice, care este oarecum manifestul clasicismului în artele figurative. Există, scrie Poussin în acest text esenţial, două viziuni, dintre

care cea dintâi constă în receptarea oarecum pasivă a impresiilor; cealaltă însă este o viziune activă, care conduce nu numai la înregistrarea, dar la cunoştinţa formelor. Pe cea dintâi din aceste varietăţi ale viziunii o numeşte Poussin *aspect*, pe cea de-a doua *prospect*. Viziunea artistică trece dincolo de aspect, la prospect. In ochiul artistului, formele se construesc deci într'un anumit chip, care lasă să se întrevadă cu limpezime structura şi ordonanţa lor. Interesul acestei distincţii a lui Poussin stă mai întâiu în aceea că el dă naturalismului artistic un sens activ, cu o semnificaţie filosofică superioară unora dintre teoriile naturaliste ale veacului trecut. Dar interesul acestei distincţii creşte şi prin aceea că ea este un document al raţionalismului estetic al veacului al XVII-lea.

Dacă arta clasică franceză a putut părea că stă la un pol opus naturalismului, lucrul se datoreşte numai schimbărilor la care conceptul naturii a fost supus în toate curentele artistice mai noi. Interesant este de observat, că multe din programele estetice următoare clasicismului, cum a fost acela al lui Hugo, al fraţilor Goncourt sau al lui Zola, au căutat să se legitimeze prin declaraţia unei fidelităţi mai mari faţă de modelele naturale, ceea ce şi clasicismul a făcut la timpul său. In realitate însă, natura invocată era de fiecare dată alta. Astfel, naturii-inteligenţă a clasicilor îi urmează natura-instinct a lui Rousseau. Un filosof francez al culturii moderne, d-l René Berthelot, a făcut odată observaţia că până în secolul al XVII-lea s'a menţinut conceptul antic, şi mai cu seamă stoic, al naturii, reprezentată ca o armonie a lucrărilor şi, în acelaşi timp, ca o forţă spontană şi internă care o produce. Natura este pentru stoici un organism, mişcat de o putere lăuntrică finalistă. In veacul al XVIII-lea aceste idei se disociază. Prin fizica lui Galilei şi astronomia lui Newton, ideea de lege naturală ajunsese să se precizeze şi natura în întregimea ei începe a fi reprezentată ca o ţesătură de legi naturale, din care este exclus orice gând finalist. Vechea reprezentare a unei spontaneităţi naturale se refugiază — ca să spunem astfel — în interiorul omului, unde de aci înainte va desemna instinctul. Cu referire la această reprezentare, apărută prin disociaţia vechei concepţii stoice a naturii, va vorbi Rousseau despre omul natural sau va lăuda excelenţa naturii în fiecare om.

Cât despre natura în afară de om, natura-peisagiu, este ne-

cesar să spunem că ea n'a rămas numai în studiul savanţilor. Artiştii i-au acordat preocuparea lor, cu o participare din ce în ce mai vie. Pentru Rousseau însuşi, natura este un mediu care reface şi mângâie sufletul rănit de asprimele civilizaţiei. Rolul ei în această privinţă este însă mai mult pasiv. Romantismul german face într'acestea din natură o confidentă, capabilă să ne ţină tovărăşie, ca una care răsfrânge în orice clipă emoţiile care ne străbat. In acest înţeles a afirmat genevezul Amiel, un om format în şcoala romanticei germane, că peisagiul este o stare de suflet. Ştienţismul modern, a cărui expresie literară proprie este naturalismul, priveşte natura cu mult mai puţină prietenie. El o consideră ca un substrat şi ca o putere certă, dar nu îndreaptă către ea sentimente de încredere şi iubire. Natura în om este bestialitatea lui şi în afară de el, ea ni se înfăţişează ca o energie, care ne macină şi ne striveşte.

S'ar putea scrie una din cele mai interesante cărţi de psihologia culturii, urmărind desvoltarea ideii de natură în arta modernă. Concluzia ei ar fi poate că trebue să coborîm până la romantici şi clasici, pentru a găsi o natură concepută în acord cu omul. Dar pe când acordul acesta era pentru romantici pur sentimental, pentru clasici, el era intelectual. In acest fel, clasicii puteau mai mult decât s'o iubească, să stimeze natura, să-i confere adică acea aprobare sancţionată de puterile înalte ale raţiunii, pe care o atitudine mai recentă s'a văzut nevoită să i-o refuze în numeroase ocazii.

TUDOR VIANU

TIMP ŞI CONŞTIINŢĂ

— Încercare psihologică de explicare a timpului din analiza conştiinţei —

Dacă legenda a legat de numele lui Heraclit din Efes afirmarea că întreaga realitate cosmică este într'o continuă devenire, asemenea apei unui râu în care nimeni nu se poate cufunda de două ori, este neîndoios, totuşi, că această constatare va fi fost făcută şi înainte ca filosoful grec să-i dea consacrarea Heraclit n'a făcut decât să atragă atenţia filosofilor, pentru prima oară, poate, asupra unei probleme deja existente, dar insuficient sezisată şi rezolvată cu mijloace improprii unei gândiri speculative pure.

Filosofia „timpului", în primele ei începuturi, departe de a avea caracterul de speculaţie raţională şi mai ales, înainte de a-şi crea o problematică specială, o găsim implicată în toate manifestările spirituale primitive.

Religia greacă, de pildă, religie mai mult de imaginaţie decât de credinţă, înclinată mai mult de a materializa ideile decât de a spiritualiza materia, — ceea ce a făcut posibilă crearea unei mitologii, — rezolvă problema misteriosului timp, personalizându-l şi dându-i atribute divine, — îl face zeu: Cronos.

Vieaţa culturală din toate părţile şi din toate vremile a ţinut seamă de timp: poezia, arta, ştiinţa, şi în sfârşit, filosofia, toate, nu puteau să ignoreze fermentul existenţei şi dispariţiei lor; căci, nu e nicio îndoială că totul se petrece în timp, că timpul este acela care scoate dintr'însul lumile, pentru ca apoi, după ce le clădeşte, să le distrugă, înghiţindu-le, aşa după cum spune legenda că a procedat însuşi Cronos, cu proprii săi copii.

Dela şcoala eleată, care tăgăduia existenţa raţională a mişcării şi schimbării în univers, demonstrând că acceptarea relaţiei între mişcare şi timp duce la absurd şi până în zilele noastre, când procesul devenirii este considerat ca un „dat" fundamental nediscutabil, problema timpului a constituit un punct central în filosofie.

Indiferent de felul cum a fost abordată şi de soluţiile care i s'au dat, problema filosofică a timpului s'a pus, aproape totdeauna, în acelaşi mod, căci, ceea ce interesa filosofia era, în primul rând, de a se şti: ce este timpul, ca atare?

Spencer, în lucrarea sa „Primele principii" [1], în cap. al 3-lea, consacrat „Ultimelor idei ale ştiinţei", ne arată, într'adevăr, că referitor la existenţa timpului, se pot face două ipoteze. După o primă ipoteză, se susţine că timpul este o entitate, că există, deci, obiectiv; după cea de a doua, se susţine, dimpotrivă, că el este ceva subiecitv, că aparţine numai conştiinţei noastre: poate că este o formă înnăscută sau dobândită a acesteea.

Filosoful englez, după ce analizează aceste ipoteze contradictorii, căutând să afle care este, raţional, mai întemeiată, ajunge la concluzia că domeniul absolutului ne este inaccesibil.

Nu ne interesează decât în mod cu totul secundar concluzia la care ajunge Spencer. Important pentru noi este de a şti felul cum filosofia şi-a pus problema timpului: căci, dacă între filosofie şi psihologie sunt raporturi de filiaţiune şi interdependenţă, atât de strânse, încât, au făcut pe unii autori să susţină că o separare a domeniilor lor este, deocamdată, cel puţin, imposibilă, în psihologie, problema timpului se pune cu totul altfel decât în filosofie.

Timpul este un fapt de conştiinţă [2], este creat şi sezisat de dânsa. Rolul psihologiei va fi de a arăta cum a decurs acest proces de creare şi sezisare a unei realităţi psihologice, ce nu poate fi pusă la îndoială. In al doilea rând, care sunt condiţiile care i-au determinat apariţia.

---

[1]) Spencer, Herbert: „prémières principes", Paris, Alcan, 1907.

[2]) Referitor la „conştiinţa timpului" şi la deosebirea dintre timpul subiectiv şi obiectiv, a se vedea: *Messer, August: „Psychologie"*, Kap. „Das Zeitbewusstsein", pag. 174 şi urm. (Deutsche Verlags-Anstalt. Berlin u. Stuttgart, 1922).

Psihologia nu se întreabă „ce este timpul", ca atare, în esența lui; dacă există și în afară, constituind o entitate pe care conștiința o semnalează numai. Psihologia analizează faptele conștiinței, considerându-le în existențialitatea lor specifică, independent ontic, de lucrurile din afară, la care se referă, dar nu și independent relațional sau funcțional de ele.

Este tocmai ceea ce deosebește punctul nostru de vedere de fenomenologie [1]: nu ne vom mărgini, de aceea, să facem, cum cere această disciplină, numai analiza și descrierea statică a conceptului de timp, privit în sine, în existența sa formală, ideală. Ar constitui, socotim, o insuficiență de ordin metodologic, ignorarea punctului de vedere genetic; și mai ales, geneza și evoluția conștiinței timpului ne interesează.

In sfârșit, dacă nu ne interesează din punct de vedere ontologic și epistemologic corelația, timp, realitate psihologică—, timp—realitate obiectivă, nu putem să nu ținem în seamă raporturile și condiționările reciproce dintre lumea externă și lumea conștiinței noastre, creatoare de timp.

Au trebuit anumite condițiuni subiective și obiective care să determine apariția timpului.

Trebue să facem, în primul rând, constatarea că, pentru a se putea ajunge la conștiința timpului, stările noastre sufletești au trebuit să aibe ca atribut succesiunea. William James a consacrat termenul de „curent al conștiinței" („The Stream of Consciosness).

Timpul presupune, așa dar, mișcare, schimbare necontenită: imobilitatea exclude timpul.

Conștiința, însă, traduce pe plan subiectiv, realități obiectiv existente; căci, nu ne putem îndoi că mișcarea și schimbarea sunt fenomene care se petrec și în afară.

Dar, dacă, în ceea ce numim „lume din afară", lucrurile ce o compun, ne apar în experiență, nu numai în mișcare, ci și în repaus, unele față de altele, acest lucru nu putem să-l afirmăm și despre lumea conștiinței noastre. Este un atribut esențial al acesteea, succesiunea propriilor ei stări. Așa fiind,

[1] Comp: **Husserl**, ed.: Ideen zu einer reinen Phänomenologie w. phän. „Philosophie". § 81. „Die phänomenologische Zeit u. das Zeitbewursstsein", pag. 161 și urm. (Iahrbuch f. Philosophie u. phän. Forschung Erster Bd. Teil I. Halle.-Niemeyer-V'lg. 1922).

ne explicăm de ce unii filosoli şi psihologi au făcut afirmaţia, — greşită, după cum vom vedea, — că orice fapt de conştiinţă implică timpul, că este dat în timp [1]).

Aşa, de pildă, Höffding, după ce spune că „fenomenele psihice se manifestă sub forma timpului" [2]), că schimbarea, transiţia, variaţia şi continuitatea internă sunt principalele caractere ale conştiinţei [1]), accentuiază că toate acestea, presupun deja forma timpului ca dată [3]). Psihologia trebue să se oprească înaintea timpului, ca înaintea unui „dat" primitiv, a unui element psihologic ultim, presupus de toate faptele de conştiinţă [2]). Autorul citat se grăbeşte, însă, să adauge că, în ceea ce priveşte „ideea de timp" (de raport temporal), aceasta are, ca oricare altă idee, evoluţia sa psihologică [2]).

Nu vedem care este raţiunea de a se face o deosebire fundamentală între „timp", dat primitiv şi element ultim presupus de toate faptele de conştiinţă şi „idee de timp", „care are evoluţia sa psihologică la fel ca oricare idee".

Şi firesc este, de aceea, să ne întrebăm, ce este această „formă" pe care o presupune, deja, ca dată, conştiinţa?

Höffding, el însuşi, mărturiseşte că nu poate fi explicată [2]); iar dacă ar încerca, totuşi, să facă această operaţiune, încercarea sa ar fi de ordin filosofic, nu psihologic.

E nevoie, însă, pentru a explica, ceea ce am numit „un atribut esenţial al conştiinţei", — succesiunea propriilor ei stări, — să facem apel la un element ultim, la un „dat" primitiv, necunoscut, pe care să-l numim „timp"? Să facem, cu alte cuvinte, afirmaţiunea că stările conştiinţei au atributul succesiunii, pe care experienţa ni-l arată, fiindcă presupun deja timpul?, — iar când este să ne lămurim ce este acesta, deabea atunci să recunoaştem imposibilitatea unui răspuns?

---

[1]) In această privinţă a se vedea: **Fouillée,** Alfred: „Introduction à l'étude de M. Guyau sur la Genèse de l'idée de temps", în **Guyau-J.** M.: „La genèse de l'idée de temps", pag. IX—XXV.

De asemenea, **Guyau,** op. cit. (Paris, Alcan, 1890).

Idem, **Spencer, H.:** „Principes de psychologie", vol. II, chap. XV, pag. 212—221. (Paris, Baillière, 1875).

[2]) *Höffding,* H.: „Esquisse d'une psychologie fondée sur l'expérience", (Quatrième éd. fr., d'après la 3-è ed. allemande, Paris, Alcan, 1909, page 236.

[3]) Ibid., pag. 237.

De ce am numai acest element, dacă el există, într'adevăr, „timp" şi nu altfel?

Explicările în psihologie, ca de altfel în toate ştiinţele pozitive, sunt sisteme de cunoştinţe; iar a cunoaşte înseamnă a stabili raporturi între obiecte şi între acestea şi subiectul cunoscător. Apoi, constă într'un proces de asimilare, echivalent unei subordonări necontenite de noţiuni altor noţiuni, mai generale, până la o limită care e constituită dintr'o noţiune aşa de generală, încât, nu mai poate fi subordonată alteia.

Pentru a explica prin cunoaştere un fapt oarecare, trebue să-l punem în legătură cu un altul mai dinainte cunoscut. Cum putem explica, cu ajutorul „timpului", pe care nu-l cunoaştem, — de vreme ce existenţa lui constitue pentru noi o problemă, — succesiunea stărilor de conştiinţă, de realitatea cărora nu ne îndoim, de vreme ce o constatăm?.

O încercare de felul acesta nu poate fi admisă, din punct de vedere gnosiologic: căci, ar trebui să afirmăm că se poate, — contrariu unui principiu elementar, — explica cunoscutul prin necunoscut.

Că, stările conştiinţei se succed şi prezintă o „continuitate internă", — cum numeşte Höffding, solidaritatea acestora, — e un fapt indiscutabil pe care experienţa internă ni-l arată [1]). Psihologia genetică, de asemenea şi ştiinţele ajutătoare ei, ne dovedesc cu prisosinţă, că ceea ce numim „conştiinţă" nu apare ca fenomen, decât la animalele care se găsesc pe o treaptă superioară a vieţii; că vieaţa însăşi este o formă mai evoluată de manifestare a energiei universale, că, în sfârşit, această energie sau forţă, cum o numesc unii autori (s. ex., Spencer), se caracterizează tocmai printr'o mişcare continuă. Presupune această forţă care se mişcă, timpul?

A pretinde acest lucru nu am face, în definitiv, decât să înlocuim un „dat", ultim la care am ajuns prin analiză, — forţa —, cu un altul, tot atât de inexplicabil, în esenţa sa, şi fără nicio legătură cu logica faptelor pe care ştiinţele ne-o relevă.

Găsim, de aceea, mult mai nimerit să afirmăm că ceea ce

---

[1]) A se vedea şi **Wallon**, „Le problème biologique de la conscience", în **Dumas**, Georges, „Nouveau Traité de Psychologie", page 292, Paris, Alcan. 1930.

constitue „un atribut esenţial al faptelor de conştiinţă", succesiunea acestora, constitue un „dat ultim", care nu poate fi explicat ca atare, ci doar identificat cu acelaşi fenomen, tot atât de inexplicabil, al mişcării, care se găseşte pretutindeni în natură. Iar dacă faptele conştiinţei se simt solidare între ele, alcătuind un tot sau o continuitate internă, acest fapt se poate, de asemenea, identifica, printr'un procedeu asemănător, cu aşa numita forţă sau principiu vital unificator al materiei anorganice, pentru a da naştere vieţii, acesta nefiind decât gradual, nu esenţial, diferit de forţa unificatoare care stă la baza elementelor ultime ale materiei [1]).

Pe teren psihologic, această forţă care face posibilă solidaritatea fenomenelor de conştiinţă şi identificarea acestora ca, aparţinând unui aceluiaşi individ, — o numesc „eu". Eul are un primat ontologic obiectiv asupra stărilor de conştiinţă şi ne explică suficient de ce acestea constituesc o unitate în desfăşurarea lor.

Problema începe să se lămurească acum; căci, după cum am arătat, nu avem nevoie de ideea de timp, pentru a explica principalele caractere ale conştiinţei, ci, datorită acestor caractere ale ei, timpul, care nu este decât o realitate psihologică, a putut să-şi facă apariţia.

Bergson este acela care a îndrumat pe calea cea adevărată cercetările psihologilor în această materie, arătând că timpul psihologic nu este altceva decât simţirea duratei trăite şi că nu trebue confundat cu timpul obiectiv sau cu ideea abstractă de timp [2]). Dacă noi obişnuim, totuşi, să zicem în mod curent, că lucrurile şi fenomenele lumii externe, care se

---

[1]) Idei asemănătoare, în: **Spencer, H.**: „Premières principes", (Paris, Alcan, 1907). **P. P. Negulescu**: „Curs de Enciclopedia filosofiei", (Probl. ontologică, 1933—34. (Litografiat). **Leduc**, Stéphane: „La biologie synthétique", (Paris, Poinat, 1912). De asemenea: **C. Rădulescu-Motru**: a) Personalismul energetic" (Ed. Casa Şc. 1927; b) Elemente de metafizică", (Casa Şc. 1928); c) „Curs de psihologie", (Cultura Naţională, Bucureşti, ed. I, 1923), în special cap. III, § 4 şi 5, pag. 28 şi urm.).

[2]) **Bergson**, Henri: „Essai sur les données immédiates de la conscience", (Chap. II. De la multiplicité des états de conscience. L'idée de durée, pag. 57 et suiv. A se vedea în special pag. 57). Paris, Alcan, 1921. De asemenea: **Bergson**, H: „L'évolution créatrice", (Paris, Alcan, 1930, pag. 50).

schimbă, presupun timpul, că adică durează [1]), nu facem decât să exteriorizăm un fapt de conştiinţă care ne este propriu, — durata.

Pierre Janet spune, în această privinţă: „Non seulement nous pensons la durée en nous mêmes, mais nous l'exteriorisons perpétuellement et nous disons que les êtres, quels que soient ceux que l'on considère, physiques ou vivants, matèriels ou moraux, durent. Nous faisons de la durée une propriété du monde extérieur" [2]).

O nouă întrebare se ridică acum: dacă lucrurile şi fenomenele lumii externe sunt într'o continuă schimbare, dacă se succed într'un chip asemănător cu propriile noastre stări de conştiinţă şi prezintă o unitate care asigură, în mare, ordinea generală a universului şi, în mic, formele vieţii şi structura elementelor ultime ale materiei, întrucât timpul, pentru a-şi face apariţia, a trebuit să aştepte ca evoluţia să fi creat în prealabil, conştiinţa?.

Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât următorul: întrucât conştiinţa are, pe lângă cele două atribute, succesiunea stărilor ei şi solidaritatea acestora, şi un al treilea atribut care îi este esenţial şi exclusiv, deci, în sensul că nu-l mai putem identifica pe scara evoluţiei: anume, crează realităţi proprii şi le seziseazâ, în acelaşi timp.

Conştiinţa apare sub forma primitivă a sensibilităţii, ea traduce realitatea din afară, extensivă, într'o realitate proprie, intensivă. Aceasta din urmă este o lume aparte, a calităţii pure.

Faptele de conştiinţă se întrepătrund în succesiunea lor, succesiune care, la rândul ei, poate fi sezisată de către această facultate creatoare de lume nouă: şi vom vedea cum, apoi, devine obiect de cunoaştere şi ca atare, realitate de sine stătătoare, ce poate fi analizată şi descrisă în esenţialitatea ei. Iată, deci, cum timpul nu poate să existe decât ca fapt de conştiinţă. El se datoreşte atributului pe care îl are această facultate, de a crea realităţi proprii şi de a sezisa, apoi, succesiunea propriilor ei stări.

Nu totdeauna, în decursul evoluţiei, această sezisare a succesiunii stărilor de conştiinţă, s'a făcut la fel.

---

[1]) Comp.: **Michel Sourian:** „Le Temps". Paris, Alcan, 1937, pag. 104.

[2]) **Janet,** Pierre: „L'évolution de la mémoire et de la notion du temps". Tome I, pag. 38. (Paris, Chachine, 1928).

Intr'adevăr, dacă la început, am avut, după cum vom vedea, simţirea duratei (forma primitivă a timpului psihologic), implicată în simţirea însăşi, nediferenţiată, deci, treptat, datorită unui subtil proces de intelectualizare şi abstracţiune, s'a ajuns la ideea de timp, realitate psihologică, în stare de a fi cunoscută, — sezisată, deci, prin cunoaştere, nu prin simţire,— de către conştiinţă.

In acest stadiu final, timpul, fapt de conştiinţă, a devenit el însuşi obiect pentru conştiinţă. Husserl ne arată, cu bună dreptate, că e de esenţa conştiinţei de a-şi crea ca obiecte propriile ei stări şi ceva mai mult, odată create, de a le transcede. Timpul, devenit obiect al conştiinţei, e sezisat de către aceastea, căci are o realitate de sine stătătoare. In lumea conştiinţei, tot ceea ce ne este dat, e realitate, există ca atare, indiferent dacă are sau nu corespondent în lumea din afară. Aci nu e deosebire între fenomen şi realitate: această deosebire e posibilă numai între lumea externă şi aceea a conştiinţei.

Dară, dacă ceea ce am numit „timp", nu există prin el însuşi, ci se datoreşte faptului că stările de conştiinţă se succed, succesiune condiţionată de afectarea sensibilităţii de către lucrurile din afară, — e natural ca timpul, indiferent de felul cum este creat şi sezisat, potrivit treptei de evoluţie pe care o avem în vedere, — să fie trăit într'un fel sau altul, sau apreciat ca fiind mai lung sau mai scurt (când această operaţiune a devenit posibilă), potrivit modului cum stările de conştiinţă se succed.

Ca o dovadă că este aşa, ne serveşte, de pildă, constatarea, că un „timp" obiectiv măsurat, ni se pare mai scurt sau mai lung, după felul cum impresiile sensibilităţii noastre se succed într'un fel sau altul, sau după starea sufletească momentană. „Când conştinţa este plină de impresiuni, timpul trece repede; din contră, el trece încet, când conştiinţa este în aşteptarea unei impresiuni" [1]).

Remarcăm, de asemenea, influenţa narcoticelor, a unor maladii sau a emoţiunilor, asupra aprecierii timpului. Un rol important îl joacă, de asemenea, ritmul [2]).

---

[1]) C. **Rădulescu-Motru:** „Curs de psihologie", pag. 148. (Ed. I, „Cultura Naţională, 1923).

[2]) C. **Rădulescu Motru:** ibid; a se vedea, de asemenea, **J. M. Guyau:** op. cit. Chap. V, „Les illusions du temps", page 85, et suivi; **Bourdon, B.:** „La perception du temps". (Revue philosophique, Nr. 63, (1907, page 449 et suiv).

In aceeaşi ordine de idei, trebue să arătăm nu numai că există o dependenţă între felul cum trăim timpul şi felul cum stările de conştiinţă se succed, dependenţă pe care o putem constata prin observaţie şi experiment, ci, după cum ne spune, Guyau, a trebuit ca succesiunea stărilor de conştiinţă să se fi desfăşurat într'un anumit fel, să aibe anumite caractere, pentru ca timpul să fi putut lua naştere; ceva mai mult, pentru ca evoluţia timpului să fi fost posibilă, au trebuit condiţiuni adequate. Aşa, de pildă, a fost necesară o oarecare varietate în percepţii; căci, din omogenitatea stărilor de conştiinţă n'ar fi putut lua naştere timpul. „La durée ne commence, qu'avec une certaine varieté d'effets. D'autre part, une hétérogénéité trop absolue si elle était possible, exclurait aussi l'idée de temps, qui a parmi ses principaux caractères la continuité, c'est-à-dire, l'unité dans la viriété" [1]).

Alte condiţiuni vin să se adaoge, la cele de mai sus, pentru a lua naştere „ideea de timp". Dar, până a se ajunge la „ideea de timp", conştiinţa a trebuit să parcurgă un lung stadiu de desvoltare: întregul drum pe care îl avea de parcurs chiar.

Inainte, însă, de a schiţa care a fost această evoluţie a timpului, ce s'a desfăşurat paralel cu conştiinţa şi care au fost elementele pe care psihologia le-a descoperit, prin analiză, ca determinând formele succesive de creare şi sezizare a timpului, să rezumăm cele ce analiza noastră a stabilit până acum.

Am văzut, în primul rând, că timpul este o realitate subiectivă, psihologică. El nu există, deci, decât în măsura în care este trăit de cineva. Această trăire a timpului devine posibilă odată cu apariţia conştiinţei: căci, datorită atributelor pe care le are aceasta, a fost posibilă apariţia timpului.

Stările conştiinţei au trebuit, într'adevăr, să aibă ca atribut succesiunea, continuitatea internă şi facultatea de a crea realităţi proprii şi a le seziza, în acelaşi timp.

Simţirea şi lumea ideilor, punctul de plecare şi punctul final al evoluţiei conştiinţei, ce sunt, în definitiv, decât creaţiuni ale acesteea?

Conştiinţa, pe de altă parte, nu o putem concepe decât

[1]) J. M. Guyau: op. cit., page 20; de asemenea: Dr. Minkovski: „Le temps vecu". (Paris, 1933, pag. 20, citând pe Volkelt).

unitară; ea închide „diferenţierile pe care le obţinem în înfăţişările ei intuitive prin izolarea şi modificarea condiţiunilor lor de producere" [1]), diferenţieri care iau, după gradul lor de complexitate şi după natura lor, numiri diferite, ca, de pildă: simţiri elementare, intuiţii, imagini, reprezentări sau idei. Nu este, însă, mai puţin adevărat, că aceste elemente, de vreme ce analiza şi experienţa le poate separa, există ca atare.

Psihologia ne arată că nu toate aceste elemente şi-au făcut apariţia, în decursul evoluţiei, în aceeaşi vreme; că adică, dacă am scruta, prin analiză, unitatea conştiinţei, de pildă, a unui animal de pe o treaptă chiar superioară a scării zoologice, am fi siliţi să constatăm că ideile nu îşi vor fi făcut apariţia încă; pe o treaptă inferioară, poate nici reprezentările şi imaginile, ş. a. m. d., până când, ajunşi cu analiza în stadiul primitiv al conştiinţei, trebue să presupunem că aceasta n'a existat decât ca sensibilitate.

Ei bine, numai în legătură cu aceste elemente ale conştiinţei putem să încercăm a schiţa care a fost evoluţia timpului. Şi, cu aceasta, vom face o dovadă mai mult că „timpul", departe de a fi „ceva" pe care conştiinţa îl presupune, şi care nu poate fi explicat, deoarece este un „dat" ultim, cum credea Höffding, este o realitate psihologică, un produs al conştiinţei, determinat de felul cum stările acesteia se succed şi având o evoluţie paralelă cu a ei.

Dacă este adevărat că debutul conştiinţei se face cu sensibilitate, trebue să presupunem că aceasta ocupa întregul ei câmp. Sensibilitatea crea o lume nouă, a calităţii pure. In acest stadiu primitiv, totul era nediferenţiat. Sensibilitatea îşi făcuse apariţia, pe scara zoologică, ne spune Pierre Janet, având rolul de regulator al acţiunilor ce întreţineau şi constituiau vieaţa. Timpul, sub prima sa formă, aceea a duratei, se găseşte implicat în această sensibilitate, se confundă cu dânsa. Au trebuit anumite condiţiuni pentru a se putea separa, pentru a deveni un fapt aparte al sensibilităţii.

Autorii se întrec a arăta care au fost aceste condiţiuni: aşa se explică numeroasele teorii care s'au făcut referitor la această

---

[1]) C. Rădulescu-Motru: „Curs de Psihologie". Ed. II-a, pag. 107. (Cult. Naţ., 1929).

chestiune. Ne oprim la una din ele care este, poate, cea mai aproape de adevăr: aceea a lui Pierre Janet [1].

In concepţia acestui autor, care defineşte psihologia ca ştiinţa acţiunilor omeneşti [2], care socoteşte că sensibilitatea a apărut pentru a îndeplini rolul de regulator al acţiunilor, — durata, — forma primitivă şi vagă a timpului, se desprinde din această sensibilitate generală.

Ea nu este altceva decât un derivat al sentimentului de efort care însoţeşte în anumite condiţiuni, acţiunile [2].

Pierre Janet analizează, apoi, elementele celelalte care condiţionează apariţia duratei, ca, de pildă, sentimentul de prezenţă care însoţeşte orice percepţie actuală, sentimentul de absenţă, conduita aşteptării şi sentimentul corespunzător care o însoţeşte.

Sensibilitatea fiind un mod necesar de regulare a acţiunilor, pentru ca adaptarea relaţiilor interioare cu cele exterioare, care constitue, după Spencer, vieaţa, să fie perfectă, este evident că durata (forma primitivă a timpului şi derivat al sensibilităţii) avea să devină ea însăşi un sentiment regulator de acţiune şi mai târziu o structură care, făcând posibilă ordonarea faptelor sufleteşti, să îndeplinească acelaşi rol de regulator.

In acest prim stadiu al evoluţiei, în care durata nu este decât o percepţie vie [3]; nu poate fi vorba de prezent, trecut şi viitor. Animalele la care a apărut prima licărire a conştiinţei, trăesc într'un etern prezent, într'un veşnic „hier und jetzt", cum zice Max Scheler [4].

Bergson, de asemenea, scrie: „La durée toute pure, est la forme que prend la succession de nos états de conscience quand notre moi se laisse vivre, quand il s'abstient d'établir une séparation entre l'état présent et les états antérieurs" [5].

Durata este, aşa dar, un fapt de trăire; „ea se percepe ca

[1] **Pierre Janet:** „L'évolution de la mémoire et de la notion de temps". Tom. I, page 23. (Paris, Chachine, 1928).

[2] *Pierre Janet:* Ibid. page 76.

[3] *C. Rădulescu-Motru:* „Intuiţia timpului". (Analele de Psihologie", vol. I (1934), pag. 9.

[4] *Max Scheler:* „Die Stellung des Menschen im Kosmos". (Ed. Reichl. Darmstadt, 1928).

[5] *Bergson, Henri:* „Essai sur les données immédiates de la conscience". (Paris, Alcan. 21-è. Ed. 1921), page 76.

un „ce" sufletesc deosebit, cu toate că la baza ei sunt elemente care iau parte şi la constituirea altor percepţii" [1]).

Această perioadă de formaţie, în care trecutul, prezentul şi viitorul nu s'au desprins încă din embrionul comun, în care trăirile actuale determinate de afectarea directă a conştiinţei de către lucrurile din afară se amestecă intim cu datele memoriei, e numită de către Guyau „perioada confuziei primitive" [2]).

Dar conştiinţa, în evoluţia ei, depăşeşte curând acest stadiu. Vieaţa sufletească începe să se coloreze cu elemente intelectuale şi odată cu acestea se organizează. Memoria şi atenţia, pe deoparte, contribuesc la transformarea percepţiilor conştiinţei, în intuiţii. Intuiţiile sunt percepţii structurale prin atenţie; ele presupun o ordine internă şi un înţeles. Pe de altă parte, imaginile şi reprezentările, prin caracterul lor anticipativ, determină noui structuri sufleteşti şi apariţia inteligenţei. Desvoltarea acestei funcţiuni e paralelă cu procesul abstracţiunii; căci, inteligenţa, după cum spune Kant, nu este decât „facultatea de a încerca cu idei, în loc de a încerca prin acţiuni". („Die Fähigkeit mit Gedanken, anstat mit Bewegungen, zu probieren").

Procesul abstracţiunii constă în desagregarea vechilor structuri sufleteşti şi integrarea lor după o ordine nouă.

Datorită acestui proces, apar noţiunile sau ideile.

Inteligenţa poate ignora realitatea, — experienţa — nu, însă, fără a se funda de dânsa, şi să lucreze doar în idei, combinându-le în chipuri diferite. Ajungem, aşa dar, la un moment dat, când găsim o separare tranşantă între cele două lumi: lume din afară şi aceea a ideilor. Ei bine, numai când această separare a devenit posibilă, numai atunci a putut să apară noţiunea sau ideea de timp. Şi vom vedea cum.

Dar, până atunci, să ne întrebăm cum a evoluat „timpul" în legătură cu aceste elemente intelectuale, care aveau să dea un colorit cu totul altfel vieţii sufleteşti.

Am văzut că durata este un fapt de percepţie sensibilă; că ea se percepe ca un „ce" sufletesc deosebit, cu toate că la baza ei sunt elemente care iau parte la constituirea altor percepţii. Căci percepţia nu se confundă cu suma senzaţiilor. Ea presupune, deja, o unitate, un început de structurare. Intuiţia, la rândul ei, nu este decât o percepţie structurată prin atenţie.

---

[1]) *C. Rădulescu-Motru:* Ibid., pag. 7.
[2]) *J. M. Guyau:* Op. cit., page 5 et suiv.

Intuiţia timpului nu este, cum credea de pildă Ribot, un simplu fapt de memorie, un mod de organizare al acesteia, ci, se explică prin strucutrarea percepţiilor actuale, datorită atenţiei şi reprezentărilor păstrate în memorie [1]). La baza intuiţiei de timp stau aceste percepţii de durată care constituesc un fapt sufletesc actual, perceput de conştiinţă [2]). „Intuiţia de timp este ceva mai mult decât perceperea duratei actuale. Ea este durata întregită cu reprezentări şi structurată prin atenţie. Ea este obiectivarea duratei în ordinea lumii fenomenale. Pe baza ei, se ridică abstracţiunea care duce la măsura de timp şi, cu măsura de timp, la concepţia timpului astronomic din legile ştiinţelor exacte" [3]).

Ne putem întreba acum dacă, în acest stadiu de desvoltare, se poate vorbi de conştiinţa prezentului, trecutului şi viitorului. D-l Prof. Rădulescu-Motru e de părere că „timpul intuit adaugă, în primul rând, peste simţirea duratei, ordinea de succesiune dela prezent spre trecut şi dela prezent spre viitor" [4]).

Se poate susţine, totuşi, că avem acum ideea de prezent, trecut şi viitor? Desigur că nu. Conştiinţa care are intuiţia timpului separă trecutul de clipa efemeră a prezentului sau de întrezărirea palidă a viitorului, prin acelaşi procedeu intuitiv (sensibil-intelectual, deci), care face posibilă deosebirea între un fapt de memorie, — imagine sau reprezentare, — şi o percepţie actuală, vie.

Pentru a se putea forma „ideea de timp", de prezent, trecut sau viitor, conştiinţa a trebuit să ducă mai departe procesul de intelectualizare început, proces care se caracterizează prin aceea că, aşezând stăvilare în cursul neîntrerupt şi eterogen al conştiinţei, face posibilă oprirea de o clipă a acestui torent, pentru a se putea constitui şi contempla ideile. „Inteligenţa repugnă tot ceea ce este fluid şi solidifică tot ce atinge" [5]).

---

[1]) A se vedea: *H. Delacroix:* „Les Souvenirs" (dans le „Traité de Psychologie", par Georges Dumas. Paris, Alcan. 1924, page 44 et suiv.).

[2]) Comp. *Bourdon:* „La perception du temps". (Rev. phil. No. 63/1907, pages 449—492).

Bos, C.: „Contribution à la théorie psychologique du temps". (Rev. phil. 1900/II, pages 594—613).

[3]) *C. Rădulescu-Motru:* „Intuiţia timpului". (Analele de psihologie, 1934, pag. 8.

[4]) *C. Rădulescu-Motru:* Op. cit., pag. 11.

[5]) *Bergson,* H.: „L'évolution créatrice". (Paris. Alcan, 1930), page 50.

Datorită acestei solidificări, acestor stăvilare care se așează în cursul conștiinței, a fost posibil să-și facă apariția reprezentarea și apoi ideea de timp.

Este necontestat, pentru majoritatea autorilor, că timpul se reprezintă cu ajutorul spațiului. Ceea ce formează, însă, obiect de discuție este chestiunea dacă la început, primitiv deci, spațiul s'a reprezentat cu ajutorul timpului, cum credea de pildă Spencer [1]) sau dacă, dimpotrivă, cum pare mai verosimil, timpul s'a reprezentat cu ajutorul spațiului. Se pune, cu alte cuvinte, problema anteriorității dintre timp și spațiu.

J.-M. Guyau [2]) și Fouillée [3]) care s'au ocupat cu această chestiune, criticând opiniunea lui Spencer, sunt de părere că animalele au percepția spațiului înainte de aceea a timpului, lucru care, pentru acești autori, pare foarte natural, deoarece zic ei, un animal care trăește în acel veșnic prezent de care am amintit mai sus, poate avea afecțiuni de plăcere sau durere, percepții ale obiectelor din afară, reprezentări chiar, fără ca totuși, să aibă reprezentarea timpului.

Guyau ne dă o serie de exemple din care rezultă neîndoios că unele animale, deși nu au depășit faza confuziei primitive, a veșnicului prezent, se pot orienta destul de bine în spațiu, executând mișcări adequate situațiunilor diferite pe care împrejurările le creiază. Concluzia la care ajunge Guyau și pe care o împărtășește și Fouillée este următoarea: „ar fi contrariu legilor evoluției de a încerca să construim, cum făcea Spencer, spațiul cu ajutorul timpului, când, dimpotrivă, numai cu ajutorul spațiului putem să ne reprezentăm timpul. Reprezentarea evenimentelor în ordinea lor temporală este o achizițiune mult mai tardivă decât reprezentarea obiectelor în ordinea lor spațială" [4]).

Dacă afirmațiunea „că reprezentarea evenimentelor în ordine temporală este o achizițiune mai tardivă", o socotim ca adevărată, nu putem admite, totuși, că timpul, sub formele sub care ni se face cunoscut, ca fapt de conștiință nu este tot atât de originar, mai originar chiar decât spațiul. Căci, nu este o condițiune necesară a existenții timpului intuirea unei ordini în suc-

---

[1]) *Spencer*, H.: „Principes de Psychologie". Tome II., page 212.

[2]) J. M. Guyau: Op. cit., Chap. premier.

[3]) A. Fouillée: Op. cit., pages. IX—XXV.

[4]) J. M. Guyau: Op. cit., page 11.

cesiunea faptelor de conştiinţă. Timpul există înainte ca această ordine să existe ca obiect de intuiţie. El se desprinde din sensibilitatea generală, devine o percepţie distinctă „durata" şi se trăeşte ca un „ce" sufletesc deosebit.

Se poate susţine, deci, că pentru a exista timpul, a fost nevoie de existenţa prealabilă a spaţiului?

Răspunsul nu poate fi decât negativ.

Dificultăţile pe care le ridică problema anteriorităţii dintre spaţiu şi timp se datoresc impreciziunii termenilor pe care autorii îi întrebuinţează. Se face, mai ales, confuzia între reprezentarea şi ideea de timp, şi „timp" realitate psihologică, fapt de trăire actuală.

E foarte probabil ca reprezentarea şi ideea de spaţiu să se fi format înainte de reprezentarea şi ideea de timp.

E mai natural, de altfel, ca, la început, să ne formăm idei despre lucrurile din afară şi despre raporturile dintre ele şi apoi despre propriile noastre stări sufleteti. De aci însă, nu trebue să tragem concluzia că, dacă reprezentarea şi ideea de spaţiu s'au format anticipat, că, adică, dacă timpul, pentru a exista ca reprezentare şi idee, a avut nevoie de ideea de spaţiu, aceasta din urmă este anterioară „timpului", care, realitate psihologică distinctă, nu se confundă cu ideea de timp, produs al procesului de abstracţiune. Timpul real, psihologic, se trăeşte independent de existenţa spaţiului „Nous ne pensons pas le temps réel. Mais nous le vivons, parce que la vie déborde l'intélligence", spune Bergson" [1]).

E vremea să ne întrebăm cum s'a format această idee de timp, care, la rândul ei, nu este decât tot un fapt de conştiinţă, creat şi sezizat, deci, de către această facultate şi capabil de a fi descris şi analizat în esenţialitatea sa.

Spencer, în volumul al II-lea al „Principiilor de psihologie", arată că noţiunea sau ideea de timp s'a format la fel ca toate celelalte noţiuni. Aşa, după cum, la început, putem să presupunem că am perceput lucruri care se aseamănă sau se deosebesc între ele, fără să avem, totuşi, noţiunea de asemănare sau deosebire, tot astfel, conştiinţa a putut seziza succesiunea propriilor ei stări şi a deosebi momentele ce o constitue, fără a avea noţiunea sau ideea raporturilor de poziţie dintre stările de conştiinţă reale sau posibile. Căci, ideea de timp nu este altceva decât „acest complex

al raporturilor de poziţie dintre stările de conştiinţă reale şi posibile" (Spencer: op. cit. pag. 219).

Ideea de timp este punctul cu care culminează evoluţia timpului. Ea este produsul procesului de abstracţiune şi opera inteligenţei, care, după cum arată Bergson, vine să aşeze stăvilare în cursul neîntrerupt al conştiinţei. Spaţiul, cu ajutorul căruia ajungem să ne reprezentăm timpul sub forma unui mediu indefinit şi omogen, nu este decât produsul inteligenţii, facultate care îmbracă realitatea în mantie de concepţie. „Fără a suprima în totul curgerea neoprită a timpului, spaţiul o atenuează însă, suprapunând stabilitatea sa proprie şi dând prilej conştiinţelor noastre ameţite de torentul clipelor efemere să se aşeze vreme mai îndelungată pe o canava de întruchipări exterioare ce stau mereu la dispoziţia contemplării şi activităţii noastre" [1]).

Datorită acestei posibilităţi pe care o are conştiinţa de a întrerupe, prin contemplare, torentul stărilor ei, şi de a putea incremeni pentru o clipă doar prezentul, poate să apară conştiinţa de sine, punctul culminant al evoluţiei „eului", principiu organizator şi unificator care stă la baza vieţii noastre sufleteşti.

Conştiinţa de sine n'a putut să apară decât atunci când separaţia dintre lumea din afară şi cea din lăuntru a fost definitiv făcută, când individul a ajuns să ia cunoştinţă de propriile lui stări sufleteşti, fiind în stare să-şi determine locul pe care îl ocupă în kosmos şi să năzuiască necontenit şi conştient la anularea curgerii neîntrerupte a timpului, pentru a putea persista cât mai mult în vieaţă.

Favoarea pe care o cere Faust lui Mefisto, ca preţ al convenţiei încheiate între ei, de a opri în loc clipa care i se va părea mai frumoasă, simbolizează această năzuinţă permanentă a sufletului omenesc către eternitate.

CONST. GR. MIHAI

---

[1]) *Bergson*, Henri: „L'évolution créatrice", page 50.

MÂNĂSTIRILE DIN BASARABIA

— CENTRE DE VIAŢA ROMÂNEASCĂ, ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII RUSEŞTI —

Pământul Moldovei dintre Prut şi Nistru e plin de mărturii istorice şi încă dintre cele mai preţioase. Alături de renumitele cetăţi de pe valea Nistrului — adevărate cuiburi ale eroismului românesc, se ridică spre slava lui Dumnezeu şi spre cinstea neamului nostru, cetăţile care ne-au păstrat credinţa, limba şi obiceiurile — mânăstirile noastre. Aceste lăcaşuri, de adâncă pietate creştină — adevărate vetre ale sufletului neamului nostru; au avut un rol covârşitor în menţinerea trează a conştiinţei naţionale, în timpul asupritoarei stăpâniri ruseşti dela 1812—1918.

Cine se uită pe harta Basarabiei, uşor îi va fi să observe că ţinuturile, compact româneşti, coincid cu aşezările celor mai vechi şi mai însemnate mânăstiri din judeţele: Lăpuşna, Orhei şi Soroca.

Putem să le clasificăm în trei grupe însemnate: astfel primul grup îl găsim în judeţul Lăpuşna. Aici avem următoarele mânăstiri: Căpriana, Hărjanca, Hârbovăţ, Condriţa, Hâncul şi Suruceni.

Al II-lea, grup îl găsim în judeţul Orhei, mânăstirile: Curchi, Hirova, Ţigăneşti, Tabara, Frumoasa, Răciula şi Vărzăreşti. Al III-lea grup în judeţul Soroca, mânăstirile: Dobruşa, Corelanca, Japca, Rudi şi Călărăşanca. Se mai află încă câteva mânăstiri care nu pot fi integrate în clasificarea de mai sus, şi anume: mânăstirile: Terapont, Cetatea, Schitul Episcopului Iustinian, Borisovca şi Noul Neamţ sau Chiţcani, toate se află în sudul Basarabiei.

Din aceste 23 de mânăstiri, numai două sunt ctitorii domnești, toate celelalte sunt ctitorii de monahi sau ale pioșilor creștini.

Cea mai veche mânăstire este cea dela Căpriana, pomenită în documentele lui Alexandru cel Bun. Ea s'a numit la început Vâșnerăț, mai târziu Chiprieni (forma populară Căpriana) dela Chiprian — primul egumen cunoscut.

Exista și o legendă asupra întemeierii acestui lăcaș dumnezeesc. Se spune că domnul Moldovei, Ștefan cel Mare, întorcându-se dela o luptă contra tătarilor, a străbătut cu oștirea lui vestiții codri, unde se află azi mânăstirea.

Pe când el, cu oștenii lui se odihneau, apăru o căprioară. Indată ea a fost înconjurată de vestiții arcași, și când a văzut biata căprioară că toate încercările de scăpare sunt zadarnice, atunci a căzut în genunchi, ca și cum ar fi într'un moment de rugăciune. Ștefan Vodă a oprit pe arcași, cruțând vieața bietei căprioare și văzând frumusețea acestei poene, a hotărît ridicarea lăcașului de închinare lui Dumnezeu. De aici se crede că a rămas numele de Căpriana.

Domnitorul Petru Rareș, a arătat o deosebită grijă pentru această ctitorie. El a fost acela care a dăruit o admirabilă evanghelie, manuscris pe pergament, îmbrăcată în scoarțe de lemn, argintată și având următoarea inscripție: „Binecredinciosul și iubitorul de Hristos, Io Petru Voevod, cu mila lui Dumnezeu, domn al întregului pământ moldovenesc și doamna lui, Ileana, cu fiii lor: Iliaș Voevod, Ștefan și Constantin, făcut-au și înfrumusețat-au acest tetra-evaghel și datu-l'au întru ruga lor la mănăstirea din nou ridicată a Adormirei Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, ce se numește Căpriana, la anul 1545, Oct.

Domnitorul Alexandru Lăpușneanu, dăruește mai multe sate, păduri, fânețe și vii.

La anul 1698, Antioh Cantemir, închină mânăstirea Căpriana, mânăstirei Zograful dela Atos, iar dela 1813 devine mânăstirea Arhiepiscopiei Chișinăului, pe vremea marelui mitropolit Gavril Bănulescu-Bodoni. Se nasc procese de judecată, cu călugării atoniți, care o câștigă la 1837. Ei vor stăpâni-o până la 1873, data când toate mânăstirile închinate din Basarabia, vor trece sub supravegherea Ministerului de Externe dela Petrograd. Altă ctitorie domnească tot dela Alexandru cel Bun, era mânăstirea Vărzărești, amintită în documente pe la anul

1420. Ea a suferit mai multe prădăciuni şi abia la anul 1770, a fost restaurată, iar dela anul 1815, a fost transformată în mânăstire de călugăriţe.

Toate celelalte mânăstiri din Basarabia sunt creaţiuni ale veacurilor XVII şi XVIII. Ctitorii lor sunt răzeşi, sau monahi veniţi dela principalele centre religioase din Moldova Subcarpatină.

Ctitorie răzăşească avem mânăstirea Hâncul, întemeiată de marele Stolnic Mihalcea Hâncul, la anul 1678. La început a fost mânăstire de călugăriţe, după dorinţa fiicei sale, care a intrat în călugărie cu numele de Paraschiva. Din cauza mai multor prădăciuni suferite, mânăstirea a fost părăsită. Ea va fi refăcută de urmaşii lui Mihalcea Hâncu. Iată actul găsit de d-l consilier Aurel Sava, din care se vede foarte bine ctitorul acestui lăcaş sfânt.

„Noi-ctitorii Hâncului, ci ne tragem din Mihalcea Hâncul, ci au făcut schit care se numeşte astăzi Schitu Hâncului, dăm adevărata şi pre încredinţată cu sufletele noastre, în frica lui Dumnezeu, cu această mărturie la mâna nacialnicului dela Schitul Hâncul, pentru danie, ce este dată de strămoşu nostru Mihalcea Hâncul, ca să fie puternică la cele stăpânitoare ale sfântului schit, căci câtu am văzut în casa părinţilor noştri cu a noastră scrisoare, era cu pecetea moşului nostru Mihalcea Hâncul, ce adevărată, iar acu în urmă, au luat scrisorile la mâna lor, având judecata cu Toma Cozma, pe moşia Corneştii pe Bâcovăţ, acel vechil, ce au mers în judecată, ar fi dat toate scrisorile în mâna Tomii Cozma, dela care cele mai multe n'au mai ieşit, iar dania au ieşit cu pecete stricată şi adevărat mărturisim cu sufletele noastre, în frica lui Dumnezeu, fiind ceruţi om merge faţă — 1815, Mai 23.

Ioan Hâncul, căpitan-ctitor.

Ioniţa Hâncul, ctitor.

Silvestru Fât, care eu am dat scrisorile în mână unui Ioasof ce este şi acu în schit".

Această mânăstire se bucură de o bună gospodărie ca şi de o admirabilă bibliotecă. Aci s'u găsit „Istoria lui Carol al II-lea", Cuvântările lui Isak Sirianul, precum şi o bogată colecţie de documente.

Mânăstirea Răciula datează din anul 1797, zidită de preoţii satului Paşcani, anume: Andrei şi Ioan Roşca, ajutaţi de

răzeşii Simion şi Constantin Stratan, suferind multe prădăciuni, această mânăstire, a fost restaurată la 1811 şi transformată în mânăstire de călugăriţe.

Mânăstirea Hârjanca. Nu se poate afirma, cu precizie data întemeierii, se crede că a fost ridicată pe la anul 1749, de către Teodosie şi un Hârjău, care, odihnindu-se în acest codru a văzut pe „Maica-Domnului", şi drept mulţumire, i-a ridicat lăcaş de rugăciune. Avântul mare pe care l-a luat această mânăstire datează din veacul al XIX-lea, de pe vremea marelui stareţ Spiridon Filipovici. Dela 1845, mânăstirea Hârjanca, devine mânăstire arhierească, stareţ fiind arhiepiscopul eparhiei. Pe vremea episcopului Pavel, s'a deschis aci o şcoală pentru copiii orfani ai clericilor.

Hârbovăţul, — ctitoria lui Ursache Carpuz, — înfiinţată la 1730. Se povesteşte că în timpul războiului ruso-turc dela 1790, colonelul rus Nic. Alex. Olbaduer a fost ucis de calul său; atunci soţia colonelului a dăruit mânăstirii „icoana, făcătoare de minuni a Maicii Domnului". Aceasta sfântă icoană era păstrată în familia Olbaduer, şi se transmitea din neam în neam ca cel mai sfânt odor. Se mai povesteşte că mânăstirea a fost incendiată de mai multe ori de turci, şi cu toate acestea sf. icoană a rămas neatinsă; păzită fiind de puterea lui Dumnezeu. Şi de atunci au început a veni creştinii să se închine şi să-şi găsească aci tămăduirea durerilor şi alinarea suferinţelor. Ori de câte ori, este secetă, sf. icoană este scoasă de un sobor de preoţi, şi se fac rugăciuni pentru ploaie. Incepând dela anul 1859, se obişnueşte ca în fiecare an la 1 Octomvrie să fie adusă la mitropolia din Chişinău, iar la 1 Aprilie, să fie dusă la mânăstire.

Mânăstirea Frumoasa este înfiinţată la anul 1805, de Efrem Iurcă, răzeş, din Olişeani. Aci se află o bună bibliotecă şi o bogată colecţie de documente, bine întreţinute. Mânăstirea Ţigăneşti, înfiinţată la anul 1725 de un boier, anume Lupu Dencu, ajutat de răzeşii din Cobâlca şi Ţigăneşti.

Mânăstirea Condriţa, înfiinţată de călugării dela Căpriana, în anul 1783, ea a depins de această mânăstire până la anul 1919, când arhiepiscopul Nicodem, face cunoscut Căprianei, că mânăstirea Condriţa devine independentă.

Mânăstirea Suruceni se crede că a fost înfiinţată la 1785. Lipsesc documente.

Mânăstirea Tabora, întemeiată la 1729 de boierul Gheorghe Rusu, până la 1815, a fost locuită de călugări, dar dela această dată a fost transformată în mânăstire de călugăriţe.

Mânăstirea Curchi, cea mai bogată mânăstire din Basarabia, înfiinţată între anii 1773—92, de monahul Ioan Curchi.

Mânăstirea Hirova, — la început a fost schit de călugări, iar dela anul 1805, prin îngrijirile mitropolitului Veniamin, a fost transformată în mânăstire de călugăriţe.

Mânăstirea Dobruşa, — vechiul metah al mânăstirii Pobrota, aceasta se poate vedea din documentul lui Petru Rareş, dat în anul 1529, după biruinţa dela Feldioara. In anul 1772, călugărul Ioasaf, venit dela Pobrota, înfiinţează un schit. Mai târziu, mânăstirea Dobruşa va fi înzestrată de medelnicerul ieşan Toma Cozma, care a dăruit bani, pentru zidirea bisericii de vară. Dispune de o bogată bibliotecă cu cărţi religioase, tipărite la Bucureşti, Iaşi şi Neamţ.

Mânăstirea Coşelăuca, a fost înfiinţată la 1790 de către Maria Tocană, din satul Cotiugenii-Mari. Hramul mânăstirii se sărbătoreşte la 15 August.

Schitul Japca, datează dela 1770; a suferit multe prădăciuni din partea Tătarilor şi al Cazacilor. La 1818, schitul a fost transformat în mânăstire de călugări şi se va menţine până la 1916, data la care a fost transformată în mânăstire de călugăriţe, provenite dela mânăstirile ortodoxe din Polonia rusească.

Schitul Rudi sau Rugilor, înfiinţat la 1777 pe timpul domnitorului Grigore Ghica. Intrucât numărul călugărilor a scăzut la 1828 a fost transformat în schit de călugăriţe şi apoi a fost desfiinţat la 1846. Abia la 1920 I. P. episcop Visarion, îl restaurează, declarându-l monument istoric. Aici se afla o şcoală de cântăreţi.

Mânăstirea Călărăşanca, înfiinţată la 1780, de Maria Cantacuzino, dela 1916, devine mânăstire de călugăriţe.

In veacul al XIX, se înfiinţează Noul Neamţ sau Chiţcani, de călugării veniţi dela mânăstirea Neamţului, din Moldova, pela 1860, în frunte cu ieromonahul Teofan Cristea. Mânăstirea a fost sfinţită de episcopul Pavel.

Am arătat pe scurt principalele mânăstiri din Basarabia, data înființării lor, după documente, precum și pioșii ziditori de lăcașuri sfinte.

Afară de Căpriana și Vărzărești, toate celelalte mânăstiri sunt înființate în veacurile XVII și XVIII, în epoca marelor cruciate, începute de Ruși contra Turcilor. Toate mânăstirile sunt așezate în locuri retrase, în poiene de păduri, în văgăuni sau pe valea unor ape liniștite. Au fost înzestrate cu moșii și odoare de răzeși, mazili și chiar de țăranii, drept credincioși. Pare că Dumnezeu a voit ca în aceste veacuri de grea cumpănă pentru neamul nostru care se afla în triunghiul fatal al celor 3 mari împărății, Rusia, Austria și Turcia, să se pregătească pentru vremurile grele ce aveau să se abată asupra Moldovei. In aceste sfinte lăcașuri s'a sădit adânc și pentru totdeauna credința în Dumnezeu, dragostea pentru moșia străbună, ca și pentru limba moșilor și strămoșilor noștri, moștenită din veac în veac.

Aceste mânăstiri, din cauza așezării lor, „In calea tuturor răutăților", nu s'au putut desvolta și n'au ajuns să joace rolul de centre creatoare de cultură, așa cum au fost cele din Moldova-Subcarpatică.

Anul 1812, aduce răpirea Basarabiei de către Ruși, și de acum va începe calvarul mânăstirilor, care vor trebui să servească o cultură străină de sufletul neamului nostru.

Dacă până la 1856, prin organizarea unei vieții obștești, dată de mitropolitul Gavril Bănulescu Bodoni, aceste instituții corespundeau idealurilor monahale și se păstra limba românească în serviciul religios, dela această dată, conducătorii ruși vor căuta să le transforma în centre de rusificare. Odată cu venirea lui Pavel Lebeder în fruntea Arhiepiscopiei Basarabiei pentru anii 1871—1882—, începe epoca cea mai grea, căci acest arhiepiscop era partizanul devizei „Rusificarea repede".

Acordarea de privilegii celor ce învățau limba rusă, avantaje de natură materială, înlocuirea preoților moldoveni ca și închiderea parohiilor. Această atmosferă de persecuție a elementului moldovenesc a făcut ca ziarele din Chișinău să scrie: *„Moldovenii au fost opriți să se roage lui Dumnezeu, în limba lor și nu se duc la biserică"*. Clerul rus din Basarabia, din această vreme a fost caracterizat ca „un fel de jandermerie,

dublată de una militară, iar episcopilor ruşi, delegaţi cu supravegherea poporului, li se putea aplica cuvintele lui Napoleon: „Un arhiepiscop este de asemenea şi un prefect de poliţie". Zelul acestei conduceri, s'a îndreptat cu toată hotărîrea către mânăstiri, unde obligator s'a introdus în serviciul religios limba rusă.

Slujitorii acestor sfinte lăcaşuri, în majoritate erau moldoveni, şi au protestat contra nedreptelor măsuri, fapt ce a determinat pe arhiepiscopul Pavel să arunce cuvintele pline de indignare: „Sânt de moravuri foarte grobiene, îndărătnici şi vrăşmaşi ai slujbei slavone", iar mânăstirile au fost numite „Cuiburi de ignonanţă". In această asuprire, de stingere a oricărei licăriri de vieaţă naţională în provincia dintre Prut şi Nistru se închide şi tipografia moldovenească.

Se credea că prin aceste măsuri drastice, în scurt timp, lumea moldovenească va fi contopită în marea massă slavă, realizându-se deviza *„unificarea repede"*.

Reacţiunea a început. Semnalul de redeşteptare a fost dat de câţiva preoţi, solidari crezului, că fiecare naţiune are dreptul să se închine lui Dumnezeu în limba strămoşilor şi să trăiască cu întreaga comoară a trecutului nostru istoric.

Când a fost vorba în 1905 de reînfiinţarea tipografiei moldoveneşti la Chişinău, atunci mânăstirile au fost cele dintâiu care au dat ajutorul cuvenit. Citez mânăstirea Dobruşa, care prin stareţul ei, arhimandritul Porfirie a dat loc pentru tipografie.

Cu această preţioasă contribuţie a mânăstirii Dobruşa, s'a putut ca la 20 Septemvrie 1906 să se inaugureze noua tipografie moldovenească, în prezenţa a doi episcopi ruşi, Vladimir şi Arcadie şi a reprezentantului gubernial Hamziu. Lupta moldovenilor, pentru apărarea limbei străbune a fost ajutată de mânăstiri, vechile ctitorii ale răzeşilor şi mazâlilor.

Inceputurile frumoase ale redeşteptării naţionale n'au fost pe placul celor dela Petrograd, şi un nou val de rusificare începe prin venirea arhiepiscopului Serafim (fost colonel în armata rusă), în fruntea eparhiei Chişinăului. El a făcut această aspră mustrare reprezentanţilor mânăstirilor din Basarabia.

— „Mânăstirile moldoveneşti să nu uite că Basarabia şi

poporul moldovenesc sunt pământ şi populaţie din guvernământul rusesc.

Pe vremea lui Serafim a avut loc mişcarea lui Inokentie, fostul călugăr dela mânăstirea Dobruşa. Mişcarea lui Inokentie a avut un adânc răsunet în massele populare, deoarece el, cu ucenicii lui predicau în limba moldovenească.

De teama unei revoluţii, s'a dispus din nou tipărirea cărţilor moldoveneşti şi o vie propagandă pentru luminarea poporului. Rolul mânăstirilor, care păstrau candela naţionalismului, a fost poate, cel mai însemnat, căci ele au înţeles durerea neamului şi au spus-o acolo unde trebuia să se audă.

Iată ce scria d-l prof. N. Iorga, despre activitatea bisericească din Basarabia în ziarul „Neamul Românesc", anul VI, Nr. 138. „Dar, iată din adâncul satelor întunecate, s'a ridicat un singur glas de plângere, de cerere de voinţă, daţi-ne graiul românesc în biserică. Intoarcerea la românism a bisericii satelor, a început şi prin ea însă-şi, Basarabia românească îşi eliberează sufletul".

De aici, putem deduce şi rolul deosebit al mânăstirilor din Basarabia în veacul de asuprire românească. Ele au fost adevăratele centre de românism. Aici s'au păstrat vechile cărţi româneşti, aici s'a păstrat întreaga comoară a trecutului neamului nostru.

Dacă aceste instituţii nu s'au putut ridica la însemnătatea culturală, a celora din Moldova-Subcarpatică, în schimb, ele şi-au făcut pe deplin datoria, păstrând cu sfinţenie graiul şi tradiţia străbună.

Ele au mai jucat rolul de îndrumătoare a ţărănimii noastre în domeniul economic.

Prin averile mari, de care dispuneau ele, au fost ajutoarele cele mai preţioase în munca ţărănimii noastre. Adevărate ferme model—, mai mult prin înfiinţarea de mori şi a diferitelor industrii, au ferit pe moldoveni de exploatarea neomenoasă a străinilor.

Aceste instituţii de adâncă vieaţă religioasă, de curată vatră a naţionalismului nostru, astăzi, din cauza împrejurărilor politice şi sociale, par a-şi fi pierdut rolul pentru care au fost create.

Glasul voevozilor, ca şi al pioşilor creştini—ctitorii—, ne poruncesc de dincolo de morminte, reînvierea acestor aşezăminte şi dacă în veacul de asuprire străină au fost centre păstrătoare a celui mai scump trecut al nostru, se impune ca azi, ele să devină centre creatoare de cultură şi artă religioasă, de îndrumătoare în muncă ţărănească, şi mai presus de toate, să contribue din toate puterile la îmbogăţirea tezaurului sufletesc, nu numai al nostru, ci chiar a întregii ortodoxii.

ALEX. CIULCU

LÂNGĂ AMINTIREA LUI OCTAVIAN GOGA

Desigur, mai de vreme sau mai târziu, cineva va încerca să desprindă din trecut, din hrisoave și din mărturii verbale, viața chinuită a celui ce a fost Octavian Goga. Dar condeiul care va începe să caligrafieze primul cuvânt din povestea unică a poetului pătimirii noastre, trebue să fie încercat, meșteșugit, să fie condeiu de maestru. Căci, Octavian Goga a lăsat în urmă amintirea celui mai torturat, mai clocotitor și pătimaș ardelean.

Lucru cert: Ardealul realizează, pentru istoria și cultura noastră, una din admirabilele fațete ale orizontului său, larg deschis spre veșnicie și spre o neclintită permanență. Aici, și-au dat întâlnire temperamentele de diferite rezonanțe afective, precum și fierberea pământului, revolta sângelui, frumusețea încrederii în România; toate, pietre rare, nebănuite în inimile flăcăilor năsăudeni, făgărășeni, sibieni.

Octavian Goga este exponentul fruntaș al acestui ciudat amestec de voințe, credințe și înfrângeri. Câți Ioni, câți Horia și câți moți nu se oglindesc în figura-i luminoasă de vizionar? Ardealul, sub toate aspectele, s'a încolăcit în existența poetului dela Rășinari.

De aceea, istoricul literar sau romancierul care, va căuta să-l integreze în atmosfera evenimentelor petrecute, să-l păstreze integru și plin de misiunea lui transilvăneană, va trebui să conceapă Ardealul ca pe unicul miracol românesc, iar în Octavian Goga, să desvăluie omul unei generații de extaz național.

Intotdeauna, morțile aduc o prăbușire în noi. Oricât am încerca să privim actul epuizat sub toate formele sale sau simplificat la realitatea unui oarecare fapt divers, mereu vom rămâne sub semnul unei crude desorientări, sub semnul unei durute ră-

suciri sufletești. Este o clipă goală, fără nicio dimensiune, fără nicio devenire, care va rămâne de-apururi goală, simplă, îndoliată. Plecarea fără întoarceri!

La Ciucea s'a prăbușit o vieață. Dar, Octavian Goga n'a fost numai o viață. A fost un fenomen, un fragment de istorie românească.

El n'a murit, căci Istoria l-a cuprins ca pe-o magie și peste ani, veni-vor copii și maici încovoiate, să laude și să cânte amintirea lui.

România, din fireasca ei evoluție temporală, s'a oprit un moment și a îngenunchiat, cu fruntea'n palme, pentru poetul pătimirii noastre.

Foaia de calendar arăta 7 Mai 1938. Ceasornicele: 2 ore și 15 minute dimineața, în flori, în salcâmi și arbori, zăbranice și plânset peste sbuciumata existență a neîntrecutului poet și-a marelui român: Octavian Goga.

•

1881. Nimeni nu uitase sgomotul roții peste trupul istovit al lui Horia, nimeni nu uitase ochiul pieziș și cântecul halucinat al lui Avram Iancu. In fiecare nou născut se trezea ura pentru o lege și-o cârmuire străină. Orșicare era o nouă verigă, adunată la lanțul neînchipuit de lung al răsvrătirii și suferinții. In ascuns, se ascuțeau coase, topoare, se țineau adunări, se făceau rugăciuni pentru ziua izbăvitoare.

La Viena, Impăratul nu putea lua nicio atitudine, cu toate că în intimitate, ideile salè largi, umanitariste nu eclipsau de loc viitorul. Dar, dieta ungurească știa ce vrea; oamenii ei, cu prinși de panica unei eventuale revolte, punctau mai mult asupririle. Soldații și comisarii, trimiși în satele și târgurile transilvănene, veneau cu verdictele, semnate de Budapesta.

Ardealul, astfel, se afla în beznă. Nicăieri, nicio lumină, nicăieri nicio mână prietenește întinsă. Ardealul își sugruma real, pentru ochiul Imperiului, orice putință de revelație sau de reînprospătare morală și istorică. Nimeni nu știe, însă, că'n adânc era „mustul care fierbe". Cu cât pătimirile erau mai crunte și mai neomenești, cu atât se desvolta sentimentul românesc.

1881. Se naște Octavian Goga, în comuna Rășinari, „la poalele Carpaților și la 12 km. de Sibii, un sat frumos, o comună, care n'a făcut parte din iobăgia din trecut...".

Cine-ar fi putut crede că fiul preotului Iosif Goga, va însemna cândva începutul unei revoluţii subterane, mândru şi cu fruntea sus, călcând peste cadavrul unei Ungarii, fără identitate şi zvârlind-o în zodia ei de platitudine şi de obscuritate?

„M'am născut însă la graniţă. Am ştiut deci, din primul moment al vieţii mele, că există graniţe; am ştiut ce înseamnează existenţa graniţei; un piron înfipt în carnea unui popor [1])".

Aceasta este fixarea momentului istoric. Copilul va auzi, dela o vârstă fragedă, doina flăcăului în munţi, va vedea de după ferestre casca de fier şi baioneta soldatului ungur, va cunoaşte de timpuriu plânsul şi lăcrămile maicelor şi a bărbaţilor obosiţi. La şcoala primară din sat, descifrează în abecedar sensul cuvintelor care vor biciui obrazul stăpânului de azi. Dar, cu toate că, atât părintele cât şi venerata lui mamă, îl învăţau să creadă în zile mai bune, îi arătau cu mâinele drepte dincolo peste munţi cerul regatului liber, obligaţia străină îl înscrie elev la şcoala ungurească dela Sibiu. Imprejurările sunt tot atât de grele. Guvernul dela Budapesta reacţiona din ce în ce mai puternic. Şi, în, ciuda oricărei discipline liceale, elevul cunoştea poezia lui Alecsandri, a lui Eminescu, a lui George Coşbuc. In vacanţe, satul Răşinari, avea alt cer şi alt aer. Se simţea mai liber, mai independent. Va începe să scrie poezii dela vârsta de zece ani.

In afară de cultura extraşcolară, fie din poeţi români, fie din alţi străini (baladele lui Uhland), vocaţia sa literară are puncte de reper în bunicii săi. Prea Cucernicul Protopop Sava, dela Răşinari (mort în 1912) a fost un cărtutar de elită, lăsând foarte multe scrieri originale şi prelucrate, toate aflându-se împărţite la muzeul din Petersburg, Lipsca sau la Academia Română. Insă-şi mama lui a publicat versuri în revista „Familia", dela Oradea.

Publică prima sa poezie în „Revista Ilustrată", care apărea la Gherla, sub conducerea lui I. Pop-Reteganul şi care, la poşta redacţiei rostea o profeţie măgulitoare pentru Octavian Goga: ziua bună se cunoaşte de dimineaţă.

Mai târziu, va publica la „Tribuna Literară", din Sibiu şi apoi la „Familia", venerabilului Iosif Vulcan, aproape un volum întreg, renegat însă astăzi, pentrucă totul era — continuă reminiscenţa a eminiscianismului.

---

[1]) Fragmente auto-biografice. p. 26.

Va pleca, tot sub umbra santinelei, la Budapesta să urmeze facultatea. Aici, Octavian Goga, împreună cu alţi câţiva tineri, serveşte Ungariei lecţia cea mai dureroasă şi mai sfidătoare. Apare prima revistă românească într'o capitală duşmană: „Luceafărul". In simbolica nomenclaturei, cât şi'n entusiasmul tinereţii lor, Ardealul juca o partidă, pe care mai târziu va câştiga-o în aplausele Europei. In primul număr al revistei, poetul semnează renumita poezie „Noi":

La noi sunt codri verzi de brad
Şi câmpuri de mătase;
La noi atâţia fluturi sunt
Şi-atâta jale'n casă.

adresată Reginei-Poetă Carmen-Sylva, pentru frumoasele ei realizări spirituale, dar mai ales şi pentru documentarea unei stări de spirit excepţionale şi vitrege îndeosebi. De-acum încolo, întreaga sa activitate va îmbrăţişa toate problemele, curentele şi evenimentele, petrecute între graniţele tuturor provinciilor Româneşti. Atât de mult sunt absorbiţi tinerii aceştia de fenomenul românesc în genere, atât de copleşitoare părea creaţia valahă pentru ei în centrul Budapestei, că Octavian Goga va primi o carte a lui Delavrancea sau Caragiale, nu ca o simplă ediţie de tiraj, ci ca pe-o minunată impunere a colectivităţii naţionale.

„Poezia Oltul s'a născut la Budapesta şi vă pot spune, ca un element de curiozitate literară, că am scris-o înainte de-a vedea Oltul" [1]).

Neîndoelnic, Octavian Goga (pentru anii 1902—1904) a fost o vâltoare, o vijelie, dar şi curios amalgam de nostalgii şi idealuri. Primul său volum, apărut în 1905 la Budapesta, intitulat modest „Poezii", ar fi trebuit să poarte titlul „Acasă", pentru că'n el se petrece jocul obscur al vremurilor. Cu el va desvălui frământările, sbuciumul şi paradoxul vital al ţăranului dintr'un sat oarecare.

Va veni închisoarea dela Seghedin; apoi fuga la Bucureşti. Războiul. Armistiţiul. Pacea. Atlasele şi cărţile de geografie îşi schimbă cu încetul înfăţişarea. Diplomaţii sunt obosiţi. Se'ntorc morţii în pământ. Pe sub arcuri de triumf trec învingătorii.

---

[1]) Op. cit. p. 41.

Dar, Octavian Goga?

Clocotitor temperament, fină sensibilitate, extraordinar vizionar. Va rămâne mereu un chinuit. Pentru el nu va fi deajuns atât. Ce folos au hărţile şi cărţile de geografie, dacă înlăuntrul aceluiaşi popor sunt graniţi mai dure şi mai pătimitoare? Octavian Goga va căuta mereu alt orizont, în *subterana României, va încerca să exploreze* România Reală. Şi 20 de ani Octavian Goga va mai lupta.

•

Poezia lui Octavian Goga va urma traectoria a trei faze distincte, toate corespondenţele fidele şi proiecţia missionarismului său în aspectele diferite istorice, prin care a trecut: 1) Faza patriotică; 2) Faza socială; 3) Faza intimă a melancoliei.

Dacă Andrei Mureşanu n'a fost decât simbolul unei provocări mijlocii, dacă Ştefan Iosif n'a petrificat un „La arme" fosforescent şi elocvent pentru toţi românii, Octavian Goga va fi poetul unei colectivităţi integre, va fi omul nou al unui Ardeal în extaz. Patriotismul său n'a avut aderenţe numai în clepsidra răbufnirii transilvane şi n'a cunoscut deloc jocul demagogic al gurilor care mint.

Aceleaşi motive îl vor face pe criticul Perpessicius să scrie: „E un bun prilej de examen pe care-l dă poezia lui Octavian Goga în faţa cetitorului de azi. El poate constata cum această poezie, dintru începutul şi sfârşitul ei e scrisă pe marginea istoriei naţionale".

Octavian Goga este un poet al viitorului, un prevestitor, faţă de ceilalţi toţi:

Ci'n pacea obidirii noastre,
Ca'ntr'un întins adânc de mare
Trăieşte 'ntunecatul vifor
Al vremilor răzbunătoare.

(Plugarii)

Octavian Goga a crezut întotdeauna că scriitorul trebue să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui şi se transformă printr'o trâmbiţă de

alarmă. El a văzut în scriitor un element dinamic, un răscolitor de valori. Dar, peste toate aceste atribute, care vor rămâne și mâine tot așa de necesare și curate, scriitorul este un semănător de credințe și-un susținător de biruință. Aceasta este explicația structurii sale poetice. Și toate poeziile, caracterizate ca atare în prima fază a patriotismului, poartă pecetea unui misticism istoric și teluric, ca însăși meticuloasa sbuciumare din sânul poporului ardelean.

In această privință, poezia sa „Oltul" este cea mai pătrunzătoare oglindă de realități și viziuni:

— Slăvite fărmături a vremii,
De mult v'am îngropat văleatul...
Neputincios și tu pari astăzi
Te-a'ncins cu lanțuri Impăratul.
Ca unda ta strivită, gemem
Și noi tovarășii tăi buni,
De ne-om prăpădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răzbuni.
Să verși potop păgân de apă
Pe șesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
Instrăinatul nostr' tezaur;
Țărâna trupurilor noastre
S'o scurmi de unde ne'ngroapă
Și să-ți aduni apele toate
— Să ne mutăm în altă țară.

Firesc, ar fi trebuit ca evoluția, dela poezia patriotică la cea socială, să însemne o schimbare de stare temperamentală sau măcar o altă linie de intuiție poetică. Ea nu-și preface, însă, decât cadrul și motivele, pentru ca în fond să păstreze aceeași formație de viață colectivă, în plus integrând (sub toate momentele sale de luptă și suferință) persoana țăranului ardelean.

Dar, Octavian Goga n'a văzut în țăran decât același chinuit rob al pământului, o dublură a specificului său intim revoluționar, neputându-l transforma alecsandrian și nici încadrat

în veselia lui Coşbuc. De aici, şi permanenţa aceluiaşi caracter superb de revoltată şi dureroasă răscolire de amintiri:

Ţipa pe urma mea oţelul,
Simţeam cum blastămă şi plânge
Şi ceriu'mbujorat departe
Părea strivit cu foc şi sânge.
In sufletu-mi strivit de groază,
Păgâne patimi prind să fiarbă:
— Trudită, chinuită, coasă,
Vei mai cosi tu numai iarbă?

(Cosaşul)

Astfel, Octavian Goga devine exponentul ţăranului, apărând covârşitor în poezia sa, cu toată psihologia şi frecvenţa spirituală care nu l-au desminţit niciodată. Ar trebui pagini întregi de istorie literară, care să redea toate etapele de realizare poetică, pentru a înţelege pe deplin filiaţia talentului sămănătorist în activitatea portului dela Răşinari. Elementele rurale, precum şi filoanele pur transilvane, se îmbină în amândouă fazele, măestrit şi unic pentru literatura românească. Un singur fragment din „Clăcaşii" e deajuns, pentru a ne da seama, ce înseamnă proiecţia ţăranului în temperamentul său poetic şi, mai ales, pentru a documenta existenţa unei realităţi, atotcuprinzătoare de clocot şi ură, revoltă şi misticism:

— Eu le vedeam înşiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiţi ai pâinii,
Şi două lacrimi mi-au curmat vederea,
Căzând încet în bulgării ţărânii.

El, care spunea că viitorul Ardealului este în raniţa soldatului român, odată refugiat la Bucureşti, înfricoşat de destinul provinciei sale, îndoit, sugrumat, va scrie cu litere crude: „Un lucru însă să ştiţi: trebue ales astăzi între moarte şi viaţa lor; ori treceţi acum munţii spre ei ca să-i scăpaţi, ori rugaţi pe Dumnezeu să ridice munţii pân'n cer, ca să nu poată pătrunde până la noi glasul blestemelor lor".

Incepe, de aici, faza îndoielilor, a emoţiilor intime. La răs-

cruce, între visul de aur şi visul urît, Octavian Goga trece'n etapa poeziei nostalgice:

In mine se petrece-o agonie
Ca'ntr'o tristă casă solitară,
In sufletu-mi bătut de vijelie
Eu văd un om ce-a început să moară,
Un biet pribeag cu rostul dela ţară
Se duce acum şi n'o să mai învie
Cu chipul lui senin de-odinioară.

Şi tot aici, poetul îşi dă seama că misiunea lui s'a sfârşit Ardealul intrase în România.

Octavian Goga n'a putut scrie niciodată decât poezie socială, patriotică. A fost, deci, fermentul unei istorii, el a precipitat evenimentele, a supralicitat conspiraţia pestană pentru zodia miraculoasă a transilvăneanului.

Nu se poate vorbi, deci, despre o altă poezie: erotică peisagistă, epică, de pildă.

Şi, Octavian Goga şi-a dat seama de faptul acesta. In plus, cele două încercări de dramaturgie „Domnul Notar" şi „Meşterul Manole", n'au calificat în el maestrul în devenire. Şi chiar, ponderanţa influenţelor străine nu i-au derutat linia de creaţie. Goethe, Schiller, Richard Dehmel, Uhland, Verlaine, Baudelaire, Ada Negri, n'au putut lăsa în el nicio urmă. Octavian Goga a rămas el însuşi întotdeauna. A făcut traduceri din Sandor Petöffi şi din Andrei Ady, pentrucă'n amândoi a constatat afinităţi comune. Amândoi erau cântăreţii libertăţii ca şi el. A produs „Tragedia omului" a lui Emeric Madach, pentrucă'n drama aceasta, el a văzut ceva din lupta incontinuă pentru alt zenit, pentru alte puncte cardinale.

Dar, chiar activitatea sa scriitoricească politică păstrează dela început până la sfârşit, accentul aceleeaşi deprimări. Octavian Goga a căutat mereu ceva nou, ceva românesc inedit.

Şi mereu, axa principală, în jurul căreia problemele sale de cultură şi de inovaţie naţională se alăturau, era: desprinderea cetăţeanului unei Românii, ca Stat principal, putere unică şi un început de universalizare prin creaţie şi realizare specific locale.

Dacă, poetul îşi terminase misiunea, nu şi-o terminase deloc

vizionarul-mistic. In calitate de membru al Academiei Române, ales de două ori ministru, în plus lupta specială dusă pe tribune şi baricade naţionaliste, Octavian Goga începea să se confunde cu ceea ce numea el „idee naţională".

„De aceea cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului; şi dacă m'aţi întreba care e formula sufletească, aceea care trebue să fie pentru el nu numai un comandament etic, ci, în acelaşi timp, şi o formulă literară, eu v'aşi răspunde cu vechiul meu crez: ideea naţională".

Puterea sa de convingere, elanul tineresc, darul elocinţei, toate au fost şi înăscute, dar şi formate la şcoala profesorului Wilamowitz Möllendorf, dela Universitatea din Berlin.

Şi, sunt documente care stau mărturie vie de înalta conduită spirituală şi ţinută de gândire politică a lui Octavian Goga. Cine l-a văzut, măcar odată, a putut întrezări în el profetul luminos şi senin. Cine l-a auzit vorbind, a bănuit în el coalizate atâtea energii româneşti.

Intreaga sa operă desvăluie caracterele multiplei sale activităţi.

In anul 1933, promisese un volum de versuri, care de sigur se află printre interesantele sale manuscrise şi care ar fi trebuit să se intituleze „Din larg". Convingerile unanime sunt că noul volum va desvălui noi faţete ale vastului său talent, cu atât mai mult cu cât în psihologia titlului ne place să bănuim covârşitoarea influenţă a oraşelor mecanice şi a oamenilor constrânşi de arbitrarii, asupra poetului de rară fineţe şi de elegantă sensibilitate.

Tot în acest timp, Octavian Goga promisese o carte de portrete politice şi culturale, văzute prin prizma unui obiectivism şi-a unei înţelegeri pe deplin controlate. Cele cinci impresionante figuri din apropiatul nostru trecut cultural şi istoric, care ar fi trebuit să dea cărţii o valoare incontestabilă de document inedit şi aprecieri „sui generis", erau fixate astfel: Ion Brăitanu, I. L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Filipescu şi Nicolae Iorga.

O privire retrospectivă, sub unghiul unei cât mai largi vederi, şi opera lui Octavian Goga, ne apare colosală. Privită din puncte cât mai sensibile şi fragile, ea totuşi îşi revendică total dreptul la permanenţa istorică.

Dacă Octavian Goga a suferit mult, n'a suferit pentru el

însuşi, ci mai mult pentru un pământ natal. Poate că România, cu fiecare mare apologet al misiunii sale, pe care-l pierde, îşi dă mai bine seama ce însemnează cu adevărat o luptă socială, o revoltă a sângelui, ce înseamnă mai ales postulatul fericit al destinului ei.

In fiecare din scriitorii români, începând cu primii cronicari şi sfârşind cu generaţia post-belică, România se regăseşte şi se maturizează.

Dacă n'am avea la îndemână cărţile, muzica, tablourile, pur româneşti, ne-am simţi simpli, goi, poate inutili.

Şi cât de mult Octavian Goga ne-a învăţat ce înseamnă „România de mâine". Opera lui se opreşte aci. Opera unui poet care s'a depăşit şi a unui om care a văzut dincolo.

Cernite mâinile vor face închinăciune şi buzele vor melodia rugi de împăcăciune cu pământul.

De-oi muri la primăvară
Să mă plângeţi tu şi mama;
Amândouă să mă plângeţi
Şi să vă cerniţi naframa

A fost la 7 Mai. Sus între brazii dela Ciucea.

Morţile mari nu trebuesc plânse niciodată. Dar erau numai 59 de ani. Şi la vârsta aceasta, Octavian Goga mai putea realiza multe.

LAURENŢIU FULGA

Probleme de învăţământ

PSIHOLOGIA ŞI ETICA MILITARĂ ÎN GERMANIA

Nevoile tot mai crescânde ale selecţiunii valorilor militare în Germania au dat naştere, în primii ani de după războiu, unui „laborator psihologic" al armatei germane. Acest laborator se găseşte sub conducerea generală a Colonelului von Voss, şi sub conducerea ştiinţifică a consilierului de stat, dr. Max Simoneit.

Importanţa mare ce se dă acestui laboratoriu psihologic reese din fatpul că, în anul 1935, — după introducerea serviciului militar obligatoriu în Germania, — această instituţiune avea 15 staţiuni examinatoare, întinse pe tot cuprinsul Reichului şi dispunea de un stat major de 80 psihologi militari; iar în anul 1936, acest stat major psihologic cuprindea 17 ofiţeri şi 114 psihologi militari. In fiecare an, aceşti psihologi militari se întrunesc pentru a urma cursuri speciale de perfecţionare în direcţia diferitelor discipline ale psihologiei militare, printre care se enumără: psihologia sociologică, psihologia muncii militare şi a mijloacelor de muncă militară, psihologia caracterologică a selecţiunii, psihologia instrucţiei şi a educaţiei, psihologia simbolurilor şi a echipamentului, psihologia propagandei şi a popoarelor, psihologia luptei şi a conducerei războiului, etc. Cu aceste ocazii, se stabileşte metoda de lucru pentru toate cercetările psihologico-militare. (Remarcăm că psihologia militară germană refuză a fi numită o „psihotehnică militară").

Activitatea acestui laborator, dacă nu o putem cunoaşte direct, o putem deduce din numeroasa şi valoroasa bibliografie a colaboratorilor săi, apărută până în prezent:

Remarcăm, în primul rând, lucrările de bază ale acestui in-

stitut, al căror autor este însuşi conducătorul lui ştiinţific, d-l dr. Max Simoneit:

1. *Psihologia militară. Problemele ei şi consecinţele ei practice. (Wehrpsychologie, ein Abriss ihrer Probleme und practischen Folgerungen)*, Berlin, 1933, 161 pagini.

2. *Etica militară. Problemele şi principiile ei. (Wehrethik, ein Abriss ihrer Probleme und Grundsätze)*, 175 pagini.

Ele ne introduc în toate problemele principale ale psihologiei şi eticei militare de astăzi. O analiză a acestor două lucrări fundamentale o vom da mai jos.

Remarcăm, apoi, revista pe care o editează acest laborator; este singura revistă de psihologie militară existentă până în prezent:

Revista pentru psihologie militară, educaţie militară şi selecţiunea şefilor. (Soldatentum, Zeitschrift für Wehrpsychologie, Wehrerziehung. Führerauslese). Această revistă apare din anul 1933 şi cuprinde foarte importante articole de psihologie militară, în special de selecţiunea valorilor militare.

Alte lucrări, editate de laboratorul psihologic, au apărut sub titlul: *Caracterologia practică, o expunere a problemelor, metodelor, noţiunilor şi intuiţiilor ei.* Din cele 28 de lucrări, pe care le va cuprinde acest ciclu de lucrări, au apărut până în prezent:

Dr. M. Simoneit: *Importanţa cunoaşterii practice a oamenilor.*

Dr. H. Strehle: *Analiza expresiunilor corporale.*

Dacă aceste lucrări aparţin mai mult psihologiei caracterologice generale, altele, apărute sub titlu de *Lucrări de psihologie militară (Wehrpsychologische Arbeiten)*, cuprind lucrări importante de psihologie militară propriu zisă. Până în prezent au apărut:

Maior Dr. Blau: *Propaganda ca armă*,

Dr. Kreipe: *Selecţiunea şi instrucţia măsurătorilor de distanţă*,

Dr. M. Simoneit: *Producţii culturale ale corpului ofiţeresc german*,

H. Masuhr: *Selecţiunea candidaţilor de ofiţeri*,

M. Simoneit: *Intâmplarea şi soarta în acţiunile militare.*

Remarcăm, în sfârşit, prelegerile de perfecţionare ale psihologilor militari din anul 1936, apărut sub titlu de: *Tratate pentru o psihologie militară (Abhandlungen zur Wehrpsychologie)*.

Această lucrare cuprinde tratate de psihologie militară foarte interesante, ca: psihologia luptei şi a conducerii războiului, psihologia caracterologică a selecţiunii, selecţiunea specialiştilor, psihologia instrucţiei şi a educaţiei. (Lucrarea a apărut în editura Iohann Ambrosius Barth, Leipzig; pe când toate celelalte lucrări menţionate mai sus au apărut în editura Bernhard und Graefe, Berlin)

Vom încerca mai jos o analiză a celor două lucrări de bază ale d-lui dr. Max Simoneit, care e şi conducătorul ştiinţific al laboratorului de psihologie militară germană:

I

Psihologia militară a d-lui dr. Max Simoneit a apărut în anul 1933, deci, înainte de a se introduce serviciul obligatoriu în armata germană. Autorul, fost voluntar în timpul războiului, rănit de mai multe ori, iar astăzi conducătorul ştiinţific al laboratorului psihologic din ministerul de războiu german, reprezintă, atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi din punct de vedere practic al experienţei războiului, toate garanţiile necesare unei asemenea lucrări. Din această cauză, lucrarea a şi deşteptat mult interes, — fiind de altfel prima în genul ei — autorul tratând probleme de psihologie militară care merită toată atenţia.

Pornind dela ideea că acţiunea luptătorului rămâne un act psihic, cu toată evoluţia tehnică a războiului de astăzi, şi că moartea, pe care trebue să o înfrunte luptătorul, va rămâne totdeauna un fenomen psihic al războiului, autorul arată că psihologia militară se va ocupa cu cercetarea fenomenelor sufleteşti care se găsesc în raport cu însuşirile războinice ale unui popor, adică cu atitudinea activă a oamenilor faţă de atacurile corporale sau agresiunile contra onoarei, şi cu acele însuşiri care îi fac apţi să opună rezistenţă unor asemenea agresiuni.

Elementele psihologiei militare sunt următoarele:

1. Psihologia organizaţiunilor militare.
2. „ muncii militare.
3. „ selecţiunii şi a compunerii armatei.
4. „ instrucţiei şi a educaţiei militare.
5. „ propagandei.
6. „ conducerii războiului.

1. In capitolul *Psihologia organizaţiunilor militare*, autorul

arată că orice unitate de luptă trebue să reprezinte, atât însuşirile unei „comunităţi", cât şi ale unei „societăţi", adică să fie atât o grupare sufletească în baza unor sentimente, cât şi o unitate disciplinată, organizată în baza principiilor intelectuale.

Prin *turburările comunităţii,* autorul înţelege fenomene sociale care duc: fie la o disociere a comunităţii — când grupa se găseşte sub influenţa unui individ-membru al comunităţii, — fie la o disociere a personalităţii individului — când anumite grupări influenţează un membru. Rezultatele disocierilor de comunitate vor fi fenomene de dictatură, separări neplăcute, rebeliuni, clici. Rezultatele disocierilor de personalitate vor consta în formări de massă cu fenomenele lor psihice de extaz şi de panică. Autorul se ocupă de fiecare din aceste disocieri, respingând, însă, dela început, ideea unui suflet de massă cu o funcţiune aparte. Nu există decât suflete individuale care pot influenţa sau care pot fi influenţate, aşa încât, conştiinţa individuală va constitui cea mai bună apărare contra formărilor de massă. Nu trebue, deci, să devină militari, decât numai personalităţi cu o conştiinţă individuală desvoltată, mai ales astăzi, când arta militară face tot mai mult apel la individ şi la conştiinţa lui. Conştiinţa individuală îşi va vrea, apoi, singură, acea atitudine eroică care îşi găseşte încoronarea vieţei bărbăteşti în îndeplinirea datoriei faţă de popor şi în desconsiderarea atât de necesară a morţii.

Inşirând, apoi, diferitele sisteme de recrutare ale armatelor: armata cu serviciu obligatoriu, miliţiile, armatele de meserie — cum era atunci Reichswehrul — şi armatele de voluntari, autorul condamnă sistemul armatei de meserie. Ea nu reprezintă, nici din punct de vedere tehnic, nici din punct de vedere psihologic, o valoare mare, întru cât, exagerându-i-se cultivarea şi spiritualizarea în toate direcţiile, se micşorează duritatea serviciului şi, astfel, şi educaţia multor calităţi sufleteşti, ca jertfa de sine, etc.

2. Autorul cercetează, apoi, fenomenul *muncii militare,* adică activităţile militare sub diferitele ei forme, care fac posibilă lupta contra inamicului: marşul, mersul cu automobilul, sborul, observarea, măsurarea distanţelor, ascultarea, telegrafia fără fir şi tragerea. Condiţiile primordiale pentru toate aceste activităţi sunt, pe lângă corpul sănătos: unitatea sufletească a întregei personalităţi, adică un eu stăpân pe toate manifestările lui psihice, şi mai ales jertfa de sine. Numai prin jetrfa de sine, militarul in-

struit devine şi un erou. Diferitele munci militare cer însă şi însuşiri speciale. Autorul le analizează şi ne dă indicaţiuni preţioase. De pildă, psihologia marilor sburători din timpul războiului a dovedit că nu era vorba totdeauna de oameni activi şi prea îndrăsneţi, ci de oameni, cari, într'adevăr, manifestau şi aceste însuşiri câteodată, dar care ştiau să se stăpânească şi cari de fapt erau oameni foarte sensibili, aproape gingaşi. Calităţile sufleteşti ale unui bun sburător sunt deci atât sensibilitatea fină, cât şi o activitate remarcabilă.

3. In ceea ce priveşte *selecţiunea valorilor militare*, ne surprinde dela început faptul, că, pentru examenele de selecţiune, autorul respinge metoda psihotehnică şi o înlocuieşte cu metoda „caracterologică", adică înlocueşte măsurarea exactă a facultăţilor izolate cu „o descriere logic controlabilă", căutând să cuprindă totalitatea însuşirilor sufleteşti şi trupeşti ale candidatului, inclusiv atitudinea sa faţă de valori. Această metodă pune mai puţin preţ pe reuşita acţiunilor candidatului, ci mai mult pe drumul urmat de aceste acţiuni cât şi pe participarea sufletească la ele a candidatului. Acest procedeu practic de cercetare caută să înţeleagă totalitatea omului printr'o analiză a vieţii, o analiză a expresiunilor, o analiză intelectual-spirituală (stabilind habitus-ul spiritual al candidatului), şi, însfârşit, printr'o analiză a acţiunii candidatului. Ea se încheie, apoi, cu un „colloquium", o probă, care se referă în special la calităţile de conducător, de viitor comandant, al candidatului. Decisiv, la această examinare, nu este faptul că dovedeşte sau nu candidatul, aceste calităţi, ci faptul că dovedeşte sau nu personalitate. Numai în urma acestor cercetări caracterologice, urmează un exament de specialitate. (O expunere detailată a acetsei metode caracterologice, aplicată în armata germană, am dat-o într'un articol, „*O metodă modernă în selecţiunea valorilor militare*", apărut în „Athenaeum", 1935, Nr. 5, pag. 667—674).

Nu este o întâmplare că autorul, drept exemple de analize *caracterologice*, ne prezintă câteva analize ale marilor generali germani din timpul războaielor napoleonene, cărora Germania le datoreşte libertatea şi la care aspira şi în momentul când s'a editat lucrarea. Astfel, autorul ne face o analiză psihologică a personalităţii lui Blücher, ale cărei tendinţe perseverent combative le explică prin eul său aflat într'o continuă tensiune. Face, apoi, psihologia lui Yorck, profesorul practic şi de fapt al armatei ger-

mane, a lui Scharnhorst, al cărui eu se distinge printr'o tensiune liniştită, dar perseverentă, în urmărirea unei singure ţinte: renaşterea armatei germane; în sfârşit, a lui Gneisenau, exemplul model de şef de stat major german. Pentru aceste analize, autorul se foloseşte şi de metoda grafologică.

Autorul face, apoi, câteva reflecţii asupra *psihologiei diferitelor ginţi germane*, asociându-se părerei lui Kretschmer şi Jaentsch, după care în Nordul şi Estul Germaniei predomină tipul schizothym (schimbător între sensibil şi apatic) şi desintegrat, — iar în Sudul şi Vestul Germaniei tipul cylothym (vibrând între veselie şi tristeţă) şi integrat. Işi pune apoi problema dacă şi întrucât la selecţiunea valorilor militare, şi în special a viitorilor ofiţeri, va trebui să se ţină seamă de calităţile sufleteşti ale diferitelor seminţii germane. Este însă de părere că însuşirile sufleteşti cerute de o anumită specialitate militară se pot găsi la orice seminţie germană. Totuşi propune întocmirea şi valorificarea unor statistici meticuloase în acest scop.

4. Ocupându-se de problema importantă a *psihologiei instrucţiei şi educaţiei militare*, autorul face precizări foarte importante şi ne dă sugerări preţioase. Educaţia militară se deosebeşte de educaţia generală, din punct de vedere psihologic, prin aceea că educaţia militară se face oamenilor maturi, pe când educaţia propriu zisă se face omului încă necopt, copilului, ale cărui însuşiri sufleteşti sunt încă supuse unor modificări. In viaţa militară, deci, ar trebui să se vorbească, nu de o educaţie, ci mai mult de o instrucţie, cu metodele ei de explicare şi de exerciţii. Totuşi, şi în educaţia militară, factorul educativ joacă un rol important, şi anume sub forma de autoeducaţie. Autoeducaţia urmăreşte schimbarea însuşirilor prin îndreptarea lor cu ajutorul forţei eului (a voinţei) şi a forţei spirituale (a ideilor şi a valorilor). Educaţia militară este posibilă deci, în primul rând, prin îndrumarea şi iniţierea acestei autoeducaţii la militarul conştient. Această autodisciplină se încoronează apoi prin ideea jertfei de sine, faţă de comunitate, faţă de ţară. Numai jertfa de sine, fie conştientă, fie inconştientă, face din militarul priceput un erou. Această autoeducaţie, desigur, presupune o cunoaştere de sine, care nu trebue să influenţeze decât în bine acţiunile luptătorului. Ca metodă de educaţie militară, autorul arată că ideile şi valorile nu trebue comunicate direct prin cuvinte, ci indirect, prin exemplul şefului, prin împodobirea came-

relor în sensul respectului faţă de trecutul istoric şi faţă de tradiţie, prin lectură cu conţinut istoric, etc., toate făcute însă cu mult tact şi gust. Filosofia militară, după autor, ar trebui să găsească o idee generală, pe care să se poată sprijini educaţia militară. Această idee ar trebui să aibă o valoare educativă deasupra timpurilor şi a formelor de Stat. In orice caz, ea trebue să aibă un conţinut naţional, să cuprindă ideea de datorie faţă de popor şi să corespundă rasei.

5. In capitolul *propaganda militară*, autorul, arată întâi, mijloacele unei propagande în general. Ea trebue să îndeplinească deodată două scopuri: să producă plăcere la cei care trebue câştigaţi şi frică la cei cari trebue combătuţi. Ideea conducătoare a unei propagande militare trebue să fie de ordin naţional, să nu compromită niciodată ideea naţională; iar pentru a avea efecte durabile să facă apel la însuşiri etice ale sufletului: sublimul, demnitatea, dreptatea, cavalerismul, adevărul, etc. (Problema propagandei în armată a fost tratată mai în amănunt de un specialist, Maiorul Dr. Blau, în *„Propaganda als Waffe"* (propaganda ca armă). Această lucrare este destinată numai pentru uzul serviciului. A apărut, însă, o altă carte a Maiorului Blau, care este accesibilă tuturor cititorilor: *„Geistige Kriegsführung"*, (Conducerea spirituală a războiului) în editura Ludwig Voggenreiter, Potsdam. Această carte, care tratează probleme foarte interesante, ne dovedeşte cât de mult a învăţat Germania, în această direcţie, din marele războiu).

6. Psihologia militară a d-lui Dr. Simoneit se încheie, apoi, prin capitolul: *conducerea războiului*. Acest capitol ar putea să aibă ca titlul şi „psihologia conducătorului sau a comandantului". In ceea ce priveşte tratamentul inferiorului, se conformează ideilor lui Kant, care cere să recunoşti în orice situaţie valoarea de sine a omului, să nu-l întrebuinţezi niciodată numai ca mijloc pentru anumite scopuri, ci totdeauna şi ca scop în sine, adică să nu calci niciodată demnitatea omului. Conform acestui principiu, superiorul va trebui să fie totdeauna obiectiv şi drept, să retrăiască nevoile inferiorilor, să fie cunoscător al lor şi credincios lor. De asemenea, să se distingă prin perseverenţă, claritatea scopului, tărie de caracter, duritate faţă de sine însuşi, mândrie şi curăţenie sufletească. Inferiorul, apoi, îi place să observe anumite facultăţi marcante la superiorul său, de exemplu, îi place să vadă că superiorul are pasiunea tragerei, sau o altă

pasiune sportivă, sau chiar de natură intelectuală. Asemenea manifestări din partea superiorului îl vor apropia sufleteşte de el. Inferiorul cere apoi să nu fie niciodată înşelat în ideea sa despre pretenţiile de muncă pe care le are superiorul faţă de el, adică superiorul să fie de o consecvenţă nestrămutată şi obiectivă. Ordinele în care le dă să nu cuprindă numai o necesitate obiectivă, ci să cuprindă și un fel de dorinţă personală a superiorului, ceea ce obligă şi leagă sufleteşte mai mult. In privinţa formei, ordinul să fie sărac în detalii, conceput în acelaşi stil, impregnant, cu accentuarea anumitor idei şi cuvinte, să se distingă apoi prin forţă şi monumentalitate. (Toate acestea sunt și condiţiile unei propagande bune). In ceea ce priveşte fondul ordinului, conducătorul trebue să fie convins că ordinul poate fi executat, sau, când se cer lucruri aproape imposibile, superiorul trebue să arate că cunoaşte greutăţile care se vor opune executării ordinului. Conducătorul nu trebue însă să fie numai un priceput în ceea ce priveşte tratamentul altora, ci trebue să se înţeleagă şi pe sine însuşi: cunoaşterea de sine, autocritica, dreptatea faţă de sine şi autodisciplina, sunt condiţiile sufleteşti necesare pentru a putea conduce; trebue să aibă conştiinţa libertăţii de voinţă şi de acţiune. Importantă nu este libertatea obiectivă, ci conştiinţa libertăţii, adică conştiinţa de a-şi putea propune singur un scop şi de a putea determina intelectul şi acţiunea altor oameni. La această conştiinţă a libertăţii, va trebui să se adaoge şi o lărgime de vedere, căci fără risc, nicio victorie. Un conducător adevărat trebue, deci, să poseadă următoarele calităţi: să aibă conştiinţa libertăţii interioare, fără piedici sufleteşti, adică să fie lipsit de sentimentul inferiorităţii, de pesimism, de meticulositate exagerată, de frică, etc., să aibă facultatea de a-şi propune singur un scop, de a putea urmări scopul, să aibă forţa convingerii. In orice caz, trebue să-şi cunoască personalitatea, de care trebue să ţină cont. In ceea ce priveşte operaţiunea de războiu propriuzisă, conducătorul, pe lângă cunoştinţele sale tactice şi strategice, va trebui să ţină socoteală de momentele individualizatoare şi socializatoare ale războiului, să poate împiedeca formări de massă, să ştie să activeze la mamaximum trupele şi să aibă credinţă nestrămutată în victorie.

Acestea sunt câteva din cele mai interesante şi frumoase idei, pe care le găsim în psihologia militară a d-lui Dr. Simoneit.

Din ele putem desprinde următoarele:

Selecţiunea valorilor militare în Germania nu se face pe baza metodei psihotehnice, care disecă, aproape în mod mecanic, însuşirile candidatului, ci în baza „metodei caracterologice", care ţine socoteală în primul rând de personalitatea candidatului, de totalitatea sa sufletească, vie şi conştientă. Militarul, fiind o personalitate matură şi conştientă, în educaţia militară, va trebui să se urmărească mai mult îndrumarea autoeducaţiei sale; trebue să aibă ca ultim scop jertfa de sine, fără de care cel mai priceput soldat nu valorează decât prea puţin. Educaţia militară trebue să se grupeze în jurul ideii naţionale. Conştiinţa individuală desvoltată la maximum va fi cel mai bun mijloc contra formărilor de masse inconştiente, cu fenomenul lor cel mai desastros, panica. Un bun conducător de războiu nu va neglija, deci, niciodată valoarea personalităţi ostaşilor, nu le va călca niciodată demnitatea, fără a pierde, prin aceasta, din vedere, activitatea lor la maximum. Cunoaşterea personalităţii proprie, cunoaşterea de sine, este, de asemenea, o condiţie sine qua non a unui bun conducător de războiu.

Firul roşu, care se poate, deci, urmări, în această valoroasă lucrare, care de sigur va deveni opera clasică a psihologiei militare, este marea importanţă care se dă psihologiei militarului ca o personalitate conştientă şi demnă, fapt de care trebue să se ţină seamă atât în selecţiunea cât şi în instruirea şi educarea ostaşilor.

II.

Intrucât examenele pentru selecţiunea valorilor militare cât şi metodele pentru instruirea ostaşilor, vor trebui să ţină seamă, în primul rând, de calităţile etico-militare, este nevoie de clarificarea caracterelor, ceea ce, de sigur, este mai important decât stabilirea celorlalte facultăţi sufleteşti. Acestui scop serveşte, între altele, *„Etica militară"*, (Wehrethik) a d-lui Dr. Simoneit, care a apărut în 1936, adică după introducerea serviciului militar obligatoriu în armata germană.

Cum se poate întemeia o etică militară (care, pe de o parte, cere cultivarea la maximum a calităţilor morale; iar, pe de altă parte, aprobă şi chiar cere omorîrea aproapelui), fără ca ea să devină un fel de morală dublă? Autorul recunoaşte imposibili-

tatea de a o subordona eticei formale a lui Kant, şi, pornind dela simpla constatare că apărarea faţă de atacurile îndreptate contra existenţei omului, este o consecinţă logică, arată, că *apărarea este o funcţie vitală*. Faptul că există diferende între oameni, se datoreşte tendinţei fiecărui individ către fericire, tendinţă care poate să aibă diferite grade, mergând dela satisfacerea nevoilor primitive până la aceea a valorilor etice. La popoare, acest imbold către fericire se manifestă prin tendinţa de a ocupa „locul la soare", locul cel mai bun. Astfel, popoarele se înmpiedecă reciproc, producând acea nelinişte, care poate deveni cauza războaielor. Cum, însă, fericirea unui popor nu se obţine numai prin satisfacerea nevoilor primitive, de hrană, etc., ci şi prin satisfacerea nevoilor culturale, această funcţiune vitală de apărare cuprinde şi ideea de cultură. Iar *apărarea bunurilor culturale este o datorie etică*. Această datorie etică de a-şi apăra bunurile culturale nu este contrară nici ideii creştinismului, care tinde, de asemenea, către valorificări etice: Când inamicul se opune acestei valorificări, „iubirea duşmanului", nu mai are sens, căci ar însemna nimicirea valorilor etice. Unei asemenea nimiciri s'a opus cu forţă, de exemplu, însuşi Isus Christos, printr'o luptă activă, contra profanatorilor de templu şi contra fariseilor.

Războaiele, deci, nu se pot evita. Conducerea lor însă trebue subordonată virtuţilor etice. Războaiele nu trebue nici dorite, deşi rezultatele lor sunt de multe ori binefăcătoare. Dar aceste rezultate pot fi obţinute şi printr'o luptă a binelui contra răului, fără războaie. Războaiele sunt, însă, câteodată, mijloace impuse de funcţiunea vitală a apărării bunurilor culturale, şi această funcţiune sfinţeşte mijlocul.

Etica militară este, deci, o etică dependintă de o funcţiune. Efectele sfinţitoare ale funcţiunei vor avea un efect sfinţitor şi asupra atitudinei etice. Căci numai o atitudine socială, nobilă, sinceră şi etico-religioasă poate să sfinţească mijlocul. Ostaşul, deci, ca şi ţăranul şi dascălul, reprezintă o formă necesară, o formă organică a vieţii. Iar datoria ostaşului este de a se perfecţiona printr'o autodisciplină, printr'o cultivare de sine, şi a face ca aceste forţe să influenţeze educaţia întregului popor. Faţă de această datorie, instrucţia şi perfecţionarea cunoştinţelor tehnice, nu reprezintă decât o importanţă secundară. Forma de vieaţă a ostaşului se va manifesta, deci, printr'o o afirmare a forţelor vitale spiritual-corporale, printr'o jertfă de sine faţă

de naţiune şi printr'o tendinţă de a se perfecţiona din punct de vedere etic. Drept exemplu de cultivarea personalităţii în acest sens, autorul îl dă pe Clausevitz.

Din punct de vedere metafizic, Simoneit se apropie de concepţia lui Platon, Hegel şi Dilthey, pentru care, spiritul este o forţă care dintr'o lume perfectă a ideilor acţionează asupra lumei omeneşti. Nevoile noastre sufleteşti ne leagă de acest spirit supraindividual, iar nevoile noastre trupeşti de restul lumii. Ethosul şi moralitatea sunt formele spiritului supraindividual. Aceste valori se manifestă în sufletul omenesc sub forma unui „trebue", cu tendinţă de perfecţionare.

Inainte de a desvolta virtuţile militare ale personalităţii individuale, care „trebuesc" realizate, autorul se ocupă cu acele realităţi dure, în care, tensiunile între idealul ostaşului şi între raporturile reale militare pot duce la conflictele grave. La toate aceste conflicte, fie individual-etice, fie conflicte faţă de adevăr sau de soartă, e bine ca ostaşul să rămână cu credinţa nestrămutată în ideea naţională, care mai de vreme sau mai târziu, va trebui să devină un adevăr etern. Aceste conflicte produc apoi tensiunea necesară activităţii etico-militate.

Autorul desvoltă apoi în detaliu virtuţile ostăşeşti, pe care le împarte în:

1. *Virtuţi ale personalităţii individuale,*
2. *Virtuţi ale organizaţiilor militare,*
3. *Virtuţi ale Statului,*

1. *Virtuţile ostăşeşti ale personalităţii individuale* care culminează în virtutea onoarei, sunt împărţite în:

a) *Virtuţi individual-etice:*

Credinţa în valoare de sine,
Stăpânirea de sine şi autoeducaţia,
Iubirea de adevăr,

Sentimentul responsabilităţii şi al datoriei;

b) *Virtuţi social-etice:*

Iubirea de popor,
Ascultarea şi credinţa,
Camaraderia;

c) *Virtuţi războinice:*

Jertfa de sine,
Curajul,
Cavalerismul.

Cine posedă aceste virtuţi, posedă onoarea ostăşească. Vom expune mai jos câteva idei frumoase ale autorului:

a) Printre *virtuţile personalităţii individuale*, Dr. Simoneit pune în primul rând *încrederea în sine*.

Arma principală a ostaşului este forţa sa personală corporal-sufletească. Intrebuinţarea celorlalte arme presupune această forţă. Educaţia militară trebue, deci, să facă tot posibilul pentru a mări *credinţa în valoarea de sine* a ostaşului. Autorul justifică credinţa în valoarea personală ca virtute şi din punct de vedere al concepţiei creştine, după care fiinţa omenească creată de Dumnezeu nu poate să prezinte ceva fără valoare. Credinţa în valoarea personală, proprie, este şi condiţia recunoaşterei valoarei personale a altora. A stima în orice om valoarea lui personală, chiar dacă acesta este numai unul din miile de soldaţi conduşi în bătălie, este dovada unei mari personalităţi.

Orice virtute îşi are originea în hotărîrea de a deveni virtuos. O astfel de hotărîre înseamnă o renaştere, o schimbare de vieaţă, căci de acum înainte vieaţa va trebui să fie supusă unui sever control personal. Cine îşi conduce vieaţa cu conştiinţa de completă *stăpânire de sine*, a făcut primul pas spre eroism. Această stăpânire de sine va trebui să fie secondată tot timpul de o *autoeducaţie*, în baza cunoaşterii de sine.

Iubirea de adevăr este cavalerismul în manifestările sociale ale omului. Minciuna este laşitatea faţă de urmările adevărului. Printre minciuni, trădarea este cea mai josnică, pe când dezertarea este mai mult o slăbiciune. Inşelăciunea faţă de inamic este un element al artei militare; deci, din punct de vedere etic, ceva neutru. Expresia formală de legământ faţă de adevăr este cuvântul de onoare şi jurământul. Cuvântul de onoare te face responsabil faţă de personalitatea ta proprie; jurământul, faţă de Dumnezeu. Cuvântul de onoare trebue dat cât mai rar; trebue să se ţină seama de chestiunea pentru care a fost dat şi de persoana căreia i-a fost dat. Călcarea cuvântului de onoare dat înseamnă pierderea onoarei; călcarea jurământului — părăsirea drapelului — este, în plus, păcatul cel mai mare faţă de spiritul ostăşesc;

b) Printre *virtuţile socialetice*, autorul enumără în primul rând *iubirea de popor*, care cuprinde şi pe cea a patriei. Idealul unui popor este realizat când însuşirile pământului, ale patriei, ale statului şi ale naţiunei se contopesc cu acele ale poporului. Sângele comun trebue să producă unirea poporului; spiritul comun, unirea prin naţiune şi stat; iar pământul comun, unirea într'o singură patrie. Naţiunea, statul şi patria trebue să aibă aceeaşi rădăcină: poporul. Ţări cucerite dar locuite de un popor străin nu pot deveni niciodată părţi ale patriei.

Ascultarea este urmarea naturală a iubirii de popor. Ea cere subordonarea faţă de un conducător instituit de popor. Ascultarea de multe ori micşorează credinţa în valoarea de sine. Asemenea idei trebue însă învinse, şi, când iubirea faţă de superior nu poate avea loc, rămâne *credinţa*, o virtute care nu trebue să lipsească niciodată în raporturile între inferior şi superior. Credinţa nestrămutată a ostaşului faţă de popor şi de patrie este prima virtute.

Camaraderia este unirea sufletească a mai multori ostaşi în scopul rezolvării unei acţiuni care necesită o luptă comună. Camaraderia este mai mult decât prietenie. Camaraderia este o atitudine fără speranţă într'o plăcere sau răsplată. Chiar duşmanii din vieaţa socială trebue să devină camarazi de vieaţă şi de moarte în serviciul acţiunii comune. Camaraderia reprezintă, deci, o forţă mântuitoare în raporturile ostaşilor;

c) Printre *virtuţile războinice, jertfa de sine*, moartea eroică, fie conştientă, fie inconştientă, este culmea virtuţilor militare, Totuşi, ostaşul trebue educat în primul rând pentru datoriile vieţii, pentru lupta în vieaţă. In tot serviciul său, ofiţerul trebue să fie un exemplu de vieţuire, moartea eroică nu va fi decât o parte din această vieţuire exemplară. Incercări de sinucideri înainte sau în timpul luptei, din motive egoiste, sunt de condamnat. Rezistenţa dârză în timpul luptei, cu toată siguranţa morţii, este mai mult decât onorabil.

Curajul este semnul unei acţiuni necesare dusă la capăt, cu toată conştiinţa pericolului. Indrăsneala este curajul pe calea cea mai scurtă, este o atitudine pentru o acţiune unică, unitară şi scurtă, pe când curajul îl constatăm mai mult la o acţiune durabilă. Când moartea e mai mult decât sigură, vorbim de o îndrăsneală de moarte. In toate aceste cazuri, faptul etic constă

dintr'o învingere de sine, învingerea fricei. Frica este o manifestare naturală și nu poate fi numită lașitate, decât dacă nu poate fi învinsă.

Cavalerismul este generozitatea în luptă, în războiu. Dușmanul învins este înălțat din nou, necerându-i-se decât să recunoască superioritatea învingătorului. Este o virtute războinică ce trebue exercitată între indivizi, și nu exclude în războiu strategia de distrugere.

Rezultatul tuturor virtuților militare ale personalității individuale este *onoarea ostășească.* Onoarea este un concept social, căci presupune recunoașterea individului ca un membru cu deplină valoare de către o comunitate îndreptată asupra unui ideal. La individul izolat, vorbim numai de conștiința împăcată. Onoarea este rezultatul acțiunilor demne ale individului față de societate, care acțiuni merită recunoștință, dar onoarea poate să existe și independentă de această recunoștință. Gloria se poate câștiga și prin acțiuni reale numai în aparență, și există numai unde există recunoștință. Onoarea se câștigă numai prin existența personalității. Activitatea ostășească este în serviciul onoarei. Scopul serviciului ostășesc îl găsim în trăirea de către ostaș a onoarei. Onoarea trebue câștigată și apărată activ; însă împotriva asasinilor morali de multe ori este recomandabilă tăcerea demnă.

2. *Printre virtuțile organizațiilor militare, autorul enumără legarea sufletească a ostașului de un ideal,* adică de o anumită organizațiune militară, căreia ostașul dorește să aparțină, transformându-se, astfel, organizațiunea militară, într'o comunitate sufletească; apoi, *cultura socială,* adică cultivarea camaraderiei și a personalității prin cultul comunității sub diferite forme (cântece, muzică, tradiție, cultul eroilor, al drapelului, etc.); când particularitatea valoroasă a unei organizațiuni militare devine conștientă, se naște *onoarea de corp.* care înseamnă mai mult decât spiritul de corp, întrucât rezultă numai din elementele etice, adică pozitive, ale comunității respective; în sfârșit, *respectul față de tradiție,* adică față de bunurile sfințite ale trecutului. El reprezintă una din cele mai pure virtuți militare.

3. In ceea ce privește *virtuțile statului,* autorul arată că *spiritul statului* armat se naște prin educația întregului popor pentru ideea onoarei naționale și pentru ideea promovării culturii prin valori naționale. Prima virtute a statului armat trebue să

fie *mândria națională*. După cum credința în valoarea de sine este prima condiție pentru îndeplinirea obligațiunilor ostășești, tot astfel, statul trebue să aibă mândrie națională pentru a putea fi activ. Dorința de onoare națională trebue să fie motivul, dreptul la onoare, trebue să fie scopul oricărei acțiuni etico-militare. *Voința de apărare* este o altă virtute a statului. Tendința de apărare, fiind o funcție vitală, desvoltarea acestor facultăți vitale este datoria statului. Prin serviciul militar, statul își îndeplinește și alte datorii: promovează educația poporului și pregătește statul de a fi apt să-și apere ideea sa culturală. Dar statul are și obligația de a fi *recunosător ostașilor* săi credincioși, să le asigure un traiu demn, să răsplătească pe cei care și-au făcut datoria în timpul războiului. Printre datoriile etico-militare ale statului, se emană și *cultura militară*, adică datoria se a înnobila acțiunea de apărare, așa încât ea să se potrivească cu ideea culturală a națiunii. Dar și invers, cultura generală trebue promovată prin ideea ostășească și trebue structuralizată în sensul ideei Statului și al ideii naționale. Cum poate fi înnobilată apărarea, arată etica militară. Ea trebue să moralizeze activitatea ostașului. A recunoaște virtuțile ostășești și a le da o formă estetică este o obligație concretă a culturii militare. Dar în afară de aceasta, ea trebue să dea omului acea atitudine care să considere lupta sub forma cavalerească ca ceva demn de trăit. Vor fi, deci, de mare valoare acele opere culturale care te fac să simți o superioritate în fața soartei și a morții. Aceste opere nu trebue să aibă numai decât un cuprins specific militar. Autorul recomandă ca ostașul să se cultive cu ajutorul operelor nemuritoare muzicale, literare și al altor opere de artă. Ostașilor le place muzica sentimentală. Ea are un efect binfăcător în sensul unui repaus recreator. Muzicanții mari au fost oameni eroici. Muzica este și un mijloc de reprezentare al statului și muzica are un mare efect asupra masselor. Tăierea în comun a unor astfel de opere de artă ajută la crearea unei adevărate comunități ostășești. Autorul arată că legea militară germană, din 1935 este plină de spiritul acestei etici și culturi militare, căci, prin această lege, se afirmă că serviciul militar este un serviciu de onoare pentru popor, că statul dorește să se apere și este recunoscător ostașilor săi, în sfârșit, că armata nu este numai purtătoarea de armă ci și școala de educație a întregului popor.

Intr'un capitol aparte, care tratează despre *etica și politica*

în războiu, autorul arată că germanul își dă toată truda pentru a găsi o formă etică atât politicii cât și războiului. Forța fizică poate fi mărită prin mijloace intelectuale, dar rămâne tot forță. Valori, însă, nu pot fi realizate decât de o putere spirituală (cel mult cu ajutorul forței). Iar puternicul n'are dreptate decât dacă acționează etic. Nu trebue să renunțăm la o politică etică pentru faptul că ea ne-a adus desvanataje în trecut, trebue însă să ne întărim puterea întru atât, încât să putem face o politică după cum ne dictează sufletul nostru etic, fără să ne compromitem existența. Necesități strategice și tactice de sigur nu pot fi neglijate pentru motive etico-culturale. Totuși, multe cerințe etice pot fi îndeplinite și în aceste cazuri, dacă inamicul i-a asupra sa aceleași obligațiuni.

In capitolul *Unirea eroică a poporului prin conștiința unei idei culturale ca sensul oricărei etice militare*, autorul arată că ideea perfecționării omului — a omenirii — reprezintă sensul vieții pentru orice german. In ea, și-a găsit totdeauna fericirea cea mai mare. Din ideea perfecționării, s'a născut idealul datoriei, iar fericirea nu se naște decât din conștiința că ne-am făcut datoria. La apărarea existenții poporului, adică a bunurilor culturale, cu tendințele lor continue de perfecționare, nu trebue să renunțăm; să promovăm, deci, la maximum valorile noastre ostășești. Legarea sufletească, activă și eroică de soarta poporului căruia aparținem și care servește unei idei culturale este deci ultimul sens al unei etici militare.

Virtuțile militare au valoare absolută, căci nu numai războiul, dar și vieața de toate zilele dau ocaziuni pentru manifestarea atitudinii etice-ostășești; căci la baza virtuților ostășești, ca și la baza oricărei virtuți, găsim o anumită atitudine etică, indiferent de faptul că poate fi exercitată sau nu. Tineretul trebue format în așa fel încât să nu-i fie teamă de războiu, dar nici să nu-l dorească. Nu entuziasm pentru războiu, ci entuziasm în timpul războiului, este necesar. Virtuțile ostășești în niciun caz nu pot fi dobândite prin exercitarea diferitelor deprinderi militare, ci trebue să cuprindă sufletește pe omul întreg. Luptător nu ești pentrucă mânuești o armă, ci luptător devii datorită unei inimi mari și calde.

Vedem, deci, că autorul a rămas credincios concepției sale desvoltate deja în „psihologia militară". Deși psihologia este

o știință, care trebue să explice ceea ce este, și nu ceea ce trebue să fie, totuși, autorul, deja în prima sa lucrare, a exprimat diferite cerințe, printre care mai ales respectul față de personalitățile ostășești, atât în selecțiunea cât și în instruirea lor. Rămăsese ca, într'o „etică militară", să se găsească o idee generală pe care să se poată sprijini educația ostășească. Această idee, după cum am văzut, a găsit-o prin simpla constatare a faptului că apărarea este o funcție vitală, iar apărarea bunurilor culturale este o datorie etică. Această datorie etică sfințește mijloacele și acțiunile de războiu, care sunt destul de crude. Dar ceea ce importă sunt motivele cărora se datoresc: *Datoria de a apăra bunurile culturale, vieața și existența poporului.* Ostașul, toate organizațiunile militare și însuși statul armat trebue să se subordoneze însă unor anumite tendințe etice, adică virtuților ostășești. Ele sunt valori absolute, căci atitudinele morale eroice au valoare nu numai în timp de războiu, ci și în timp de pace, iar virtuțile ostășești culminează în virtutea onoarei.

Autorul, prin aceste două opere fundamentale, a creat o bază spirituală temeinică pentru rezolvirea de mai târziu și în detaliu a diferitelor probleme de psihologie și etică militară. Am arătat, la începutul acestui articol, care sunt principalele lucrări de psihologie militară care se găsesc sub directa influență a institutului german de psihologie militară. Studiul lor, dar mai ales studiul celor două opere fundamentale analizate mai sus, este de cel mai mare folos, nu numai pentru orice militar intelectual, dar și pentru oricine a reflectat vreodată asupra acestor probleme, actuale astăzi și tratate pentru prima oară cu atâta curaj. Importanța acestor două lucrări crește și prin faptul că ele ne desvălue *sufletul germanului de astăzi.* Conștient de marea răspundere care ar cădea asupra celui ce va duce un nou războiu, a simțit nevoia unei etici militare care să-i fie o călăuză pentru această crudă eventualitate: Nu trebue să dorim războiul, dar trebue să fim pregătiți pentru războiu — nu vrem să cucerim țări locuite de popoare străine, căci nu pot deveni părți ale patriei noastre — vrem să fim liberi din punct de vedere politic și militar, dar ne vom simți totdeauna legați din punct de vedere etic — apărarea bunurilor culturale este o datorie etică — realizarea ideii naționale va deveni o valoare absolută și eternă — virtuțile ostășești cul-

minează în virtutea onoarei. Acestea sunt ideile exprimate mai accentuat prin aceste două lucrări. Ele ne ajută să înțelegem sufletul germanului de după războiu, care, conștient de puterile sale spirituale și materiale, este și conștient de marea răspundere pe care o are față de omenire pentru eventualitatea unui nou războiu.

Căpitan GUSTAV ADOLF ZIKELI

AUTOEDUCAREA

Opera de educare sfârşeşte ea, odată cu timpul de şcolaritate? Formarea şi perfecţionarea diferitelor categorii de forţe individuale, în serviciul unui ideal global, este desăvârşită, odată cu ultima zi a ultimului an de şcoală?

Individul lăsat pe pcioarele lui proprii, în mijlocul vieţii, este „summum", aceea ce a putut el deveni? şi dacă este, rămâne el astfel, în deplinătatea şi în cel mai bun ritm de exercitare şi desvoltare a facultăţilor lui intelectuale, de sensibilitate, a facultăţilor lui fizice şi morale?

Nu. Natura omului, în toate aspectele ei, este dinamică, în continuă mişcare şi devenire, ceea ce înseamnă doar atât: vieaţă.

Şcoala are menirea să formeze pe om, în aşa fel, încât influenţele neintenţionate, întâmplătoare, de mai târziu, să se lovească de anumite principii, mentalităţi şi tendinţi de vieaţă suficient şi bine crescute şi aşezate în interiorul organic al său, pentru ca reacţunile lui să se petreacă, cât mai mult cu putinţă, pe linia idealului de vieaţă acceptat.

Principiile, însă, nu pot suporta, în mod repetat, lovituri fără să se modifice. Ele nu sunt capitaluri definitiv câştigate, fixe. Modul în care se desfăşoară activitatea intelectuală, vieaţa sufletească, idealul şi faptele morale deprinse în şcoală, nesusţinute de tot ce le provocase şi susţinuse acolo şi obligate a se adapta la faptele noi de vieaţă, se modifică necontenit, putând ajunge chiar în poziţii contrare celor iniţiale, cu alte cuvinte, contrare idealului stabilit de societate, prin şcoală, şi asta, uneori, fără ca individul să-şi dea seama sau să fie împăcat cu schimbarea.

Nu se poate deduce, de aici, că omul trebue pus mereu, fără sfârşit, sub influenţa directă a unor educatori exteriori.

Trebue, însă, ca el să cunoască în ce fel poate fi influenţat, în ce sens şi în ce măsură se modifică diferitele lui puteri sufleteşti, de către faptele de vieaţă, pe care le trăieşte. Trebue să-şi poată da seama, să fie conştient de sensul devenirii lui; trebue să ştie cum poate gândi şi interveni el, asupra lui însuşi, pentru a călăuzi, pe linia dorită, această devenire; şi trebue să fie convins că el poate şi este dator, faţă de sine, să facă acest lucru, să exercite un continuu şi luminat self control.

Trebue, cu alte cuvinte, ca omul să devină un educator al propriei lui fiinţe, un autoeducator.

Dacă meseria de educator al altora se învaţă după anumite norme, teoretice şi practice, se desprinde şi se perfecţionează prin experienţa zilnică, luminată în fiece moment, de aceste norme, cum se pot câştiga şi pune în lucru posibilităţile de autoeducare?

Şcoala, care se preocupă de formarea unor forţe fizice şi sufleteşti, — pe linia posibilităţilor organice, — spre un anumit ideal de vieaţă, pare a uita că individul va ajunge în situaţia de a se provoca el însuşi la lucru, la activitate intelectuală, la sentimente alese, la fapte morale, la exerciţii fizice. Deşi ea utilizează o metodă activă, care pune în lucru şi în desfăşurare forţele proprii ale individului, pentru exerciţiul şi perfecţionarea lor, ea pare a uita că resortul declanşator este ea, şcoala, exterior, deci, individului şi că acesta va avea nevoie să fie el însuşi declanşator al lor, el însuşi diriguitor şi dirijat.

Iată, de ex., educaţia intelectuală.

Pentru formarea şi perfecţionarea unor vii forţe de această natură, şcoala, după ce şi-a ales un anumit, potrivit şi limitat, material de cunoştinţe, pune pe elevi în situaţia de a le câştiga ei înşişi, cu posibilităţile lor proprii, încadrându-i în faptul de cunoaştere, într'un mod natural, care să desvolte facultăţile lor proprii de cercetare şi aflare.

In timpul unei lecţii de ştiinţă, prin metoda socratică a întrebărilor, se menţine viu şi activ spiritul elevului, care observă faptele, el, le înlănţue logic, singur, deduce legea generală, o aplică altor fapte sau îi prinde legătura cu alte legi, deja ştiute, tot singur, **numai călăuzit** de întrebările profesorului. Intr'un cuvânt, trăieşte procesul de cercetare şi cunoaş-

tere a adevărului, într'un mod organic, natural, care îl formează, îl educă, în adevăratul înțeles al acestui cuvânt.

Pentru a corecta defectul acestei fragmentări a unei probleme în fărămiturile mici ale întrebărilor parțiale și defectul acestui sprijin, prea continuu pus la îndemână, elevii sunt puși, — sau, dacă e vorba de pedagogia practică, **ar trebui,** să fie puși, — din când în când, în fața unor probleme, pe care să le rezolve sau să încerce să se apropie cât mai mult de soluție, singuri, necălăuziți, pas cu pas, în luptă, cu ansamblul întreg al chestiunii.

Dar, școala, — care se preocupă și de probleme de psihologie, — neglijează să arate cum această metodă de lucru le formează lor, elevilor, care o aplică, facultățile intelectuale. Neglijează să pună în lumină părțile și caracteristicile metodei, să arate de ce și în ce fel influențează ea fructuos, educarea forțelor intelectuale.

Studiul metodei privește pe profesor; este vorba de meseria lui. Pe elev, îl privește rezultatul și efectul ei. In ochii lui, metoda nu se vădește, decât prin efecte. Dacă la sfârșitul lecției, el constată că știe și poate mai mult decât la începutul ei, înseamnă că profesorul „explică bine". In ce fel, datorită căror practici, în virtutea căror legi psihologice, a reușit profesorul să explice bine, acestea nu-l interesează pe elev. El nu este într'o școală de pedagogi, ca să-l intereseze **metoda** de transmis cunoștințe, de format intelectul.

Ba chiar, forma aceasta de **întrebări,** îi apare sub o lumină de multe ori falșă: de **examinare;** îi apare că profesorul vrea să-l verifice dacă „știe" și pe drept cuvânt, pentrucă deseori profesorul face și acest lucru, tot prin întrebări. Nu-i apare întrebarea, așa cum este, o provocare la lucru, la activitatea spiritului, la a găsi prin forțele sale.

Școala neglijează să-i arate că asta vrea: activitatea sa proprie și, cu atât mai mult, neglijează s'arate **de ce** vrea acest lucru.

Neglijează și n'ar trebui s'o facă.

Pentrucă, educația intelectuală nu se termină odată cu școala, nu se termină, în mod natural, niciodată. Spiritul continuă să lucreze mereu, indiferent de trecerea anilor sau de faptul că diploma este deja câștigată.

Spiritul lucrează mereu și el trebue să știe, **cum** să lucreze.

Trebue să aibe grijă ca activitatea lui să se petreacă aşa fel, încât să se formeze mai bine, din ce în ce mai bine, şi să se ferească de deformări, de slăbirea sau atrofierea unora din forţele sale.

Metoda activă din şcoală nu este numai cea mai bună sau singura, care ajută, exercitându-le, perfecţionarea forţelor de lucru intelectual. Ea este şi cea mai bună metodă de câtşigare a cunoştinţelor. Ea dă o înţelegere adâncă, organică, izvorîtă din interior, o convingere solidă asupra adevărului (în opoziţie cu vechea metodă expozitivă, în care convingerea vine din exterior, s'aşează superficial, şubred, fără aderenţă cu fondul personal al intelectului).

Dar, cunoştinţi nu căpătăm numai în şcoală. Avem nevoe de altele noi, — nevoie practică sau nevoia spiritului, — a le câştiga este o preocupare constantă, nelimitată.

Ştie cineva, — chiar dacă a trecut printr'o şcoală activă,— cum să le cucerească în modul cel mai temeinic?

Nu. Pentrucă nu i s'a pus în lumină metoda potrivită, pentru aceasta. Să dibuiască, să o găsească el singur, neajutat de nimeni e mult mai dificil, mai lung şi succesul nu poate veni decât în foarte puţine cazuri izolate.

Abea ieşit de pe băncile liceului şi instalat în ale Universităţii, studentul trebue să citească. I se cer anumite cunoştinţi sau are el nevoia spirituală să le afle.

Ştie studentul să citească o carte de ştiinţă?

Să recunoaştem: de cele mai multe ori nu. Privindu-l cum se chinueşte, aplecat pe rândurile cărţii, forţându-se să descifreze acolo adevărurile, să şi le însuşiască şi să le aglomereze în capul său, eşti tentat să faci o strânsă analogie cu metoda expozitivă. Vezi acolo aceeaşi desfăşurare de cuvinte, care nu se preocupă de personalitatea specifică a celui care le parcurge, vezi aceeaşi înaintare liniară şi continuă, indiferenţă faţă de acel care sileşte să se menţină în ritmul ei, vezi aceleaşi procese de cercetare *expuse*, pe care cititorul se sileşte (acest „se sileşte" dă nota caracteristică de artificialitate) să le urmărească, să le vadă, în loc de a le trăi el însuşi.

Ştie un student să *imite metoda activă din şcoală* (dacă a avut fericirea să treacă printr'o astfel de şcoală)? Ştie el că trebue să citească, întâi, numai titlul sau tabla de materii şi imediat să închidă cartea, pentru a încerca singur, deoparte, rezolvarea

chestiunii? Să se oprească, *voluntar*, în cuprinsul cărții, pentru a vedea cum ar cerceta, cum ar trata el, de capul lui, de aci încolo, problema? Știe să revină înapoi, pentru a se verifica, pentru a desprinde acum felul de a privi al autorului, *în raport cu al său*, pentru a sesiza întru cât s'a apropriat „à priori", de el sau în ce constă deosebirea de punct de vedere? Știe el să privească *critic* fiecare vorbă a autorului, comparând-o cu aceea, pe care ar fi utilizat-o el? Știe să nu-și oprească, artificial, activitatea spiritului cu ultimul cuvânt din ultima pagină, ci să o lase să continue în aplicări, în legătură cu fondul existent, s'o utilizeze ca treaptă nouă, de care e capabil să dispună, spre cunoașteri noi?

Și mai cu seamă, știe el ce importanță în formarea spiritului și în temeinicia adevărurilor ce le capătă, are această citire critică și activă?

Nu. Să recunoaștem, prin chiar structura ei, o carte îndeamnă la atitudinea receptivă, înregistrătoare; să recunoaștem că drumul celei mai mici rezistențe conduce dela sine, spre graba culegerii și apropierii superficiale a cunoștințelor, în locul cercetării personale și cuceririi, prin forțe proprii.

Numai dacă cel care învață a fost pus în gardă, a judecat și a fost convins de efectele cititului superficial și grăbit, în comparație cu efectele cititului activ, împletit cu participarea personală a cititorului, asupra structurii și puterii intelectuale, asupra temeiniciei și valorii de instrument a cunoștințelor căpătate, el se poate decide să adopte atitudinea aceasta din urmă, cea mai avantajoasă pentru el, de învățare.

Dar pentru aceasta, el trebue să fi studiat aceste metode, să fi văzut luminos și influența lor educativă și importanța lor ca instrument de cercetare, să se fi convins de valoarea celei, care o posedă.

In plus, trebue să cunoască *tehnica* metodei, modul de a o pune în aplicare și să se fi *desprins*, să aibă *puterea* de a o aplica, de a și-o aplica el singur ca metodă de lucru intelectual.

Trebue, deci, ca el să fie pedagogul lui însuși.

Pentru aceasta, trebue ca școala care se preocupă să-l formeze în toate direcțiile, să se preocupe și de formarea lui ca atare.

Școala să nu se ascundă, când îi pune întrebări ca să-l provoace la activitate proprie. Să-i arate *de ce* face acest lucru,

să-i arate interesul lui pentru a lucra astfel (interesul este un motor pedagogic destul de puternic, care se cam neglijează, probali pentru a nu obișnui cu raportarea continuă la ego).

Şcoala aceasta care se călăuzeşte atât de mult de principiul individualităţii, să insufle individului dorinţa de perfecţionare dela sine și prin sine. Dar trebue să- pună la dispoziţie instrumentul necesar pentru aceasta, să nu-i ascundă, ci, din contră, să-i arate cum lucrează ea pentru această perfecţionare a lui și cum ar putea lucra și el însuși.

Am elevi care, în convorbiri în afară de ore, mă întreabă: „De ce facem noi atâta matematică, când eu o să mă fac jurist?" sau altul, tare la purtea ştiinţifică: „Eu aş fi fericit, dacă aş fi liber să mă ocup cât vreau de Fizică; eu o să mă fac inginer; aş vrea să am de pe acum o vedere solidă asupra științei. Așa, îmi pierd atâta vreme și atâta energie ca să interpretez literatura română sau franceză, care nu-mai va servi la nimic; eu n'o să fiu critic".

Acestea și altele trădează două lucruri: 1) că elevii lucrează în școală împinși și de interesul lor propriu; 2) că ei nu cunosc într'o vedere largă și înțelegătoare acest interes.

Ar fi fost bine ca viitorul jurist să fi fost convins că dacă Matematica și adevărurile ei nu vor avea pentru dânsul o utilitate în sine și directă, cercetarea ei metodică îi poate forma un spirit logic strâns; că acest spirit logic este necesar oricărui om întreg, inclusiv juristului; că juristul, care pornește dela stabilirea unor fapte și le ia ca premize pentru ca, în cadrul normelor stabilite de cod, să ajungă la concluzii, nu face decât să desfășure un proces de logică. Ar fi fost bine dacă viitorului inginer i s'ar fi arătat câtă bogăţie de vieaţă sufletească se află în literatură și ce deosebire este între un om care se limitează la recile și uscatele chestiuni de tehnică, faţă de acel care, pe lângă acestea, știe să trăiască sufletește pe planuri mai variate.

Numai explicitarea idealului de educaţie și a mijloacelor de ajuns la el, poate determina pe elev să se încadreze real și strâns, din impuls propriu, în îndatoririle școlare.

Şi, cu siguranţă, șansele de reușită sunt mult amplificate când elevul își dă seama unde și în ce mod trebue să ajungă, când el devine un colaborator *convins* la chiar opera de educaţie.

Dar și mai important este că *a explica ce trebue să devii*

și prin ce metode poți s'o faci, înseamnă a transforma pe elev într'un autoeducator, într'un om care știe să voiască sau să evite diferite influențe, în lumina unui ideal de vieață, care poate să fie deprins a acționa conștient — în mediul extern sau în interior — pentru propria lui perfecționare.

Am dat mai sus exemplul educației intelectuale, încercând să arăt că este necesar ca elevul să știe în ce constă metoda activă, care sunt influențele ei și cum trebue pusă în lucru această metodă.

Dar și în celelalte ramuri de educație, care tind să formeze împreună pe omul întreg, cred că e avantajos să se pună în lumină ce se caută și în ce fel. In educația fizică, în educația morală, socială etc., trebue ca elevul să vadă el însuși *cum* l-a format școala și cum va trebui el singur să caute să se formeze în mod continuu.

Să-i dăm putința a se feri ca din copil svelt, vioi, simțitor să devină un om obez, somnoros și indiferent.

Dintr'un om care suferă influențele exterioare în mod inconștient trebue să facem unul conștient, care-și dă seama de ele, de direcția, de amploarea și de așezarea lor sau nu pe linia dorită.

Toate influențele, zise neintenționate, care nu sunt, deci, provocate de educatori, vor putea deveni utile sau lipsite de pericol, trecute prin prisma critică a preocupărilor de autoeducare.

Nu discut, aici, cum trebue, în detaliu, să realizeze școala acest lucru. Dacă fiecare profesor, în parte, trebue să explice ce urmărește și prin ce mijloace, în ramura de educație, pe care o are ca preocupare principală; dacă trebue să facă acest lucru la începutul studiului, pentru a da imboldul necesar sau la sfârșitul lui, când elevii știu mai exact despre ce este vorba sau să presare aceste învățăminte în cursul studiului, în ocaziile cele mai favorabile; dacă se poate face acest lucru chiar la cursul inferior, unde nu se pot încă, analiza procese psihologice, arătându-se, de ex., că Matematica desvoltă mintea așa cum exercițiile fizice desvoltă trupul și că judecata astfel desvoltată e bună și în alte variate domenii; sau dacă ar fi mai bine ca această sarcină a formării de autopedagog s'o aibă numai profestorul de Filosofie, care să discute acest lucru în imediată și

directă legătură cu studiile de Psihologie, Logică și Etică, pe care le tratează.

Intenția mea nu a fost să epuizez problema, ci numai s'o schițez.

Mi se pare că a face din elev un educator al lui însuși, cu scopul și mijloacele precizate și conștiente, aduce și o prețioasă colaborare școalei, punând-o în condiții mai naturale și mai potrivite de lucru, dar formează și un om bine stăpân pe evoluția lui postșcolară, ceea ce ar fi în avantajul și al lui și al societății.

Cred că întrevăd pentru această problemă o importanță, care nu i se acordă deajuns. Școala, chiar dacă se ocupă incidental de ea, nu o face *sistematic* și perseverent.

Aceasta m'a îndemnat să încerc a atrage atenția asupra ei.

EUGEN RUSU

Idei, fapte, oameni

CÂTEVA COMEMORĂRI

P. CERNA

Cei douăzeci și cinci de ani care s'au împlinit zilele trecute, dela moartea lui P. Cerna, au constituit un nou prilej de comemorare pentru regretatul poet dispărut în floarea tinereții. Ca întotdeauna, și de data aceasta, publicistica a fost foarte darnică cu poetul dobrogean — aproape că nu a fost revistă sau ziar care să nu-i închine mai multe pagini sau articole. — Ne-am încredințat încă odată mai mult că foarte puțini dintre scriitorii români dispăruți s'au bucurat în decursul vremii, de o așa de mare atenție. Dacă P. Cerna merita sau nu acest lucru nu este cazul să discutăm acum; oricum, faptul ne onorează cu atât mai mult cu cât autorul frumoaselor imnuri de iubire și discretul concretizator artistic al *Zilelor de durere* din 1907, deși bulgar după ambii părinți, se integrase culturii românești, simțirii și cugetului poporului nostru cu totul, servindu-l ca un adevărat și legitim fiu al lui.

Sfertul de veac depănat dela moartea acestui distins suflet ne-a permis să înregistrăm o năzuință unanimă întru valorificarea lui P. Cerna ca poet. Am asistat astfel, la elogieri și negări duse la extrem. Pe lângă sutele de articole apărute între timp, tiparul ne-a oferit și vreo șase-șapte monografii dintre care două în limbi străine (Marcello Camilucci: *La vita e l'opera di Panait Cerna,* Roma 1935 și H. Capitanov: *Panaiot Stanciov-Cerna,* Bazargic 1936).

Monografiile acetea ne onorează, de asemeni, pe noi, ca și pe poet; dar mai mult prin intenție, decât prin realizare și mai ales prin utilitate. Cele românești, excelând prin repetite erori biografice au ținut în loc adevărul istoric literar asupra omului și o vădită lipsă de înțelegere și obiectivitate asupra operei. Monografia italiană, urmând pe cele românești a făcut cam același lucru, cu excepția unei insistențe onorabile asupra fondului ideologic și filiațiilor lui. Monografia bulgară, afară de firești

exagerări asupra valorii poetului, cu reflexii în favoarea spiritului bulgar, a adus foarte importante date biografice asupra lui Cerna, dar numai atât, rămânând ca asupra operei să se limpezească multe puncte de vedere.

Aşa stând lucrurile, cei douăzeci şi cinci de ani dela moartea lui P. Cerna, prăznuiţi zilele trecute, ne oferă mai mult o perspectivă şi un îndemn de care istoria literară şi critica românească trebue să se sezizeze şi să definitiveze poziția şi adevărata valoare a poetului şi operei sale.

C.-S.

BARBU DELAVRANCEA

Există, undeva într'un oraş dela granița de Vest, o statue. Bronzul are zâmbet fără culoare, buzele strânse. Işi priveşte visul împlinit şi, cu aceeaşi incolăcită hotărâre, ar vrea să ţâşnească orbitor spre ţara de dincolo de Tisa. Cine descoperă o clipă în faţa bustului, îl poate avea întreg, aşa cum a existat o viaţă întreagă. Nu numai pe chipul lui se descoperă virtuosul meşteşugar de condeiu, dar mai ales, în interior, oricine poate bănui pe adevăratul „Vifor".

Ochii scrutători, iluminaţi pentru zodia de mâine a României; părul vâlvoiu, răvăşit în uluitorul patetic, neînăbuşit în niciun discurs şi'n nicio acuzaţie, gesticulaţia mâinilor care aduc trosnetul norilor încinşi, ori vuetul pădurii în furtună. Cred că, întreaga fizionomie a lui Delavrancea nu poate fi redată mai explicit şi în nuanţele cele mai ciudat caracteristice ale firii sale, decât printr'o bucată muzicală. Şi, dacă destinul n'ar fi purces ielele cu vers şi lire în sufletul lui, viforul ar fi devenit (e o siguranţă imediată şi certă), cel mai pătimaş răscolitor de motive melodice; ar fi fost un muzicant, cuprins între aristocraţia miracolului sonor şi apoteoza vijeliei magice.

S'au împlinit douăzeci de ani dela moartea lui!

Astfel, numai, se mai poate înţelege ce-a fost un trecut şi ce sunt amintirile comemorate. Este un moment pios de reculegere, de intimă afectivitate şi vor trebui să treacă alţi ani, pentru ca să se petreacă acelaşi fapt.

Dar, nicio editură n'a înţeles să-şi împodobească vitrinele cu o nouă ediţie a operelor sale. Mulţi din cititorii de astăzi, dealtfel, confundă cărţile, cu nişte simple nomenclaturi fără interes. Sunt necesare numai cunoştinţele sumare sau (adesea)

speciale din şcoală? Natural, se pune o problemă a propagandei, care nu trebue desbătută, însă, aici.

Să ne mulţumim cu atât. Cu toate că ne mulţumim, doar, cu o înregistrare cronologică în volumele de istorie literară.

Şi dacă Barbu Delavrancea ar fi un accesoriu al vreunui curent sau şcoli.

Din contră, autorul „Apusului de soare", îşi revendică dreptul de-a fi singular, un deschizător de drumuri noi, fie spre nuvela psihologică, fie spre drama patologică şi şeful unui moment istoric prin triologia sa.

Curios: în structura lui Delavrancea e un complex virulent de aspiraţii şi îndoieli, de optimism şi întunecime. Temperamentul său îmbrăţişează dintr'odată cele mai tragice leit motive ale vieţii ca experienţă şi ale vieţii ca sugestie ori intuiţie.

Autorul „Trubadurului" a putut scrie cu mult meşteşug şi cu o înaltă factură pasională proză reală, bazându-se numai pe experiment, iar activitatea dramaturgică-istorică, numai prin intuiţie.

Experienţa mai poate fi notată şi în concepţia sa artistică. Dacă, elocvenţa, romantismul, vijelia şi exuberanţa cu care se manifestă (ceea ce i-a făcut pe prietenii lui să-l numească „Viforul"), n'au putut dilua cu nimic psihologia scrisului în sine, i-a adăugat, totuşi, o făţişă evidenţă de vibraţie şi pasiune interioară.

Barbu Ştefănescu Delavrancea, de altfel, matur, a cunoscut vremile cele mai grele şi mai negre pentru România. Ţara intrase în marea luptă cu sine. Şi atunci, istoria şi-a dat seama că scriitorul nu este numai un modelator de personagii, ci este primul luptător. Generaţia Take Ionescu, Octavian Goga, Delavrancea, a trecut peste simplul primat al contractelor pactice, şi în emoţia unui entusiasm unanim, generaţia cere reintegrarea României pe linia marilor puteri.

Delavrancea se răzbună pe finalul eroilor săi din triologie, fără să ştie că nu va putea vedea niciodată graniţele în identităţile lor fireşti.

Opera lui se desvoltă astfel, zi cu zi, pe planuri diferite. Cine l-a cunoscut, a văzut în el omul din singurii români integri, desăvârşiţi.

S'a făcut, pentru unii comemorarea unei amintiri, a unui nume, pentru alţii.

Pentru noi, s'a ţinut slujbă religioasă pentru luptătorul Delavrancea şi pentru scriitorul, care tot vibranţi, neliniştiţi, pasionaţi, vijelioşi, rămân întruchipaţi sub chipul de bronz al unuia singur.

Mai poate pieri o asemenea amintire când prin ea năprasnicul trecut arde ca un gheizer?

GEORGE COŞBUC

Omagiu-poem lângă un mormânt, care a rămas atâta timp fără o cruce la căpătâiu. Veneau adesea, în seri plumbuite şi reci, sus la Bellu, grupuri de studenţi şi şcolari, să'ngenunchie, să scormonească pământul (să-i simtă inima şi gândul), aprinzând smeriţi câte-o lumânare, punând câte două fire de flori proaspete. Şi ce cald era pământul şi ce bun, de-abea şi se deslipea de degete!

Ardealul, întotdeauna, — în cele mai neprielnice vremi şi răspântii, — ne-a trimes câte-un om. Convoiul e lung, căci, dincolo de Carpaţi, se oţeleau în pieptare alte speranţe şi pruncii îşi cunoşteau din faşe misiunea lor.

George Coşbuc a deschis Ardealului o zodie nouă. L'a definit prin cântece şi l-a sugerat prin însă-şi însufleţirea lui.

Sunt suflet în sufletul neamului meu,
Şi-i cânt bucuria şi amarul.

Aşa a înţeles poetul dela Hordău să se verifice în destinul Ţării. Mereu impresionat de reflecţia exodului ardelenesc în sensibilitatea sa, mereu existent pe-o singură piatră de hotar: **patria.**

Oglindirea şi proecţia ţării a aflat-o în ţăran. Astfel, neizolat de evenimente şi de circulaţia faptică a istoricului, George Coşbuc, a cristalizat în ţăran însăşi devenirea naţiunii sale. Printr'un proces de condiţii legitimate în temperamentul lui, l-a făcut exponentul unei revoluţii verticale-revoluţie de spirit. De aceea, întreaga lui operă poetică are un caracter dinamic, pentrucă în toate acţiunile se petrece acelaşi spectacol: revelaţia limpede a soldatului şi-a pionierului.

Cel mai reprezentativ poet al ţărănimii, nu pentru motivul că relaţiile poetice amintesc întotdeauna acest nostalgic sau optimist accesoriu, ci, mai ales, pentrucă el exprimă o terapeutică, o salvare a românescului prin ţăran. Dela mit la trăirea în românesc, nu este decât un act de creaţie şi poate, unul de trăire.

Mă doare'n piept, dar nu să ţip,
Şi-aşa mi-e dor de-acasă!

Elogiul pentru omul şi poetul ar putea intra în altă menţiune. Voevodului baladei, însă, i-ar trebui închinate articole întregi de înţelegere, critică şi explicaţie a poeticii sale. Ne oprim, numai aici. Măestrul meşteşugar a rămas în eternitate.

Chiar, dacă se va întâmpla să intrăm din nou în beznă, cărţile lui George Coşbuc ne stau, biblii fermecate la îndemână.

NICOLAE GRIGORESCU

Izolat în sine, a fost un boem incorigibil, un talent care n'a călătorit decât pe drumurile inspirației sale. Vieața l-a recunoscut într'un copil de zece ani, care deprindea meșteșugul zugrăvirii dela un iconar din București. Și apoi, au început svârcolirile, neliniștile, visurile strânse ca'ntr'un ghioc, — cerându-se realizate. Zugravul de biserici ar fi rămas la Zamfira prahoveană sau Agapia din Neamț, dacă ispita nu-l cheamă spre alte tărîmuri. Și după pădurea franțuzească Fontaine — bleu, iată-l pe Nicolae Grigorescu pornind cu cărucioara, alături cu vopselele, cu tablele, cu penelurile, cutreerând câmpuri și pajiști românești, în mijlocul cărora răsăreau veseli și sprințari, ba un ciobănaș frumos ca o domniță, ba o Ileană cu basmaua albă sau zestrea căpătâi.

Nicolae Grigorescu a fost prin excelență un poet. In el au stat ascunse oarbe filoane de poezie și numai în fața unei superbe fatalități, penița se transformă în pensulă de maestru. Poet al unei primăveri limpezi și argintate, pictor al unei tinereți autochton — românești. In pânzele lui, România se desvălue sub aspectele ei, cele mai naturale, se împlinește sub mitul unui pitoresc animat, trăind, vorbind, cântând, râzând.

S'au împlinit de curând o sută de ani dela nașterea lui. Comemorarea a fost simplă, poate o tot atât de plastică expresie a temperamentului său.

Dar, pictorul Nicolae Grigorescu, a intrat în legendă și va rămâne închis în ea, iluminat și senin, ca'ntr'un zodiac de constelații noi. Spirit mereu frământat de alte țeluri, suflet închis sub semnul atâtor spectacole ale naturii, pictorul care le-a învins, care a ridicat românescul din ele, la valoare universală, este totuși o taină. O taină cu culminante și puncte obscure, pentrucă însuși geniul lui a însemnat o disperată revoluție în arta românească. Demoni și arhangheli, torturi și veșnice căutări s'au îmbulzit cu panică pe penelul, care mai târziu va crea pânze fermecate.

La răscrucea timpurilor viitoare, numele lui va fi icoană, poate; vor trece drumeți, vor descoperi și se vor închina. Mergem vertiginos spre alte puncte cardinale.

Și totuși, de ce ne închinăm lui Mihai Eminescu și Nicolae Grigorescu?

Poate, pentrucă'n ei ne regăsim pe noi și totodată, chiar viziunea celui mai copleșitor românism.

CONGRESUL MONDIAL DE SOCIOLOGIE

Dela Auguste Comte și Yohn Stuart Mill, până la precizările academice ale lui Emile Durkheim și Gabriel Tarde, sociologia și-a fixat definitiv poziția sa în cadrul filosofiei contimporane. Dacă la început era considerată ca o rudă apropiată a altor ramuri de cercetări sociale, în urma viilor desbateri și metodice întreprinse de cei mai indicați gânditori, astăzi (se pare) năzuește să se izoleze, pentru a-și lărgi cât mai mult orizontul de vederi și să-și mențină identitatea de știință unică.

De altfel, însă-și considerațiile lui Max Weber, Spranger, N. Hartmann, plurificate și într'o continuă căutare de lucruri, oameni, fenomene sociale noi, caracterizează veșnica modificare a sociologiei, sub circumstanțe din ce în ce mai restrânse, mai vagi. Pentrucă, fenomenele și actele sociale n'au niciodată o limită. Ele scad și cresc, în dependență de clauze interne mai ales.

De aceea, cu fiecare an, Institutul Internațional de Sociologie dela Paris, ține un congres, în diferite centre ale Europei, pentru a necesita o cât mai generală comportare și o cât mai medie centralizare a tuturor cunoștințelor din întreaga lume. Numai așa, argumentele (pro și contra) vor tăia drum nou științei.

„Intrăm într'o vreme în care acțiunea de conducere a rațiunilor e neasemuit amplificată prin științele sociale", explică d-l D. Gusti. Iată, deci, un nou motiv, pentru ca în coordonarea congreselor mondiale să se mențină ordinea și imperativul unor noi deziderate.

Istoria, împărțită în evuri și perioade temporale, nu mai are nicio valoare, dacă nu desvălue o altă stare de spirit, o altă mentalitate.

Intrăm, deci, într'o înțelegere unanimă. Cert este, că egalizarea părerilor nu se va face niciodată. Vor exista întotdeauna divergențe și contrariantel Dar, un congres este în plus, un corolar al muncii, al sforțărilor, e (mai mult) o libertate a ideilor.

Ultimul congres mondial s'a ținut în toamnă, între 1—6 Septemvrie, la Paris. Al XIII congres sub președenția d-lui René Maunier, șeful Institutului Internațional de Sociologie.

S'a discutat problema „echilibrelor sociale", sub următoarele laturi: istoric, metodologic, determinarea și definiția tipurilor de echilibru social, morfologia, patologia și fiziologia critică.

România a participat prin patru comunicări, în legătură cu echilibrele sociale:

1. *Dimitrie Gusti:* Paralelismul sociologic.

2. *H. H. Stahl:* Momente de echilibru în istoria satului românesc.

3. *Traian Herseni:* Echilibrul social al satului românesc actual.

4. *G. Vlădescu-Răcoasa:* Echilibre internaţionale şi un raport asupra sociologiei din România.

Toate aceste patru comunicări au fost destul de elocvente, pentru ca toţi membrii congresului să se intereseze cerând amănunte asupra sociologiei româneşti. Căci, se ştie de către toţi, Şcoala dela Bucureşti, de sub directa conducere a d-lui prof. D. Gusti, preconizează puncte noi şi a ajuns la concluzii pe deplin satisfăcătoare, inedite pentru ţările străine..

Şcoala dela Bucureşti, e novatoare, sfera ei de acţiune concepe alte vederi şi alte esenţe, şi foarte interesante pentru ceilalţi. Incepând dela Teoria Cadrelor (schiţa doar, a uimit pe congresişti) şi până la monografia realităţii sociale româneşti, şcoala d-lui Gusti merge spre o altă axă centrală a sociologiei. Determinantele sale acceptă alte directive, altă metodică.

Astfel, sociologia olandeză (care se bazează pe disciplina lui Steinmatz, o afiliată a disciplinei gusti-ene) a cerut, pentru cursurile sale, întreaga operă a Şcoalei dela Bucureşti. In numele sociologiei ceho-slovace, profesorul Arnost Blaha, personal printr'o scrisoare elogiază noile îndrumări ale celui dintâi sociolog român (ca valoare). Insuşi René Maunier a făcut o vizită în România, pentru ca să constate realizările la faţa locului. Odată ajuns aici, şi-a dat seama că Sociologia Românească nu este numai un corolar în sociologia internaţională, ci aportul său, pe cât este de-o valoare incontestabilă, pe atât descoperă o nouă cale a ştiinţei.

De aceea, la Paris, s'a precizat că viitorul congres va avea loc la Bucureşti. Alegerea Bucureştilor şi nu a New-Yorkului (unde are loc expoziţia mondială) se datoreşte deci, viului interes al congresiştilor pentru sociologia românească.

Congresul se va ţine (probabil) în luna August a anului 1939, chiar sub preşedinţia d-lui prof. D. Gusti.

Vor lua parte atât membrii „Institutului Internaţional de Sociologie", cât şi membrii „Federaţiei societăţilor şi instituţiilor de sociologie" (din întreaga lume). Organizatorii români contează pe cel mult 500—600 de congresişti. Numai din America (posibil) vor participa între 200—300 de congresişti. Vor fi aproape 2.000 de comunicări, având în vedere că punctele esenţiale ale programului sunt vaste, îmbrăţişând şi laturi înrudite.

Aşa dar, printre diferiţii membri ai celor două asociaţii, vom avea ocazia să cunoaştem prezenţa a celor mai încercaţi şi renumiţi sociologi: E. A. Ross, Cooleey, Joseph Roucek Moselby, Arnost Blaha, A. Cuvillier, Albert Marinus, Le Play, Luigi Pagoni, Rancesco Coletti, Enrico Vocchio, Steinmert, Max Shel-

ler, dr. Helmut Klocke, Frayer, Paul Barth, Franz Oppenheimer etc.

Şi cu toate că la celelalte congrese, unde (de pildă Duprat îşi anunţa comunicarea, grupul advers Fouconnet-Bougle, nu lua parte (având în vedere extremismul lor în discuţia sociologică), de data aceasta ei vor fi invitaţi special. Natural, că congresul se va bucura de o multiplicitate de corespondenţe şi detalii, destul de interesante.

Cât priveşte celelalte trei centre româneşti: Cernăuţi, Iaşi, Cluj, colaborarea lor efectivă prin d-nii: Brăileanu, Andrei şi Sudeţeanu, se va face sub toate rezervele.

Cu privire la modul de organizare al congresului s'a propus lucrul în şedinţe plenare şi în secţiuni. In cadrul discuţiilor s'au propus următoarele teme: metodele sociologiei (cu o specială privire a metodei monografice), problema sat-oraş, problema popor-naţiune, problema statului. Iar în cadrul şedinţelor în secţiuni: problema coordonării ştiinţelor sociale în învăţământ, a familiei, a claselor, a partidelor şi a societăţii.

In acest sens, d. prof. D. Gusti a înaintat Institutului Internaţional de Sociologie dela Paris, următorul proiect-program, susţinut şi de d-nii: Mircea Vulcănescu, Traian Herseni, H. H. Stahl, Vlădescu-Răcoasa, Anton Golopeniţa cei mai de seamă exponenţi ai sociologismului gusti-an).

1. *Où en est la sociologie?* (Bilan de la Sociologie mondiale en 1939).

Ea ar comporta trei şedinţe plenare, a căror teme ar fi:

a) Conceptions sociologiques contemporaines et leur influences sur les sciences sociales particuliers;

b) Exposés et conformations des différentes conceptions et de leur contribution à la solution des problèmes spéciaux.

2. *Les Méthodes actuallement employées en sociologie. Leur visées. Leurs résultats.*

Exposé des différentes méthodes et de leurs résultats intéresants pour le développement des sciences sociales.

Section (variant selon le nombre des rapports comuniqués):

a) Sociologie monografique;
b) Sociologie statistique;
c) Sociologie comparé, etc.

3. *L'utilisation des résultats de la sociologie par la politique d'Etat.*

Exposé des recherches sociologiques entreprises, ou à entreprendre, par les différentes institutions publiques et privées, dans le but de faciliter les tâche de l'état et de l'administration.

De sigur Institutul Internaţional, luând în consideraţie că organizarea congresului se va face în România, va aproba cu unanimitate proiectul-program.

In afară de notele de mai sus, membrii Şcoalei dela Bucureşti, vor mai pregăti următoarele lucrări:

1. Tipărirea în limba franceză a două monografii complete, cele mai edificatoare pentru explicarea metodei româneşti: Drăguş şi Şanţ-Năsăud.

2. Tipărirea în limba franceză unei vaste bibliografii a satului românesc.

3. Organizarea unei expoziţii metodologice: hărţi, diagrame, genealogii de familii, în sfârşit toată aparatura, pe care sociologia română o are la îndemână, în desăvârşirea metodei de lucru.

4. O monografie experimental-demonstrativă a unui sat mare, frumos, cu concursul echipelor studenţeşti. Congresiştii se vor deplasa până acolo şi vor lua, personal, act de justeţea şi importanţa lucrărilor, în acest sens.

Discuţiile, la Bucureşti, vor dura maximum o săptămână. După aceea membrii congresului vor vizita ţara pe ruta: Bucureşti-Moldova-Bucovina-Maramureş-Banat-Dunăre-Deltă.

Ne vom găsi, astfel, în faţa unui moment de-o însemnătate covârşitoare. Nu numai motivul că România va găzdui pentru câteva săptămâni una din cele mai scrutătoare elite de gândire universală, dar, mai ales, că este un om care, printr'o continuă muncă şi un elan românesc, a creat pe de o parte sociologia românească, pe de alta, a furnizat României una din cele mai concrete valori ale ei.

Congresul Internaţional de Sociologie, ce va avea loc în 1939, nu este un fapt didactic, ci o pătrunzătoare cunoaştere a unei ţări, care are astăzi mai mult drept la universal.

LAURENŢIU FULGA.

RECENZII

CĂRȚI

MIHAI D. RALEA: *PSIHOLOGIE ȘI VIEAȚĂ. (Ed. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II").*

Cu numele d-lui Mihai D. Ralea ne-am întâlnit destul de des în revistele românești mai de seamă, de după războiu *(Revista de Filosofie, Viața Românească,* al cărei director, în prezent, este, etc.).

Impunându-se ca un emerit eseist, articolele d-sale de ideologie și literatură l-au plasat dintru început alăturea de d-nii: Lucian Blaga, Tudor Vianu, etc. Ca și aceștia, și d-l Mihai D. Ralea și-a înmănunchiat unele eseuri în volum, încât am înregistrat pe rând: *Ipoteze și Precizări în Știința Sufletului*· (Ed. Casa Școalelor, 1926), *Interpretări* (idem 1927), *Contribuții la Știința Societății,* (idem 1927), *Valori.* (Ed. Fundațiilor Regale, 1936), etc.

Reluând primul d-sale volum, amintit aici, epuizat, în prezent, revăzându-l și adăugându-i încă patru studii *(Asupra Saturației Fenomenelor Sufletești, Câteva Observații asupra Psihologiei Simbolului, Aspra Expresiei Sociale a Emoțiilor, Pragmatism și Psihologie),* d-l M. D. Ralea ne prezintă un nou volum de studii și eseuri sub denumirea: *Psihologie și Vieață.*

Ne mai având prilejul să discutăm asupra articolelor care au intrat în componența *Ipotezelor și Precizărilor* amintite, ne vom ocupa acum și de acestea, ca și de cele ce completează cele trei sute de pagini ale volumului recent apărut.

In eseul care dă și titlul volumului, autorul stabilind raportul dintre psihologie și viață, arată geneza și funcțiunea naturală, ca entitate socială a celei dintâi, față de cea de pe urmă. Recunoscând rezultatele nefaste la care poate duce excesul autoanalismului psihologic, d-l M. D. Ralea susține, contrar filosofilor germani Simmel, Scheler și Klages, firescul și utilitatea psihologiei pentru indivizi și colectivitate, mai ales „acolo unde

e nevoie de a intra în relaţiuni sociale altfel decât prin violenţă". De sigur că cititorul avizat nu va face confuzie între psihologia luată în acest sens şi inteligenţă.

Pledând pentru menţinerea celei de a treia dimensiuni a fenomenelor sufleteşti, pentru intensitate, în *Saturaţia fenomenelor sufleteşti*, d-l Ralea susţine, ca o a patra dimensiune a faptelor psihice, *saturaţia*.

Prin aceasta, autorul înţelege un element determinant al modificării factorului sufletesc. Căci, observă, cu drept cuvânt, d-sa, o persoană sau un peisagiu nu ne mai apar a doua sau a treia oară, precum ne-a apărut prima dată. Cărui fapt se datoreşte această schimbare? Trebue să existe un proces propriu fenomenelor sufleteşti, şi acesta este ceea ce d-sa numeşte *saturaţie* psihică. Ea este „altceva decât durata unui fenomen sufletesc. Durata e continuă. Saturaţia presupune repetiţii şi reluări, deci pauze".

Considerăm acest lucru ca un bun câştigat pentru patrimoniul psihologiei generale.

In cel de al treilea eseu, d-l Ralea face un foarte interesant expozeu al existenţei simbolului în toate manifestaţiile — şi, în deosebi, în creaţii — de ordin social sau cu resort social (magie, religie, artă, ştiinţă, etc.). Şi aici, autorul ne deschide perspective noi, asupra psihologiei simbolului, lucru care se întâmplă şi în eseul următor. *(Asupra expresiei sociale a Emoţiilor)*. Am fi dorit, însă, ca aici să fie luate în discuţie şi teoriile Herbart-Nahlowski şi James-Lange. Am fi avut consecinţe mai bogate.

Un studiu de dimensiuni foarte largi, peste nouăzeci de pagini, şi care deschide interesante discuţiuni este *Problema Inconştientului*. Foarte bine informat şi cu deosebite însuşiri stilistice, care-l caracterizează, d-l M. D. Ralea, după ce face istoricul descoperirii acestei facultăţi psihice, examinează şi cântăreşte valoarea teoriilor emise de medicină, fiziologie, filosofie şi psihologie asupra inconştientului.

Trebue să mărturisim, însă, că, împărţind accepţiunea cuvântului după natura şi modul de manifestare a acestui fenomen sufletesc, privit, după natura sa, inconştientul, pentru d-l Ralea este, adesea, acelaşi lucru ca subconştientul, ceea ce pentru noi e ceva cu totul diferit. Astfel, autorul, prezentând (p. 61) exemplul lucrătorului din fabrică, spune că acesta, după mai multe repetiţii ale exercitării îndeletnicirilor sale profesionale, va parveni să execute fapte inconştiente. Şi, mai departe, (p. 62), d-sa precizează: „Oridecâteori o mişcare (conştientă N. R.) e repetată, e trecută fatal în inconştient". Noi, susţinând că orice fapt trecut cândva prin conştient devine subconştient, pretindem ca şi în exemplele oferite de către d-l Ralea, mişcarea de care pomeneşte d-sa intră în subconştient, nu în inconştient. Socotim, de asemenea, că subconştientul nu poate fi luat ca un intermediar între Conştient şi Inconştient, aşa cum şi de data aceasta admite

autorul (p. 93). Intrucât considerăm inconştientul numai ca pe o forţă, înainte de toate, ancestrală, suntem dispuşi mai repede a admite conştientul drept intermediarul dintre sub şi inconştient. In schimb, suntem în deplin acord cu d-l Ralea, în ce priveşte formele de manifestare ale inconştientului şi adoptăm întru totul propunerea celor două tipuri: *inconştient funcţional* şi *inconştient de adaptare*, e o consecvenţă perfectă între premizele şi concluziile respective.

Aproape aceleaşi mari proporţii le oferă studiul asupra *Formării ideii de personalitate.* Sunt şi aici, atâtea date informative şi sugestii personale, care, ca şi celelalte eseuri, ne încredinţează că d-l M. D. Ralea, în calitatea d-sale de profesor universitar nu se complace numai într'o atitudine rutinară, ci, este într'o continuă cercetare de probleme, disecând, analizând, cumpănind şi promovând în acelaşi timp, propriiel sale idei, cu sugestii fecunde şi concluzii roditoare.

CAMIL PETRESCU: *MODALITATEA ESTETICĂ A TEATRULUI. (Ed. Fundaţia pentru Literatură şi Artă, „Regele Carol II").*

Cu apariţia masivului său volum de *Teze şi Antiteze* d-l Camil Petrescu ne oferea, odată cu variatele şi sugestivele d-sale eseuri, multe probleme, în legătură cu teatrul. Deşi în acest domeniu, înregistrasem încă cu mulţi ani mai înainte, scrierile unor eseişti ca d-nii: Ion Marin Sadoveanu, *(Drama şi Teatru);* Tudor Vianu, *(Arta Actorului);* Ion Sânggeorgiu, (Articole în revista *Viaţa Românească,* prin 1932), etc., totuşi, atenţia ne era mai mult solicitată de către condeiul d-lui Camil Petrescu, autorul *Tezelor şi Antitezelor* aducând un punct de vedere în problemă, acela fenomenologic, d-sa dovedindu-se un fenomenologist prin esenţă şi definiţie, dealtfel, singurul, în acest fel, în eseistica şi critica românească, de până acum.

Cu *Modalitatea Estetică a Teatrului,* d-l Camil Petrescu face un pas (am spune chiar, un salt dacă nu ne-ar fi luat cuvântul în nume de rău), în tânăra noastră filosofie şi, în special, în eseistica teatrului, oferindu-ne un volum compact de serioasă documentare şi ascuţită cugetare.

Pătruns de un veritabil spirit ştiinţific, autorul recunoaşte dintru început necesitatea cunoaşterii conţinutului noţional al termenilor pe care-i va utiliza. In special, acela de teatru. Făcând, în mod distinct, deosebirea dintre acesta şi reprezentaţia dramatică, dintre teatral şi dramatic, deşi adversar categoric al istorismului, pentru lămurirea primei noţiuni, face o interesantă incursiune în opera lui M. Geiger, şi mai ales pe I. Gregor: „ca un exerciţiu, ca o pregătire teoretică prin stăpânirea datelor documentare şi mai ales ca o verificare ulterioară a discriminării intuitive" pentru cititor.

Fiind primul volum, dintr'o vastă lucrare pornită, probabil, pe încă altele șase, cartea de față se ocupă numai de modalitatea estetică, urmând ca prin celelelate să ne fie prezentate modalitățile: psihologică, socială, tehnică, etc.

Astfel, volumul de care ne ocupăm, cuprinde în sine trei părți: punctul de vedere metodologic, estetica teatrului — în raport cu cea generală — și, în sfârșit, ultima parte consacrată, exclusiv, recapitulările aporetice.

Stabilind raporturi între elementele componente ale teatrului (reprezentarea textului, exercițiul liber al autorului, producția actorului și regisorul), d-l Camil Petrescu arată importanța aportului fiecăruia în parvenirea la teatrul integral.

Ținem să subliniem ținuta științifică a acestei lucrări, care dublată de un stil deosebit al expunerii face din *Modalitatea Estetică a Teatrului*, o carte cu puține asemănări în literatura occidentală.

GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU: *MĂRTURII ÎN CONTEMPORANEITATE. (Ed. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II").*

Concomitent cu *Modalitatea Estetică a Teatrului* a d-lui Camil Petrescu și ca o completare pe latura practică a acesteea, d-l George Mihail Zamfirescu ne oferă ale d-sale *Mărturii în Contemporaneitate.* Sunt înmănunchiate, aici, treizeci-patruzeci de articole „publicate în ultimii zece ani de luptă pentru promovarea literaturii dramatice originale și în egală măsură, pentru independența teatrului românesc".

Am spus de această carte că apare ca o completare, pe latura practică, a lucrării d-lui Camil Petrescu, întrucât întâlnim aici coincidențe de idei și, chiar, comunicări directe, cu anumite ocazii.

Astfel, ca și autorul *Modalității Estetice a Teatrului* și d-l George Mihail-Zamfirescu constată și discută sentimentul perenității artei scenice pe care-l încearcă actorul și precizează dimensiunile și veridicul acestor sentimente. *(Diva, Oile și Memoriile).* Precum și *Mozaic* (p. 201), autorul ne citează chiar vorbele d-lui Camil Petrescu, în ceea ce privește procesul de creiație și maniera tehnică în dramă și teatru.

Nu vrem să spunem, prin aceasta că ultimul volum al d-lui G. M. Zamfirescu este un pendant nou, un accesoriu al *Modalității Estetice a Teatrului;* ci, dinpotrivă, voim să subliniem întâmplarea fericită a apariției concomitente a două lucrări care se completează în arareori reciproc. Și faptul apare și mai salutar când opiniile converg prin observații similare asupra acelorași lucruri întâlnite (și în *Teze Antiteze)* dând, astfel, cititorului chezășia obiectivității paginilor citite.

In *Mărturii în Contemporaneitate*, avem prileul să vedem în mod unitar mai mult priceperea și excelenta pregătire a regizorului Teatrului Național din Iași; temeritatea și neobosita strădanie depusă cu pasiune de un tânăr iubitor al promovării artei scenice în cultura noastră. Tot ceea ce d-l G. M. Zamfirescu a făcut la Iași, având de luptat cu inerția oficialității, ca și încercările făcute prin crearea campaniilor *Musca* și *Treisprezece și Unu* ne stau dovadă).

Romancier și dramaturg cunoscut, d-l George Mihail-Zamfirescu a izbutit să pună în lumină *Mărturiile* sale în *Contemporaneitate*, prin deosebitele-i însușiri stilistice, printre care, subliniem, înainte de toate, sinceritatea fără înconjur și verva.

RAUL TEODORESCU: *ARISTOTEL CA TEORETICIAN ESTETIC. („Tiparul Universitar", București).*

Fără a se fi introdus în mod expres denumire de „doctorat de stat" și „doctorat de universitate", așa cum există în Occident pentru desebirea dintre titlurile care se conferă pe merit și pe complezență, la noi, într'o foarte mare măsură, se decern titlurile de doctori cu mai multă sau mai puțină indulgență, adesea, indiferent de valoarea intrinsecă a tezei respective. E de prisos să mai insistăm asupra beneficiilor trase de pe urma acestor titluri și proporția în care ar trebui acordate în măsură cu valoarea doctoratului (care nu-i prevăzut ca o achitare întru calificarea și natura examenului).

Facem aceste succinte considerațiuni introductive pentru a spune că *Aristotel ca Teoretician Estetic* ne-a pus în fața unei teze de doctorat demne de toată stima, prin spiritul științific prin care subiectul a fost tratat și prin munca pe care o relevă o asemenea tratare. Aceasta în comparație cu alte lucrări, față de care am roșit, fie când am participat la susținerea doctoratului, fie când ne-a fost trimisă lucrarea spre recenzare. Căci lucrarea d-lui Raul Teodorescu, *Aristotel ca Teoretician Estetic* este o lucrare pentru doctorat în Litere și Filosofie.

S'ar putea crede că subiectul propus este foarte ușor de tratat, tocmai prin faptul că Aristoteles este un filosof foarte cunoscut și, mai mult, foarte studiat.

Credem că tocmai acestea sunt impedimentele cele mai mari. Ca și în realizarea unei poezii cu subiectul despre Lună sau despre Iubire, și în cazul de față, tratarea apare mai dificilă tocmai prin efortul pe care-l presupune aparatul original, care-l presupune orice teză de doctorat.

Aprofundând temeinic *Poetica* lui Aristoteles și bibliografia (franceză, germană, italiană și engleză) privind tot ceea ce s'a scris mai de seamă, din acest punct de vedere, asupra filosofu-

lui elen, d-l Raul Teodorescu îl plasează pe părintele Esteticei in cadrul filosofiei antice (elene) şi-l proiectează, apoi în consecinţele sale, ale filosofiei moderne şi contemporane. Astfel, ne sunt prezentaţi pe rând Socrates, Xenofon şi, mai ales, *Platon*. Apoi, Horaţiu şi Boileau, Kant, Hegel, Schopenhauer şi alţii pentru a ajunge la d-l Mihail Dragomirescu.

De sigur că apropierea va părea oarecum hazardată, mai ales, pentru detractorii autorului *Ştiinţei Literaturii*.

Noi considerăm, însă, că tocmai aici revine cea mai mare parte de merit a d-lui Raul Teodorescu: modul de a discuta şi de a arăta diferenţierile şi partea de originalitate a profesorului de estetică literară dela Facultatea de Litere dela Universitatea din Bucureşti.

Astfel, după ce sunt stabilite raporturile dintre artă şi natură, cum Aristoteles consideră arta ca o imitaţie fie chiar liberă, faţă de natură — gândirea estetică aristotelică este examinată concomitent cu cea integralistă (a d-lui M. Dragomirescu), care socoate arta ca pe a realitate de sine stătătoare, formată de lumea capo d'operei. Capo d'opera fiind — după maestrul integralismului — un organism de o natură specială, născută din contopirea fondului cu forma şi armonia, materia cu psihicul. Tot astfel, *katarsis*-ul „nu este, în fond, decât prefacerea în emoţie estetică prin transfigurare artistică, a emoţiilor psihologice", (p. 149).

G. G. ANTONESCU: *EDUCAŢIA MORALĂ ŞI RELIGIOASĂ IN ŞCOALA ROMÂNEASCĂ, (Ed. „Cultura Românească")*.

Despre distinsa personalitate a d-lui prof. G. G. Antonescu, am mai avut prilejul să vorbim în paginile acestei reviste.

In cartea de faţă d-sa ocupându-se de educaţia moral-religioasă, în cadrul şcolii româneşti, desvoltă, pe baza unei vechi experienţe, constatarea nevoii autodeterminării prin convingere.

Faptul poate deveni o realitate numai când educatorul este o pildă prin însuşi modul său de a se comporta.

Concomitent cu aceasta se mai imprimă cunoaşterea precisă a individualităţii elevului. In vederea acestui scop, necesitatea fişei de observaţie apare pe primul plan. Pătrunderea în străfundul vieţii sufleteşti (subconştientul, în deosebi) este indispensabilă.

Dar educaţia trebue să fie integrală; şi aici apare şi rostul religiei. Legătura cu mediul înconjurător, trebuie să ne ducă spre dumnezeire.

Pentru aceasta se cere educatorului odată cu pregătirea şi vocaţia respectivă.

Socotim că această preţioasă lucrare nu trebuie să lipsească niciunui profesor.

N. MOISESCU: *ŞCOALA VECHE ŞI ŞCOALA NOUĂ.* *(Ed. „Cultura Românească").*

Deşi la a treia ediţie, *Şcoala Veche şi Şcoala Nouă* este o carte care a parvenit foarte puţin la cunoştinţa publicului cititor. Gestul d-lui Iosif I. Gabrea de a o prefaţa cu o introducere asupra autorului şi operei, ca şi acela al editurei „Cultura Românească" de a o da din nou la lumină ne apare foarte salutar şi merită din parte-ne toată gratitudinea.

Reinprimarea cărţii acesteea este un dar nepreţuit tocmai acum când şcoala românească se găseşte într'o criză dureroasă. Nu vrem să spunem că această criză constitue durerile unei agonii, ci, contrariu, că ne place să credem că fenomenul la care asistăm nu-i altceva decât durerile facerii...

Oricum, însă, realitatea ne relevează o stare mai mult sau mai puţin haotică, de frământare, între instrucţie şi educaţie, între gimnastică şi sport, etc.

Situaţia aceasta ne este prezentată cu multă îndemânare şi dreptate de către d-l I. I. Gabrea în cuvântul înainte privitor la: *N. Moisescu şi Actualitatea Operei sale Pedagogice.*

După prezentarea unor date statistice foarte piduitoare, d-l I. I. Gabrea precizează:

„Constatările precedente duc în mod necesar la unele concluzii, care nu pot fi tăinuite: rezultatele instructive şi educative ale şcoalei româneşti din ultimii 10—15 ani au fost mai prejos de aşteptări. Ele puteau şi trebuiau să fie mai bune; dar n'au fost.

In cazul acesta se impune întrebarea: de ce, cu toate străduinţele arătate dela războiu încoace şi cu toate „reformele" înfăptuite, rezultatele şcoalei româneşti au fost mai prejos de aşteptări ?"

Cartea de faţă a lui Nicolae Moisescu răspunde cu competinţă şi promptitudine acestei întrebări. Pentru cine a cunoscut mai de aproape pe autor sau, cel puţin, i-a urmărit activitatea ştiinţifică, pedagogică şi scriitoricească numele acestui apostol al şcolii româneşti e o chezăşie şi cartea, un lucru indispensabil.

Lucrarea este prea bine informată, observaţiile perfect de juste, ideile cu mult bun simţ exteriorizate, ca să mai intervenim cu comentarii proprii întru recomandare.

Datele asupra autorului şi operei aşa cum le prezintă d-l Iosif I. Gabrea la începutul cărţii ne dispensează şi de cuvenita privire de ansamblu a ceea ce sintetizează numele lui Nicolae Moisescu.

AL. LASCAROV-MOLDOVANU: *CRUCE ŞI NAŢIONALISM.* (Ed. „Cugetarea").

Autor a, aproape, patruzeci de volume, d-l Al. Lascarov-Moldovanu este recunoscut ca un emerit răspânditor al ideii

și sentimentului religios. Convins până la pătrundere de înălțimile morale ale creștinismului ortodox, d-sa a reușit să realizeze, nu numai în cărțile de ideologie pură, dar chiar și în romanele și nuvelele publicate de-a-lungul fructuoasei sale cariere de scriitor.

In aceeași linie de preocupări, d-l Al. Lascarov-Moldovanu, a înmănuchiat, într'un masiv volum, peste cincizeci de articole scrise în acest sens, și intitulate fericit: *Cruce și Naționalism*. Deși, majoritate, publicate prin diverse reviste și în decurs de mai mulți ani, cartea prezintă o unitate în tot ceea ce urmărește și expune autorul.

Se degaje din aceste articole un spirit de blândețe, de îndrumare, de obiectivitate, de dragoste față de Dumnezeu, Neam și Țară.

Din acst punct de vedere, d-l Al. Lascarov-Moldovanu, apare ca un vrednic continuator al lui Alexandru Vlahuță — acel strălucit pedagog al poporului, — căruia autorul îi închină câteva pagini pline de înțelegere, în această carte.

N. PORSENA: *PROPORȚIA ETNICĂ ȘI PRIMATUL MUNCII ROMÂNEȘTI. (Ed. „Cugetarea")*.

In concertul general al Europei, pentru desvoltarea conștiinței naționale, întru valorificarea și consolidarea Statelor în granițele lor firești, — care, precum se vede, a intrat într'o fază mai accentuată dela războiul cel mare încoace — România a început să fie prezentă în aceeași măsură cu celelalte țări.

Sezisați de aceste realități, idiologii români au pornit la lămurirea și îndrumarea problemelor ridicate, în acest sens. Printre aceștia, socotim și pe d-l N. Porsena.

In cadrul acestor probleme, ne-am mai întâlnit cu d-sa, prin lucrarea *Regenerarea Neamului Românesc* (Ed. „Cugetarea" 1937), asupra căreia am insistat la timp.

Proporție Etnică și Primatul Muncii Românești constitue al doilea volum din tetralogia consacrată de autor chestiunilor de felul susamintit.

Cu aceeași competință și cu același spirit de observație și previziune, autorul tratează, ca și în opul său precedent și în cartea de față, subiecte de o importanță capitală, prin imediata rezolvare pe care o impun împrejurările prezente.

Raportând datele oficiale la realitățile existente, d-l N. Porsena deschide largi perspective rezolvărilor de ordin etnic, economic, cultural, etc., și acestea, — ceea ce este și mai interesant —, prin prisma noei Constituții sub imperiul căruia trăim.

Proporția Etnică și Primatul Muncii Românești, este o carte foarte bine informată și plină de învățăminte.

S. MEHEDINŢI (SOVEJA): *„INVĂŢĂTORUL" IN STRAJA ŢĂRII. (Ed. „Cugetarea").*

Majoritatea celor din generaţia noastră, şi-a îndrumat primii paşi, întru închegarea şi consolidarea sufletească, sub auspiciile sfătoaselor cărţi, pline de înţelepciune adâncă, ale d-lui profesor S. Mehedinţi. *Către Noua Generaţie, O altă creştere, Poporul*, etc., au constituit cele mai preţioase şi pline de lumină îndrumări ale adolescenţei şi primei noastre tinereţi. Alăturea de Alexandru Vlahuţă, d-l profesor Simion-Mehedinţi, este unul dintre apostolii neamului nostru, ale căror condee vrăjesc prin ideile şi simţimintele de iubire de Neam şi Ţară.

Recunoscute fiindu-i aceste însuşiri, d-sa a fost printre primii şi cei mai indicaţi să facă parte din „Consiliul Superior" al „Străji Ţării". In această calitate, d-l Simion Mehedinţi a rostit un ciclu de prelegeri învăţătorilor chemaţi să se pregătească pentru ridicarea nouilor vlăstare, cuprinse în cadrul *Oficiului de Educţaie a Tineretului Român.* Din aceste prelegeri s'a constituit preţioasa carte: *„Invăţătorul" în Straja Ţării.*

Plecând dela constatarea că secolul al XIX-lea a adus odată cu „rotunjirea hotarelor", risipa puterilor Ţării şi a Neamului, secătuirea gliei şi a subsolului, toate acestea, amplificate de războiul de întregire, la care s'a mai adăugat diminuarea sănătăţii şi turburarea sufletului, autorul, luând ca îndreptar constituirea Străjii Ţării de către M. S. Regele Carol al II-lea, găseşte că singurele mijloace care ne duc spre mântuire, sunt:

1. Să dăm poporului, în general, un *nou regim de muncă.*
2. Tineretului, o *altă creştere.*
3. Tuturor organelor Statului un *alt sentiment de răspundere*, prin sancţiuni drepte şi imediate.

Este de prisos să insistăm asupra modului măiestrit cum desvoltă şi prezintă de competent toate aceste puncte, care formează coloana vertebrală a întregii cărţi de care am pomenit. Insuşi numele d-lui profesor Simion Mehedinţi este o aşa mare chezăşie, încât, ceea ce ne rămâne nouă de adăugat, este numai îndemnul că această lucrare să fie cât mai mult citită, mai des, de corpul didactic şi îndrumătorii ceilalţi, de orice categorie.

ANDRÉ MAUROIS: *ISTORIA ANGLIEI. (Ed. „Naţională-Ciornei").*

Nu este prima dată, când literaţii fac monografii istorice. Dacă ne referim la timpurile moderne, mintea ni se îndreaptă spre un Voltaire, la Francezi, sau un Carlyle, la Englezi. Şi operele acestui gen au fost foarte reuşite. Pe aceeaşi linie, se înscrie

şi d-l André Maurois, cu a sa *Istorie a Angliei.* Şi scriitorul francez era foarte indicat la aceasta, totdeauna bine documentat, cu o putere de sincronizare deosebită, cu o atenţie precisă şi cu un stil ales, mai presus de toate, d-l André Maurois, ne-a oferit succesiv minunatele monografii ale unui: Byron, Shelley, Disraeli, etc.

Gândul de-a prezenta o Istorie a Angliei, şi, mai cu osebire, realizarea acestui gând îl plasează pe scriitorul francez în rândul marilor educatori ai maselor, prin condei.

Privită prin acest unghiu de vedere, lucrarea de care ne ocupăm prezintă, deci, două faţete: Prima, a realizării artistice; a doua, a celei educative.

Pentru prima, d-l Maurois avea dinainte trasă o poliţă în alb, — pentru a spune astfel — calităţile pe care le-am amintit mai sus, ne dau toate asigurările întru aceasta şi autorul le-a dovedit cu prisosinţă şi în cartea de faţă.

Pentru cea de a doua, d-l André Maurois a întreprins un lucru foarte temerar. *Temerar*, fiindcă nu mai avea de prezentat vieaţa unui singur om; de asemenea, nu era un roman obişnuit, ci, fiind vorba de istoria unui popor întreg, se cereau zugrăvite, cât mai aproape de autenticitate, de precizie, locuri şi oameni, în decursul vremilor, forţat fiind, ca odată cu descrierea cât mai plastică să respecte sincronismul şi, mai mult, adevărul în general.

Cu alte cuvinte, artistul şi istoricul, să se armonizeze într'o sudură cât mai sugestivă, lapidară, instructivă şi îndrumătoare, cu atât mai mult, cu cât este vorba de Poporul Englez.

Cartea, precum ne încredinţează şi autorul, a fost mai puţin scrisă pentru Englezi, dar, mai mult, şi în special, pentru Francezi, şi alte popoare..., „admirând echilibrul actual al Angliei, am vrut să înţeleg prin studiul trecutului, ei, cum a ajuns la acest echilibru", ne spune tot d-l Maurois, care, în continuare sfătueşte pe cititorul român cu aceste îndrumări:

„Ceea ce le cer prietenilor mei, Români, este un singur lucru: să citească această carte cu multă seriozitate şi să se străduiască a-i găsi adâncile rădăcini istorice, care înfig în ţărână veacurilor arborele britanic".

Şi cu drept cuvânt. Căci, precum precizează tălmăcitoarea în *Precuvântarea* acestei lucrări: „Istoria unei colectivităţi omeneşti e cea mai măreaţă realizare a ei; e zidirea cu trupurile şi cu sufletele, mai ales, a unui castel de basm, care va ţine piept urgiei veacurilor şi care se numeşte: „Stat".

Englezii au înălţat către soare cel mai strălucitor castel.

Din *Cartea cea Mare* a legendelor omeneşti, o poveste minunată se desprinde mai cu osebire: Istoria Angliei.

Dacă am putea desprinde numai înţelepciunea tradiţiei care domină acest popor dela primele-i începuturi şi ar fi destul profit

din lectura acestei opere de peste șapte sute de pagini, pe care d-na Ania Moissi le-a transpus în limba românească cu admirabilă îndemânare.

RADU BOUREANU: *VIAȚA SPĂTARULUI MILESCU. (Ed. Națională-Ciornei).*

Apărută în a doua ediție (revăzută și adăugită), *Vieața Spătarului Milescu* și-a dovedit prin însuși acest fapt calitățile ei și dreptul la existență în lumea literelor. Nu pentrucă am lua totdeauna succesul de librărie drept criteriu de valorificare a cărților, dar, în cazul de față, nu avem de-a-face cu un roman obișnuit și, cu atât mai puțin, cu unul de senzație. Ci, tocmai, că lucrarea d-lui Radu Boureanu este un roman istoric, pentru a cărui realizare se cer multe calități, spre a se putea aștepta autorul la un număr oarecare de cititori.

Nu am citit prima ediție a cărții și, deci, nu o putem judeca în raport cu a doua tipărire a ei. Putem, însă, raporta această lucrare la o altă operă similară, datorită d-lui Tiberiu Moșoiu, *Neculai Milescu Spătarul.*

Cartea d-lui Tiberiu Moșoiu este o lucrare doctă, bine informată, corectă, — pe cât s'a putut — din punct de vedere istoric, dar, atât. Poate că tocmai aceste însușiri n'o pot face să fie o operă literară, o realizare a genului pe care-l năzuia și din acest motiv, nu poate fi nicio monografie pur istorică.

Mai puțin doct și mai puțin informat, d-l Radu Boureanu este, totuși, mai aproape de realizarea unei vieți românești a Spătarului Neculai Milescu.

Judecând materialul avut la îndemână și vastitatea subiectului, raportate la măsura realizării, autorul *Vieții Spătarului Milescu* a întrecut așteptările și merită toată atențiunea noastră.

Intr'adevăr, încadrat timpului său, faptele acestui minunat exemplar, răsărit pe meleagurile Vasluiului, presupun întruchiparea unei gigantice epopei de natură homerică. Un tip de Renaștere prin cultură și creație, un niebelung, prin fapte, Spătarul Neculai Milescu, nu știm dacă își poate găsi ușor întruchipătorul în slovă, pe aceleași proporții. A sincroniza eroul cu vieața secolului XVII, nu numai în ținuturile românești, dar pretutindeni, unde acest aventurier de geniu și-a purtat dorul de învățătură și parvenire, știință și diplomație, trebue — pe lângă un deosebit talent — o pregătire de specialitate și documentare profundă — un poliglotism și o intuiție adecvată în reconstrucție, care presupun la rându-le o altă vieață de om, consacrată exclusiv urmăririi creației Milescului.

Liric, prin excelență, d-l Radu Boureanu a reușit, totuși,

nu lipsit de oarecare documentare şi, mai ales, de bun simţ, să dea un parfum sincronic paginilor în care descrie vieaţa Spătarului Moldovean. Dar odată cu aceste remarcabile însuşiri, mai presus de toate, autorul *Soborului Alb* a reuşit să creeze atmosferă. Lucrul acesta realizat, chiar dacă eroul principal şi'n bună parte ceilalţi, nu sunt pătrunşi de un suflu epic, — se bucură de o conturare suficientă, pentru ca atenţia noastră îndrumată retrospectiv să aibe viziunea extompată a lui Neculai Milescu şi lumii în mijlocul căreia şi-a trăit interesanta şi sbuciumata sa vieaţă.

Aşa cum este *Vieaţa Spătarului Milescu* a d-lui Radu Boureanu prezintă destule garanţii, pentru a-şi fi asigurat o existenţă artistică şi, deci, o chezăşie faţă de cititor.

GENERAL MARCEL OLTEANU: *DIN AMINTIRILE UNUI LUPTĂTOR. (Ed. „Cartea Românească").*

Eroul lui Molière, Jourdain, a devenit, cu timpul o specie... Precum d-l Gheorghe Brăescu a devenit scriitor, povestind camarazilor, în captivitate, tot aşa bănuim că d-l general Marcel Olteanu a devenit prozator cu reale însuşiri stilistice, scriindu-şi amintirile.

Căci, sincer vorbind, încredinţându-mi-se cartea d-sale, *Din Amintirile unui Luptător*, pe măsură ce am străbătut pagină cu pagină, am căpătat convingerea că citesc un scriitor dăruit cu un talent consacrat. Departe de a ne afla în faţa unor însemnări rigide, în care să troneze numai datele uscate şi reci — dacă nu plate — am aflat în cele aproape o sută şaptezeci de pagini peste douăzeci de schiţe din timpul şi vieaţa soldaţilor şi ofiţerilor armatei române în legătură cu războiul de întregire.

D-l general Marcel Olteanu relevă deosebite însuşiri de scriitor. O limpezime clasică, o intuiţie fermă, un colorit variat şi, mai presus de toate, o vervă unică, în expunere şi mai ales în dialog.

Calităţile, ca şi metehnele eroilor d-sale sunt expuse cu volubilitate şi atenţie. Capeţi învăţăminte, în cunoaşterea oamenilor în faptele lor, desfătându-te.

Soldatul român, ca produs al ţărnei strămoşeşeti, şi reprezentant autentic şi caracteristic al neamului, este prezentat cu duioşie, înţelegere şi artă. Din acest punct de vedere, subliniem, în primul rând, *Graniţa, Opinca, Nicolae Ciobanu*.

Deşi schiţe literare de autentică artă, ce pot trăi separat, luate global, toate aceste douăzeci şi trei de piese se leagă între ele printr'o unitate de sens şi de stil, constituind, astfel, una din cele mai concrete opere ale genului.

TIM. PLEŞEA: *MARIA SA CETĂŢEANUL. (Ed. „Cartea Românească").*

Roman sau nuvelă? ce vrea să fie această carte nu ne spune niciun subtitlu, nici conţinutul celor peste două sute de pagini. Şi nici nu constitue această lipsă vreo scădere pentru valoarea operei în sine. Dar ne-am făcut această întrebare întrucât, prin realizare, cartea ce poartă titlul *Măria Sa Cetăţeanul* spune prea puţin sau aproape nimic, din punct de vedere artistic.

Autorul ne prezintă mai mulţi politicieni, cari grupaţi sub egida partidului „Cinste şi Credinţă", prezidat de către Formulescu, sunt nişte tipuri foarte comune şi ca existenţe în sine şi ca realizări psihologice sub raportul estetic.

Partidul „Cinste şi Credinţă", venind la putere, cu toate că are drept preşedinte de consiliu pe Formulescu, om de cinste şi un devotament nedesminţit, om a cărui autoritate isbuteşte în bună măsură să stăpânească pofta de îmbogăţire ilegală a celorlalţi colegi de guvern (Gavrilescu, Cioflec, etc.), totuşi, se vede expus să nu poată face faţă nevoilor statului. Cu toate că vâră la închisoare pe unii din gheşeftarii şi pricopsiţii aferişti, averea statului nu se măreşte dar nici, cel puţin, nu se întremează. Aducerea lui Scăfârlie ca subsecretar de stat în guvern produce, ca un *deus ex machina,* salvarea şi menţinerea la putere a partidului „Cinste şi Credinţă", concomitent cu prosperarea ţării.

Precum se vede, o acţiune plată, lipsită de motivări, de cele mai multe ori, conflicte prea vagi sau, când sunt, au un aspect prea convenţional şi totuşi, vecine cu platitudinea, nicio adâncire psihologică şi, în consecinţă, niciun interes stârnit lectorului pentru citirea cărţii, care ar vrea, totuşi, să fie ceva, să ascundă în sine un sens parabolic.

Pe una dintre copertele interioare ale cărţii vedem că autorul, d-l Tim. Pleşea mai are o lucrare: *Babilon Modern* — nuvele fantastice — tradusă în limbile rusă şi bulgară. N'am avut prilejul să cunoaştem acea lucrare şi nu ne putem pronunţa asupra ei; dar despre *Măria Sa Cetăţeanul* putem afirma fără greş că este tot un... babilon şi că autorul nu ar fi greşit să-i păstreze şi acesteia aceeaşi titulatură, precum a fost intitulată prima sa operă.

ION AGÂRBICEANU: *SECTARII. (Ed. „Cugetarea").*

Ca şi d-l Tim. Pleşea, şi Părintele Ion Agârbiceanu, urmăreşte să ne înfăţişeze stări de lucruri existente, pe urma politicianismului „sectar", interesat şi lipsit de scrupul până la desmăţ. Amândoi autorii servindu-se de satiră, d-l Tim. Pleşea

pare că ne oferă o lentilă mai optimistă, prezentând, în majoritatea cazurilor, lucrurile cum ar trebui să fie, pe câtă vreme autorul *Sectarilor* ni le prezintă cu un realism mai puternic, aşa cum sunt.

Pe lângă acestea mai există şi o deosebire de stil, de desvoltare a temei, prin care întrevedem posibilităţile talentului Părintelui Ion Agârbiceanu cu mult superioare acelora ale d-lui Tim. Pleşea, dar străbătute nu arare ori de un suflu de reportagiu.

Deşi „Sectarii" sunt nişte eroi de-o vulgaritate indiscutabilă, prin însăşi structura lor sufletească, totuşi, punctul de vedere estetic putea fi mai ridicat, aşa cum ni se prezintă, el rămâne mult departe de acela în care s'au realizat *Arhanghelii* sau nuvele ca *Fefeleaga*, etc.

Lăudabil prin intenţie, romanul de faţă se poate citi cu plăcere, autorul reuşind să realizeze o icoană a moravurilor ce până acum se lăfăiau în voe. Cuprinsul şi atmosfera în care ne sunt prezentaţi aceşti „Sectari", se pot întrevedea din însăşi prefaţa pe care ne-o oferă Părintele Ion Agârbiceanu, drept *Invocare*, parodiind versuri din faimoasa *Ţiganiadă* a lui I. Budai Deleanu. Redăm mai jos pe cele mai semnificative rânduri:

. . . nu se mai bat ţiganii cu parii
Mânaţi de luptă de Vlad Ţepeş Domn,
Ci-şi dau, cu sete, la mir, sectarii
Cruzi, fără hodină şi fără somn,
Războindu-se flămânzi, pentru ciolan
Decât armadiile negre mai avan.

AGATHA GRIGORESCU-BACOVIA: *TERASE ALBE. (Tip. „Cartea Românească").*

Pe d-na Agatha Grigorescu-Bacovia ne-am obişnuit să o vedem militând pentru poezie şi versuri. In această calitate, d-sa ne-a oferit în ultimii zece ani, trei volume: *Armonii Crepusculare, Muguri Cenuşii* şi *Pe culmi de Gând.*

Am remarcat în aceste volume de versuri o sensibilitate feminină, tincturată de un nor de melancolie şi reflexiune, oscilând între poezia eminesciană şi cea bacoviană; precum şi titlurile ne-au lăsat să întrevedem.

De data aceasta, autoarea cărţilor menţionate ne oferă sub titulatura de *Terase Albe* descrierea poetică a litoralului românesc dela Marea Neagră şi, în special, Balcicul cu întreaga-i Coastă de Argint.

Fostul Dionysopolis a devenit dela războiul de întregire încoace un foarte interesant motiv de inspiraţie pentru plastica

şi pentru literele româneşti. Totuşi, prin maniera prin care se înţelege să plasticizeze în „proză marină" această minunată deschidere de largi orizonturi spre mare, d-na Agatha Grigorescu-Bacovia are meritul de a fi o inovatoare. D-sa dovedeşte o deosebită putere de pătrundere a amănuntului şi reuşeşte nu arareori să zugrăvească în mod sugestiv locuri şi fiinţe care scapă observaţiei ochiului comun. Posibilităţile de care dispune condeiul autoarei în a reda cu emoţie şi culoare diversele perspective cu un simţ atât de adecvat sunt o chezăşie spre îndemn la lectura acestei cărţi, mai ales, pentru cei care cunosc această încântătoare parte de miazăzi a Ţării.

MARY WEBB: *VULPEA, roman trad. de Dora Adrian. (Ed. „Naţională-Ciornei").*

Prezentată, mai întâi, publicului cititor francez în deosebi de către Jacques de Lacretelle, scriitoarea engleză Mary Webb este aproape necunoscută publicului cititor român. D-na Dora Adrian prezintă pentru prima oară o tălmăcire dintre operele delicatei publiciste engleze şi anume *Gone to earth* cu echivalentul *Vulpea*. Era poate cea mai indicată această operă pentru o primă tălmăcire din lucrările unei prozatoare necunoscută nouă, câtă vreme *Gone to earth* este cea mai caracteristică, poate şi pentru ansamblul unei opere şi pentru psihologia personalităţii autoarei.

Hazel Woodus — eroina principală a romanului *Vulpea*, prin vieaţa-i care oscilează între vis şi realitate, prin idealismul spiritualizat în luptă cu chemările imperative ale naturii, ca ansamblu exterior şi lege biologică — pare a trăda mărturisirile proprii ale Mary-ei Webb; un roman autobiografic, cu alte cuvinte.

Fără a atribui influenţe scriitoarei engleze, socotim că Maıy Weeb se găseşte pe aceeaşi linie de atitudine socială şi de integrare în natură cu Baring şi, mai ales, cu D. H. Lauvrence.

Concomitent cu adâncirea şi analizarea psihologică a unei fiinţe omeneşti în tragismul provocat de cele două forţe antitetice, societatea şi natura, în *Vulpea*, Mary Webb se dovedeşte o rară poetă care excelează prin descrierea celor mai variate privelişti ale naturii.

In ce priveşte tălmăcirea, deşi, uneori, întâlneşti unele stângăcii, d-nei Dora Adrian i se cuvin numai cuvinte de bine.

TH. SIMENSCHY: *POVESTEA LUI NALA. (Tip. „Tiparul Moldovenesc", Chişinău).*

D-l Th. Simenschy face parte dintre puţinii cunoscători ai limbii sanscrite şi, mai ales, dintre şi mai puţinii tălmăcitori

în româneşte ai acestei limbi. Dela George Coşbuc, foarte puţini ne-au mai oferit tălmăciri corecte direct din limba sanscrită. Alăturea de d-l Mircea Eliade, d-l Th. Simenschy — conferenţiar la Facultatea de Teologie din Chişinău, ne pare — este singurul către care trebue să ne îndreptăm recunoştinţa faţă de comorile poetice şi filosofice ce ne-a oferit prin tălmăcirea *Mahăbhăratei.*

Povestea lui Nala este a cincea sau a şeasea broşură care ne oferă o nouă parte din minunata epopee a descedenţilor regelui Bhărata.

Nu găsim, deocamdată, necesară rezumarea acţiunii încadrate acestei poveşti. Socotim suficient să amintim farmecul ce îmbracă întreaga acţiune, care, în majoritate, are un suport erotic. Amestecul de miraculos şi poezie, înmiresmat de viziunea orientală atât de frecvent în basmele ce au circulat vremuri întregi prin lumea Răsăritului, în deosebi, este redat cu multă îndemânare în slova românească.

CELLA SERGHI: *PÂNZA DE PĂIAJEN. (Ed. „Universală“, Alcalay).*

Nu faptul că în jurul acestei cărţi am văzut o banderolă pe care scrisa d-nilor: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, etc., „au recomandat Editurii acest roman“, ne-a atras spre lectură şi ne-a inspirat încredere. Ne-am oprit asupra romanului *Pânza de Păiajen,* întrucât odată cu acest titlu, citeam şi un autor nou. Şi timpul întrebuinţat cu lectura acestei cărţi nu a fost irosit în van. Răsplata celor 360 de pagini o vom mărturisi.

Prin intermediul Ilincăi, Diana Slavu ne prezintă—sub formă de notaţii — copilăria, adolescenţa şi vieaţa de femee măritată, cu luciditate şi spirit obiectiv. Din primii ani ai copilăriei, este sortită să îndure mizeria, să asiste la tristeţile şi mişcătoarele icoane ale războiului şi consecinţelor lui, sub ocupaţia străină. Mai târziu, după războiu, vieaţa de lipsuri îşi păstrează ritmul, şi eroina romanului trebue să caute pe cât cu putinţă să-şi ascundă „infirmitatea sărăciei“ faţă de colegi şi colege. Desvoltată pretimpuriu şi de o deosebită frumuseţă, Diana Slavu atrage în jurul ei, totdeauna, simpatia tinerilor şi bârfeala femeilor geloase. Deşi amorezată de pictorul Petre Barbu, păstrează tăinuită dragostea ce o simte pentru acest straniu tip de bărbat; contrar aşteptărilor, se mărită cu unul dintre prietenii cu care se aştepta mai puţin, cu Michi Ioanescu. In mod subconştient, Diana Slavu nutreşte sentimentul iubirii pentru Petre Barbu, sentiment concretizat prin afecţiunea faţă de Alex., cu care îşi trădează soţul. In sufletul femeeii adultere se desvoltă puternic mustrarea de cuget, ar voi să se despartă de Michi Ioa-

nescu, pentru a-l lua pe Alex, sau a pleca în lume (la Paris, Colonia, etc.). Trecând prin grele crize sufletești, Diana Slavu, încearcă această evadare prin intermediul Michettei, lui Geo și Ștefăniță, lucru care nu-i aduce nicio întremare sufletească și care o determină să se întoarcă în Țară. Incearcă o împăcare cu Michi Ioanescu, lucru care eșuiază. Cu încetul începe să se învețe cu singurătatea în care își prevede „învierea", așa cum o învățase prietena sa, Ilinca.

Precum se vede, nimic extraordinar. Un subiect de vieață cotidiană, foarte obișnuită. Plasat pe un plan de acțiune psihologică, între bovarism și fenomenologism, romanul *Pânză de Păianjen* este un lăudabil debut, care excelează prin note de sinceritate și amănunțită analiză sufletească.

Prin modul cum autoarea înțelege să rezolve conflictele sufletești, prin descrierea amănuntului, — o însușire specific feminină, — și prin plasticul pictural în care este întotdeauna încadrată acțiunea, domnișoara (sau doamna) Cella Serghi se plasează dintru început alăturea de prozatoarele noastre cele mai de seamă.

Am fi dorit numai mai multă atenție la ortografie și punctuație, ca și la unele expresii.

EMIL GIURGIUCA: *ANOTIMPURI.* — *Poeme* — (Colecția „Abecedar").

Sunt mai mult de zece ani de când urmărim cu un deosebit interes activitatea poetică a d-lui Emil Giurgiuca. Și avem, acum, o înaltă satisfacție, văzând volumul de *Anotimpuri*, în care și-a înmănuchiat o parte din poemele sale. Apariția acestei cărți presupune atât, prin relativa-i tardivitate, cât și prin selecționarea poeziilor, o rară conștiințiozitate artistică, concumitent cu un talent de marcă.

Colaborator al revistelor *Abecedar* (al cărei redactor, împreună cu regretatul George Boldea a fost), *Gândirea, Gând Românesc, Azi,* etc., d-l Emil Giurgiuca ne-a dat prilejul să-i desvăluim talentul și să-i urmărim evoluția în plina lui ascensiune. Prezentul volum de poeme, *Anotimpuri,* nu face altceva decât să prezinte sintetic ceea ce poetul a crezut că are mai bun de oferit patrimoniului liricei noastre. Și, desigur, d-sa a făcut un dar prețios literaturii românești, precum se poate încredința orice cititor al celor optzeci de pagini ce formează această onorabilă carte.

In raport cu autenticitatea esențială, ca inspirație și realizare, printr'un panteism profund tracic, cei mai semnificativi poeți i-am considerat pe d-nii Ion I. Pillat și Radu Gyr. Pe când primul cuprindea în lirica sa, Muntenia, Moldova și Dobrogea,

iar cel de al doilea, Oltenia, d-l Emil Giurgiuca se interpune ca poziție acestora, pe aceeași linie, ca exponent al provinciei de dincolo de Carpați. Din acest ultim punct de vedere, lucrul ne este adeverit de însuși autorul, în cuprinsul volumului, și, în special, din *neobacovianul Indemn*, din care am fi dorit să lipsească țigănescu *bulendre*, dacă nu, chiar, întreaga poezie. Căci prin funcția ei de prefață, cum vedem că a așezat autorul, contribue oarecum negativ la impresia cititorului, raportând factura acestei poezii, la calitatea și ansamblul celor ce urmează.

Dar să revenim la partea pozitivă, la aparatul minunat pe care d-l Emil Giurgiuca ni-l oferă, atât de măiestrit și inedit. Am afirmat, ca o însușire esențială a d-sale, un panteism profund tracic ce străbate toată lirica poetului.

Pretutindeni făuritorul versului apare ca o sinteză, ca un rezultat firesc al naturii sau ca o integrare în elementele acesteea:

Am adunat în mine din copilărie
Ca'ntr'un căuș de floare aurie
Tot prundul de argint de pe răzoare
Să-l sfarm și să-l suflu'n cristale de soare,

(Poartă)

pentruca, dela pământ, participarea să tindă spre marele cosmos: cosmos:

Ca nufărului calm din heleșteu
Ni s'aninau de umeri stelele ce se scăldau în ape
Și-mi țingăliau'n auz de-argint. Pe pleoape
Imi iriza azur brumatul hău ......

(Idem)

Este nota predominantă, general caracteristică, existentă întregii poezii a d-lui Giurgiuca. Repetată și în celelalte piese s'ar putea ca autorul să devină monoton. Tocmai aici, însă, credem că stă secretul artei celui de care ne ocupăm. Ca un muzicant, care, în compozițiile sale, nu are la îndemână decât o singură gamă, dar care, din cele șapte note, compune sinfonii întregi, așa și la d-l Giurgiuca, varietatea de metofore, expresia și lexicul ne produc întotdeauna efectul ineditului. Și poetul știe să se exprime atât de minunat! Discreția, redată printr'un hermetism de intensitate a simțirii — nu printr'unul sintatic — seninătatea de un clasicism pur, încât fiecare vers ne dă impresia prospețimii și respirației unui aer curat, din atmosfera perspectivelor locurilor cântate. Simți, într'adevăr, o autentică primenire sufletească după lectura unor strofe ca acestea:

Atâta cer a curs pe câmp azi noapte
Că peste ramuri atârnă în zori
Argint din matca drumului de lapte
Şi stele izvorau pe câmpii din flori.
Iar când a prins plugarul să răstoarne
Brazdă grea din plug'nfipt în delniţi,
Un corn vărsa mireasmă din cădelniţi
Iar boii lui strângeau tot ceru'n coarne.
Pe coasta cu năsträpi în flori de spânz
O ciocârlie strânge stropi de soare
Să-i verse'n pliscul puilor flămânzi
Din cuibul strâmt ca un căuş de floare

La gâtu'ncis în limbi de clopoţele
Cu glasul ca un clopoţel de-argint
Plângă micii'n dorul îngerului sfânt
In doru cătând nectarul prin smicele

Si eu, m'aplec pe ţarină s'aud
Cum taie'n ţărnă grâul încolţit
Şi bruşul de sub sâmpla mea e ud
De aurul vărsat din răsărit.

Mă simt crescând în holda ce răsare...
Imi prind un miel sub vişinii'nfloriţi,
Cat mugurii cornişelor prin miţi,
Şi-aştept să vină solul alb din zare.

(Dimineaţă de Primăvară)

care chiar dacă reamintesc, pe alocurea de Radu Gyr *(Din Şesuri, Primăvara venea ca o răscoală)*, fac să trăiască poezia ca o existenţă de sine stătătoare.

Iată alte câteva strofe, care vor rămâne printre cele mai frumoase versuri de antologie în lirica noastră:

Strâng braţele'ntre vrejuri de pământ,
Să nu le mai pot descâlci din flori,
Pe umere-mi cresc tufe de cicori —
Pământul cald mă soarbe ca pe-un vânt

(Somn de vară)

sau:

Pământul crud de rouă m'a'nvelit
Cu-o pânză viorie de paing
Şi pleoapele îmi bat când o ating
Cu aripi mari de fluture-obosit.

(Rugă de seară)

Consecvent substratului existent întregei lirice, erotica poetului va merge pe aceeaşi linie, cu aceleaşi deosebite însuşiri în exprimare:

Cu ochii albăstriţelor asemeni
O fată îşi apleacă'n linişti, clară,
Pe turmele de spice sânii gemeni,
Să-i frângi învoltu-i boiu rodit de vară

(Ritm Fragil)

pentru ca dela această viziune, să treacă la un sensualism mai accentuat, plin de aceeaşi sănătate şi robusteţe:

...Şi faun beat de vinul zării mă trântesc
Intr'un răzor,
Pândind cum vine-o fată pe cărare,
O... să o desfrunzesc de soare
In plamele ce-mi ard şi înfloresc.

Şi-un zeu nesăţios sfărmau în mine-o liră
Mă'npinge să-i strivesc pe buze macii
Cuprinşi de brâu porneau copacii
Privind în urma noastră lung se miră

(Tinereţe)

Şi mai pretutindeni, d-l Emil Giurgiuman se menţine la aceeaşi înălţime· Peste tot, în versurile sale, vibrează un viguros pastelist. Poeziile *Pom* şi *Crâmpeie Câmpeneşti* sunt relevante, din acest punct de vedere.

De asemenea, poezia *Soare de Martie* trebuia citată în întregime, fiind caracteristică pentru atitudinea de vieaţă, faţă de marele tot, a autorului, în sensul în care am afirmat-o la începutul acestei recenzii:

Am fi dorit ca din volum să lipsească unele bucăţi ca *Pădurea din Basm,* nu îndeajuns de şlefuită, iar în locul acestora să vedem unele ca: *Duplex* sau *Cărând Fânul,* care, deşi publicate la începutul carierei poetului, s'au dovedit drept realizări definitive.

Oricum, d-l Emil Giurgiuca merită toate felicitările.

MIHAI BENIUC: *CÂNTECE DE PIERZANIE.—Poeme— (Colecţia „Abecedar").*

Urmărind revistele transilvănene, n'am citit decât un număr foarte redus din versurile d-lui Mihai Beniuc şi acesta, cu ani în urmă; nu pentru faptul că d-sa n'a mai publicat,

apoi, și în anii ultimi, dar pentrucă ne-am convins că d-sa nu aduce niciun aport liricii noastre. Volumul d-sale de versuri, pe care ni-l prezintă *Colecția „Abecedar"* ne-a confirmat această impresie. Am putut, astfel să ne dăm seama că și titlul e foarte bine ales, întrucât, pentru noi lectura poemelor d-lui Mihai Beniuc n'a fost decât o „pierzanie" de timp, ca și pentru d-sa, precum vom încerca să dovedim.

Fiind un temperament poetic, cu foarte vădite înclinațiuni spre reflexiune, autorul nu reușește să sublimeze ideia cu sentimentul; lipsit cu totul de imaginație și, chiar, de simțul limbii în care scrie, d-l Mihai Beniuc parvine să realizeze multe versuri, dar prea puțină poezie. Și mai mult: năpădit de variate și abondente influențe nu se poate diferenția și, în consecință, nu ne poate oferi nicio notă personală.

Să prezentăm, pe rând, cu exemple aceste afirmațiuni:

Stângăcia, cu care autorul mănuiește limba românească, ne lovește dela prima bucată, și dela primul vers:

Când voi isbi *eu* cu barda

(Cu Dumnezeu la cot)

și se continuă:

Nu mă tem *eu* de blestem

(Indoiala bate icuri)

De ani se plimbă poate-o mie

(Așteptare)

Foarte dese inversiuni sintactice, care dacă erau permise pe vremea lui Bolintineanu, nu presupun decât o scădere pentru versul de azi:

A vieții grea cimilitură

(Indemn la pahar)

Al veșniciei măr

(Tunel)

Vei pieri'n a vieții ceață

(Indoiala bate icuri)

M'a fost cuprins

(Jurnal)

Și-al sânilor fruct

(Cântec despre fată)

Autorul dovedește, mai departe, o lipsă de simț muzical. D-sa are o mulțime de rime asonante — care sunt, dealtfel, printre puținele rime ce-i aparțin. Astfel: *barda* cu *arta, merinde* cu *minte, boltă cu holdă, etc.*, foarte multe. Precum sunete neplăcute

din îmbinări ca: *tu lacul* (Versuri de Seară), *ca ceara* (Duh de Primăvară) etc.

Am afirmat, de asemeni, că d-l Mihai Beniuc e lipsit de imaginaţie. Nu ne oferă nicio metaforă; de abia dacă înfiripă câte o imagine foarte anemică şi lipsită de originalitate. In felul acesta, ceea ce e specific poeziei, transfigurarea e absentă cu totul, din versurile d-sale.

Rămâne, deci, preponderent modul de exprimare netă, directă care, când nu ne aminteşte nu numai ca formă, dar şi ca fond, de un Coşbuc *(S'adună Norii Păcură, Indemn la pahar)*, Vlahuţă *(Duh de Primăvară, Oseminte)*, Cerna *(Jurnal)*, ca să nu mai vorbim de Eminescu *(E ceasul târziu* etc.), este de-o banalitate dusă până la cuplet. Din nefericire, şi aici eşantioanele sunt foarte multe; vom servi câteva numai:

Niciodată n'o să iasă
Luna — palidă, crăiasă —
Vei pieri'n a vieţii ceaţă
Ca'n borcanul cu dulceaţă
. . . .

(Indoiala bate icuri)

Veţi spune: o banalitate voită, dintr'o atitudine ironică a poetului.

Dar trivialitate persistă pretutindeni, chiar acolo unde autorul împrumută o atitudine serioasă cu sine însuşi în mod incontestabil.

Astfel, după cum mai sus, luna era *palidă crăiasă*, în *Anecdotă de Seară, iubita* va fi *încântătoare* sau *zână (Tentativă)*.

— O, zână mea, deschide, să pătrund!

sau: „ochii, iazuri de smarald", *(Cântec despre fată)*, când nu sunt „ca mura din poezia populară" *(Din Cronica Iubirii)*.

Dar să redăm câteva versuri din a doua parte a ultimii poezii citate. Iată cum cântă d-l M. Beniuc iubirea:

Iubirea se sfârşeşte ca un scâncet
Rămâi pe urmă toropit şi lânged
. . . .
Ce'nşelător instinct ne-arată ţelul
Ducându-ne viclean cu zăhărelul.

sau minulescianele versuri:

Ce vrei să-mi spui
Ceva ce n'ai spus încă nimănui

(Final)

sau:

Micuța mea, durerea grea m'apasă.

(Idem)

sau:

Sosește dulce iarăși primăvara

(Duh de Primăvară).

Ciclul *Indureratul Eros*, care cuprinde cea mai mare parte a cărții, lasă impresia fermă a unor chestiuni personale, pe care autorul, firește, le-ar fi putut comunica direct alesei inimii sale. Iată și de data aceasta câteva exemple:

S'a isprăvit viața, a reînceput calvarul
Tensiune, insomnie și sbucium inutil
Iată-am rămas la treizeci de ani tot un copil
Mai plâng de dor, mă tângui în versuri ca școlarul

(După un an)

Să nu ni se ia în nume de rău, dacă vom spune că „gura păcătosului adevăr grăiește"...

Căci, mai departe, tot versurilor, autorul le-a consacrat intimități care trebuiau să rămână în cadrul discreției:

Vei fugi 'ngrijată pe la medici
Când va fi stomacu-i în deranj.

(E vorba de copilul, pe care muza poetului îl va dobândi după ce se va mărita cu un altul, atunci când:

Dacă veți avea bibliotecă,
Iar în ea de mine un volum....

(Intinde vremea giulgiu)

Sfătuim pe domnișoara în chestiune, ca în cazul când se va întâmpla asemenea prevederii d-lui Beniuc, și volumul va cuprinde versuri ca acelea din *Cântece de Pierzanie* — sau poate chiar înseși acelea — să renunțe la lectură.

Cu toată bunăvoința pe care am avut-o, n'am putut găsi în cele aproape o sută douăzeci de pagini, decât extrem de puține versuri ce tind spre poezie. Le redăm și pe acestea, spre a

nu fi acuzaţi de subiectivism, cu atât mai mult cu cât acestea sunt reduse la număr:

...Iar pe cer, pătrar din urmă, luna
Va fi doar potcoava de pe (poate *dela* n. r.) *cal*
Ce-am pierdut-o'n fugă năzdrăvană
Peste ţări de-azur şi de opal

sau:

Când luna iataganul şi-l aruncă
In fundul apei cu pietriş de stele

sau:

Mâna mea în liniştea de veci
Cade frunză moartă pe hârtie

E tot ce-am putut găsi ca realizare poetică personală în volumul de versuri pe care l-a trăit autorul până la treizeci de ani.

Dar d-l Mihai Beniuc are şi calităţi şi încă una foarte mare: *sinceritatea* *). D-sa este însuşi de acord cu noi, în mod anticipat, căci iată ce afirmă în acelaşi volum *(Poeţilor tineri)*:

Cât despre mine, ce să vă spui
Eu nu am darul versului decât în mică măsură

Şi credem că nu-i o afirmaţie gratuită, când este făcută în public şi, mai ales, în scris.

Cu sinceritatea şi cu temperamentul poetic, pe care, incontestabil, îl posedă, d-l M. Beniuc, părăsind metoda directă, a simplicităţii de exprimare, valabilă numai marilor talente, poate parveni la poezie.

Vom fi primii care vom saluta cu bucurie izbânda d-sale.

CONSTANTIN-STELIAN

---

*) Cu excepţia încredinţării pe care ne-o face că în *Intrare*, că din holda vecinilor n'a cosit un pai.

REVISTE

Almanahul „Straja Țării"

In circulația ultimei ore, circulația almanahurilor a devenit destul de comodă și inoportună gustului cititorului de astăzi. Materialul lor este în așa fel căutat și transformat, încât o singură pagină e necesară, pentru a solicita publicului cititor o plăcere spontană și-o ușoară satisfacție de moment.

Spre deosebire de acestea, însă, Almanahul *„Straja Țării",* face parte din categoria acelor puține, menționate pe un plan de înaltă realizare culturală și mai ales de românească însuflețire. De altfel, credem că valoarea reală (a unei asemenea productivități literare și ideologice) nu se poate datora decât personalităților destinate, care au înțeles să colaboreze la desăvârșirea almanahului. Tineretul are nevoie de o literatură documentară, are nevoie de-o literatură specială, sănătoasă, influentă, o literatură a faptelor.

Sub înaltul îndemn al M. S. Regelui Carol II, noua organizație a tineretului, sub efigia „Straja Țării" nu este numai o orientare în viitor, spre o colectivă coordonare a aspirațiilor și idealurilor tinerești în crearea unei Românii noi, ci, și o directă, strânsă legătură cu trecutul. Entusiasmul e relevat prin această transparență a istoriei.

De aici, a pornit întreaga axă a diferitelor periodice străjerești. *(De strajă, Buletinul lunar* etc.) și mai ales a *Almanahului.*

Din programul său, pentru îmbogățirea cunoștințelor, el cuprinde: calendarul comandantului străjer, calendarul plugarului vrednic, calendarul gospodinei, evocarea zilelor însemnate, însemnări folositoare pentru străjerii mari și mici, literatură, folklor, sfaturi muzicale, etc., etc.

In sânul acelorași pagini, găsim, prezentate după împrejurările în care au fost ținute, toate cuvântările „Marelui Străjer", cu caracter de educație și pedagogie străjerească, învățătorească, plugărească, toate, aceleași minunate reculegeri în jurul problemei, adâncite, gândite, în care fiecare cuvânt este o piatră de neînlăturat, fiecare frază este un imperativ și o lozincă.

Partea ideologică și documentară este prezentată prin d-nii Teofil Sidorovici, Juliu Hațiegan, George Plagino, Tiberiu Crudu, S. Mehedinți, I. Simionescu.

Astfel, *Almanahul „Straja Țării'* este mai întâi un admirabil îndrumar în esența străjeriei, apoi o deschidere de orizonturi, cu vederi mai largi și mai atotcuprinzătoare pentrucă el se adresează tuturora, indiferent situația intelectuală sau socială, cu aceeași putere de convingere, cu aceeași însuflețire, cu aceeași voivodală înțelegere.

Ronsard

Afinitățile dintre cele două literaturi: franceză și română, au cristalizat întotdeauna o eficacitate de vederi și de comune năzuințe, în cunoașterea deplină a lor în țările respective. Cel puțin, Bucureștii a fost întotdeauna legat de Paris, ca independență a intelectualității, ca libertate a proceselor de cultură. Și cu fiecare zi, fie prin legații, fie prin instituții, fie prin universitățile de vară, axa Franța-România se păstrează inalterabilă.

De curând, din inițiativa d-lor: Francisc Lebrun, Léon Thévenin, D. Barnoschi, Léon Main, a luat ființă o revistă de informație, critică și bibliografie literară, toate referitoare la România.

Revista se chiamă „Ronsard" (Nous lui avons donné le nom de „Ronsard", en révant à la légende de l'origine roumaine du poète) și va apare la 11 și 27 ale fiecărei luni (jours anniversaires de la naissance du poète et de son entrée dans l'immortalité).

Scopul revistei: a prezenta străinătății bilanțul activității noastre creatoare, a face cunoscut în puncte cât mai îndepărtate literatura românească, a interveni pe lângă marele edituri pentru traducerea celor mai realizate cărți românești și cu fiecare număr o prezentare de schițe, nuvele, portrete, esseuri, poezii, din cei mai reprezentanți scriitori români.

Primul număr aduce următorul sumar: *„Sa Majeste le Roi Carol II et les lettres roumaines"* (D. V. Barnoschi), *Pour le rayonnement de l'esprit français en Roumanie* (Léon Main), *Le Professeur Iorga et l'Histoire des Roumaines* (Anton Balotă). Traduceri din Maria — Regina României, N. M. Condiescu, Mihail Eminescu, Al. Philippide, folklor — semnate de Margueritte Miller Verghy, Fr. Lebrun, L. Main, L. Thévenin. Recenziile ultimelor cărți apărute, saloanele literare, Teatrul la București, etc., etc.

„Ronsard", așa cum s'a anunțat, e o excelentă propagandă pentru străinătate. De aceea, nu-i dorim decât succes.

Familia

Cu toate că apare mai rar (din cauze independente de redacţie), revista dela Oradea a rămas consecventă aceleiaşi linii largi de cuprindere şi înţelegere a orizontului spiritual românesc. D. M. G. Samarineanu, harnicul ei conducător, neobosit împrospătează discuţiile şi problemele, având la îndemână colaborarea celor mai încercate condee.

Din Nr. 3—4 (Martie-Aprilie 1938) desprindem un interesant articol asupra „Naţionalismului lui Mihail Eminescu, semnat de d. Sever Stoica. D. Victor Eftimiu, pagini calde şi intime „Crăciunuri de demult", despre „Victor Papilian ca dramaturg", scrie d. Ionel Olteanu; iar pentru centenarul „Gazetei Transilvaniei", d. M. G. Samarineanu, pătrunde dincolo de realitatea ei, închinându-i pagini de frumoasă admiraţie.

D. Octav Şuluţiu, cronicarul literar, ca întotdeauna, obiectiv, şi informat.

Revista Fundaţiilor Regale

Redacţia a înţeles că poate ajuta cu mult cititorii revistei, dacă în desbaterea diferitelor actualităţi culturale, vor fi invitaţi să colaboreze scriitori, esseişti, filosofi străini. Astfel în numerele anterioare am întâlnit pe Viscount Samuel, pe Henry de Monthérlant.

In numărul de faţă Nr. 5, Anul V, francezul Louis Lavelle, scrie despre „Arta ca revelaţie", un foarte interesant esseu, de superbă profunziune şi spiritualizare, „Supraomul în căutarea unei patrii" este semnat de d. J. Eric Jakson.

Versuri puţine: N. Davidescu şi Al. Philippide.

Proza susţinută, sub diferite aspecte, de: Şerban Cioculescu, Anton Dimitriu, Gh. Brăescu, Aurel Popovici.

Cronicele multiple, îmbrăţişând toate loturile activităţilor culturale, semnate, ca de obiceiu, de d-nii: Camil Petrescu, Vladimir Streinu, Mircea Eliade, Al. Marcu, Petre Comarnescu, Virgil Gheorghiu.

Gând Românesc

Tinerii transilvăneni au făcut din revista aceasta, tribuna cea mai elocventă a fenomenului ardelean, dela prima până la ultima pagină, fiecare rând desvăluie altă caracteristică a complexului lor social şi istoric. De aceea, „Gând Românesc", rivalizează cu cele mai avantajate periodice din Capitală.

In cel din urmă număr, sosit proaspăt, Vasile Băncilă (cu-

noscutul esseist și gânditor), în „Lucian Blaga energie românească", desvălue noi filoane și interesante aspecte ale românismului pur filosofic. D. Eugen Speranția, același caustic fin, scrie despre „Vieață, spirit, drept și stat".

Mai semnează proză diversă: D. Todoran, Edgar Popa, („Arta lui d'Annuzio"), Leontin Brudașcu, V. Beneș.

Poezii bune: Ioan Bălan (Incantatie, Cules, Insula, Cântec agnoic).

Mai semnează versuri de realizare minoră, d-nii M. Beniuc, Petre Pascu, George A. Petre, Julian Popa, George Drumur.

Cronicele, inexistente.

Gândirea

De sigur, despre revista d-lui Nichifor Crainic nu se poate vorbi decât într'un cadru depășit sau cel puțin cu prevestiri. Ceea ce „Gândirea", a petrificat în Istoria Literaturii Române, ceea ce a descoperit ca modalitate și egocentrism spiritual, poate pentru mâine, pentru alte generații va fi dublu, va fi reîmplinit sub noi caracteristice și peceți.

Căci, nu e lucru ușor a forma tinerele talente într'o măsură a eficacității și necesității românești, a amplifica metodica unei regăsiri în propriul nostru mit!

De aceea, despre „Gândirea", în marele ei posibilități și realizări, nu poate vorbi total decât posteritatea.

Ultimul număr aduce următoarele interesante colaborări: Radu Gyr, N. Crevedia, Anton Balotă, Vintilă Horia, Horia Nițulescu, Ovidiu Papadima, Vasile Băncilă.

D-l Nichifor Crainic, apologetul ortodoxismului, gândiristul plin de el însuși, e luptătorul care știe să apere cuvântul.

Veac Nou

Este noua revistă a d-lui George Dorul Dumitrescu. Cu toate că au apărut de-abia două numere, se recunoaște finețea meșteșugarului și bogăția de gust a poetului. Este o revistă admirabilă.

Cronicar

Revista generală a învățământului

Ne oprim din nou asupra n-relor 1—2 (1938) al acestei reviste cu același interes și plăcere.

D-l G. G. Antonescu, mereu cu grije față de dascăl și școală, în articolul „Imperativele momentului", se oprește asupra a patru desiderate ale învățământului nostru:

I. Pregătirea serioasă a corpului didactic.

Numai o Şcoală normală superioară ar putea împlini golul ce se simte în prezent, în pregătirea educatorilor de elită ai tineretului.

II. Programul nvăţământului secundar.

Sub acest raport se impune o simplificare a programului şcolar.

III. Un control pedagogic foarte riguros al manualului didactic.

Manualele noastre păcătuesc enorm. Putem spune că sunt un atentat la vieaţa sufletească a elevului.

Odată cu simplificarea programelor, credem că ar fi salvator principiul monopolizării manualelor.

Inceputul s'a făcut cu abecedarele.

IV. Şcolarizarea învăţământului superior.

Este drept, dorim o şcolarizare, însă această şcolarizare să reiese din acea demnă şi impunătoare atitudine a profesorului.

In articolul, „Armonizarea sistemelor de educaţie", din aceeaşi revistă, d-l prof. Const. Kiriţescu aduce lumini destul de clare asupra sensului în care trebue făcută educaţia tineretului nostru.

D-sa porneşte dela adevărul rostit de Gustave Le Bon, că „alegerea unui sistem de educaţie are mai multă însemnătate pentru un popor decât forma lui de guvern".

Pe baza studiului psiho-fiziologic al copilului, se tinde la formarea personalităţii. Termenul de „Educaţie integrală" devine la modă în epoca ce a precedat războiul (Paulsen, Eucken, Föerster, Dugas, H. St. Chamberlain, R. Motru, G. G. Antonescu), (pag. 10).

Incepe a se accentua educaţia morală şi cea socială. Colectivul trece pe primul plan. Se activează pentru o educaţie civică, naţională, patriotică. Lucrările manuale devin un mijloc de educaţie cetăţenească. (Şcoala din München, Statsbürgerliche Erziehung, a lui Kerschensteiner).

După războiu, funcţiunea educativă îşi lărgeşte cadrul.

Apar două mari curente: înfrăţirea popoarelor, un internaţionalism nivelator de frontiere şi naţionalismul regenerator de popoare. Ultimul curent învinge.

Această educaţie fiind apreciată şi sub unghiul politic, se remarcă în Franţa şi Anglia, un curent de independenţă în gândire şi acţiune.

Trăim în plin epoca pedagogiei sociale; se reorganizează şcoala; metodele se reînviorează şi chiar se înlocuesc. Apare şcoală activă (Ferrière), psihologia copilului (Claparèd, Montessori), fişa individuală.

Tineretul trebue crescut deci în colectivităţi, obişnuindu-se cu o viaţă de dăruire totală scopului suprem, Patria.

Se cere deci „o pedagogie etnică, ori naţională"; în cadrul acestei pedagogii, toate mijloacele de educaţie trebuesc în aşa fel armonizate, încât să ducă la realizarea scopului dorit: un naţionalism integral.

Străjeria prin activitatea ei, după cum spune chiar d-l prof. C. Kiriţescu, „reprezintă la noi în ţară o sinteză a ideilor fundamentale ale educaţiei sociale".

Sociologie Românească

N-rele 11—12 pe 1937 aduc o lărgire sănătoasă de orizonturi în cercetarea acelui caracteristic fenoment social la Români, anume „Satul'.

Şcoala de cunoaştere a realităţilor acestuia, condusă aşa de metodic de către d-l prof. D. Gusti, prin documentata revistă „Sociologie Românească", ţine strânsă legătura cu toţi cei care doresc să-şi închine munca lor cel puţin satului din care au plecat.

Este demn de remarcat în acest sens, primul articol din numărul de faţă al revistei, „Satul Românesc" al d-lui H. H. Stahl.

D-l Stahl arată cum, în urma „dorinţei unei cât mai rapide asimilări a culturii occidentale", s'a rupt legătura dintre cărturarii noştri şi realitatea „Sat".

Apare atunci reacţiunea sănătoasă a spiritului românesc, sub diferitele ei forme: Sămănătorismul, Gândirismul sau Spaţiul Mioritic (Lucian Blaga).

Dar aceste forme sunt tot atâtea metode de a pătrunde viaţa satului, metode ce prezintă „ipoteze parţiale de lucru".

Cum însă viaţa satului este o totalitate, cunoaşterea acestei vieţi nu se poate obţine decât tot printr'o trăire totală a ei.

Este un studiu, care proiectează raze de bună îndrumare pentru cei legaţi de satul lor natal.

Şi credem că este lucru de temeiu a reţine mintea şi inima elevilor noştri asupra următorului lucru: Toată truda noastră zadarnică este, dacă nu o închinăm în primul rând micii unităţi sociale, din interiorul căreia am pornit, iar această închinare nu o putem oficia, decât „prin neîntrerupta noastră întoarcere şi rămânere în obştia românească, prin primirea întregei zestre conştiente a tradiţiei neamului şi prin ducerea ei, odată cu viaţa noastră, spre mai departe".

In afară de acest studiu, mai reţinem atenţia cetitorilor şi asupra articolului: „Merişor, un sat de „Momârlani" de pe pragul porţii Sud-Estice a ţării Haţegului".

Este imaginea unui sat din ținutul Hațegului, prezentată cu multă căldură și înțelegere de către d-l I. Vintilescu, în urma campaniei de lucru dusă de echipele regale, în vara anului 1937.

Câți dintre harnicii elevi ai liceelor noastre nu ar putea să ne prezinte asemenea studii, toamna când vin. Aprofundarea lor (a studiilor acestora) în comunități de muncă, nu ar fi decât ședințe de înțelegere a vieții românești.

N. VLĂDULESCU

BIBLIOGRAFIE

Editura „Fundaţiilor Regele Carol II"

Mihail D. Ralea: *Psihologie şi Vieaţă.*
Camil Petrescu: *Modalitatea Estetică a Teatrului.*
George Mihail Zamfirescu: *Mărturii în Contemporaneitate.*

Editura „Cartea Românească"

Ionel Teodoreanu: *In Casa Bunicilor.*
Radu Boureanu: *Enigmaticul Baical.*
Mihail Sorbul: *Glasul Nevesti-mi.*
Vasile Militaru: *Temelie de veac nou.*

Editura „Naţională-Ciornei"

Radu Boureanu: *Viaţa Spătarului Milescu,* ed. II.
Mary Webb: *Vulpea.*
André Maurois: *Istoria Angliei.*
G. Călinescu: *Enigma Otiliei.*
Sinclair Lewis: *Dodsworth.*

Editura „Universala" Alcalay et. Comp.

Cella Serghi: *Pânza de Păianjen.*
Clucerul Dinu: *Suflete noui.*

Editura „Cugetarea"

Victor Papilian: *Vecinul.*
B. Iordan: *Satele.*
Victor Hugo: *Mizerabilii.*
Al. Lascarov-Moldovanu: *Cruce şi Naţionalism.*
N. Porsena: *Proporţia etnică şi primatul muncii româneşti.*
M. Negru: *Părinţi şi Copii din zilele noastre.*
I. Agârbiceanu: *Sectarii.*
S. Mehedinţi (Soveja): *„Invăţătorul" în Straja Ţării.*
Ilie I. Mirea: *Şezători Străjereşti.*

Editura „Cultura Românească"

G. G. Antonescu: *Educaţia Morală şi Religioasă în Şcoala Românească.*
V. P. Nicolau: *Şcoala şi Caracterul.*

Editura „Miron Neagu" (Sighişoara)

Emil Giurgiuca: *Anotimpuri* (versuri).
Mihail Beniuc: *Cântece de Pierzanie* (versuri).
Vladimir Vecerdea: *Maree.*

Diverse edituri

V. I. Cataramă: *Esenin în Româneşte.*
Anşa: *Poezia Vieţii.* (versuri).

A T H E N Æ U M

IV. 2. Aprilie — Iunie 1938

S U M A R:

PROBLEME DE ÎNVĂŢĂMÂNT

IDEI, FAPTE, OAMENI

RECENZII

CĂRŢI

REVISTE

BIBLIOGRAFIE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1938

C. 3.536

Preţul 30 Lei